

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Renata ULVYDIENĖ

**ES FONDŲ FINANSINĖS PARAMOS ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTŲ
VEIKLOS PLĖTROS GALIMYBĖMS EKONOMINIO
EFEKTYVUMO VERTINIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Renata ULVYDIENĖ

**ES FONDŲ FINANSINĖS PARAMOS ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTŲ
VEIKLOS PLĖTROS GALIMYBĖMS EKONOMINIO
EFEKTYVUMO VERTINIMAS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Aš, Renata Ulvydienė teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas

(parašas)

Magistro darbo autorius Renata Ulvydienė

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas doc. dr. Diana Cibulskienė

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Renata Ulvydienė

ES fondų finansinės paramos žemės ūkio subjektų veiklos plėtros galimybėms ekonominio efektyvumo vertinimas.

Magistro darbas.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjama ES fondų finansinės paramos žemės ūkio subjektų veiklos plėtros galimybėms ekonominis efektyvumas. Susisteminius išanalizuotą lietuvių ir užsienio mokslinę literatūrą, atskleidžiamas skirtingas ekonomikos teorijų atstovų požiūris į valstybės paramą verslui. Aptariami ES paramos fondų žemės ūkiui teisiniai dokumentai bei paramos esmė. Pateikti veiklos plėtros vertinimo teoriniai aspektai. Pristatomi įvairių autorių siūlomi investicijų efektyvumo ir rizikos vertinimo metodai. Išanalizuotas ES fondų įsisavinimas Lietuvoje, apibudinama ES finansine parama pasinaudojusių aštuonių Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų veikla. Atsižvelgiant į analizuotus literatūros šaltinius apskaičiuoti veiklos efektyvumą nusakantys rodikliai, ištirtas minėtų ūkių veiklos efektyvumas. Įvertintas turto ir kapitalo grąžos bei kapitalo struktūros ir rizikos kitimas, įgyvendinus investicijas su ES parama. Apskaičiuoti investicijų įgyvendinimo pelningumo rodikliai bei įvertinta ūkių pridėtinė ekonominė vertė (EVA) įgyvendinus investicijas su ES finansinę paramą. Pateikiamas sisteminis žemės ūkio subjekto, pasinaudojusio ES fondų finansine parama, veiklos efektyvumo vertinimo modelis. Atlikus analizę iš dalies patvirtinama autorės suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad ES fondų finansinė parama suteikia galimybę efektyviai plėtoti žemės ūkio subjektų veiklą.

Renata Ulvydienė

Economic effectiveness evaluation of EU funds finance support agricultural subjects of expansion facilities of activity.

The Master's paper

SUMMARY

Economic effectiveness evaluation of EU funds finance support agricultural subjects of expansion facilities of activity has been analysed in the Master's paper. According to traversed and systematized Lithuanian and foreign scientific literature, attitude of theory representatives of economic towards nation support for trade is revealed as different. Juridical documents of EU support funds to agriculture and essence of support have been discussed. Theoretical aspects of activity expansion evaluation are given in the paper. Also, effectiveness and risk evaluation methods of suggested investments of different authors are represented. Reclamation of EU funds in Lithuania has been analysed, eight Šiauliai district subjects' activities of agriculture, which have used EU finance support, have been described. According to the analysed literature, the effectiveness indicated indexes of activity have been calculated, also, mentioned effectiveness of activity properties has been explored. Changes of variation property, capital change, capital structure and changes of risk, realizing investments with EU support have been evaluated. Indexes of realization profitability have been calculated and realizing investments with EU finance support an additional economical value of properties has been evaluated. Effectiveness evaluation model of activity of systematic agriculture subject, which used EU funds finance support, has been represented. According to the accomplished analysis, the author's formulated hypothesis is confirmed that EU funds finance support gives possibility to develop activity of agricultural subjects effectively.

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. ES FONDŲ FINANSINĖS PARAMOS ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTŲ VEIKLOS PLĖTRAI EFEKTYVUMO VERTINIMO METODOLOGINIAI ASPEKTAI.....	10
1.1. Bendrieji finansinės paramos aspektai ekonomikos teorijoje.....	10
1.2. Žemės ūkio finansinės paramos instrumentai.....	13
1.2.1. Finansavimas pereinamuoju laikotarpiu.....	13
1.2.2. Finansavimo programos pagal Bendrąjį programavimo dokumentą bei Kaimo plėtros plano programą 2004-2006 metais.....	14
1.2.3. Finansavimas pagal Kaimo plėtros plano 2007-2013 metų priemones.....	17
1.3. Žemės ūkio ekonominio efektyvumo vertinimo rodikliai.....	23
1.4. Investicinių projektų įvertinimo metodai.....	26
1.4.1. Investicinių projektų finansavimas ir vertinimas.....	27
1.4.2. Investicinių projektų efektyvumo rodiklių apibūdinimas.....	30
1.4.3. Žemės ūkio verslo kapitalo struktūros ir rizikos vertinimas.....	33
2. ES FINANSINĖS PARAMOS ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTAMS EKONOMINIO EFEKTYVUMO VERTINIMAS.....	38
2.1. ES fondų paramos žemės ūkiui įsisavinimas Lietuvoje.....	38
2.1.1. ES paramos įsisavinimas Šiaulių rajone.....	43
2.1.2. Pasirinktų priemonių ir jų įgyvendinimo atitikimas Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų lūkesčius.....	47
2.2. ES fondų finansinės paramos Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų veiklos plėtrai ekonominio efektyvumo rodiklių analizė.....	50
2.2.1. Žemės ūkio subjektų charakteristika.....	50
2.2.2. Šiaulių rajono augalininkystės ūkių veiklos rodiklių lyginamoji analizė 2003-2009 metais.....	53
2.2.3. Šiaulių rajono augalininkystės ūkių veiklos efektyvumo rodiklių analizė.....	59
2.2.4. Įgyvendintų investicinių projektų su ES fondų finansine parama efektyvumo vertinimas.....	67
3. ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTŲ INVESTICIJŲ SU ES FONDŲ FINANSINE PARAMA EKONOMINIO EFEKTYVUMO VERTINIMO SISTEMA.....	75
3.1. Investicijų kapitalo pelningumo nustatymas.....	75

3.2. Kapitalo struktūros bei rizikos vertinimas ūkio plėtros efektyvumui įsisavinus ES finansinę paramą.....	77
3.3. Investicijų, įgyvendintų su ES finansine parama, įtaka ūkių pridėtinei ekonominei vertei.....	81
3.4. Žemės ūkio subjektų ES finansinės paramos veiklos efektyvumui vertinimo sistemos modelio kūrimas.....	86
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	89
ŽODYNAS.....	92
LITERATŪRA.....	96
PRIEDAI.....	98
1 priedas. Ekonomikos mokyklų vertinančių valstybės paramą verslui, charakteristika.....	98
2 priedas. Informacija apie surinktas ir patvirtintas paraiškas SAPARD paramai gauti (7 etapai).....	99
3 priedas. BPD statistika 2004-2006 metais.....	100
4 priedas. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos įgyvendinimas.....	101
5 priedas. KPP 2004-2006 m. statistika.....	102
6 priedas. Šiaulių rajono statistika 2000-2009 m.....	103
7 priedas. Lietuvos Kaimo plėtros 2007-2013 m. programa.....	104
8 priedas. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programos populiariausių priemonių įgyvendinimas Šiaulių rajone (2009 m. paraiškos).....	105
9 priedas. Augalininkystės ūkio šakos palyginimas su nagrinėjamų ūkių rodikliais 2003-2009 m.....	106
10 priedas. Veiklos efektyvumo rodiklių skaičiavimas.....	107
11 priedas. Ekonominių svertų skaičiavimas.....	115
12 priedas. Grynieji pinigų srautai.....	119
13 priedas. Pridėtinė ekonominė vertė (EVA).....	127
14 priedas. Europos sąjungos paramos žemės ūkiui įsisavinimo socialinis- ekonominis vertinimas.....	131
15 priedas. Ekonominį gyvybingumą apibūdinančių rodiklių reikšmės ir ekonominio gyvybingumo nustatymo tvarka.....	134

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1.1. Ūkininkų ūkio investicinių projektų finansavimo šaltiniai.....	29
2.1. ES parama Lietuvos žemės ūkiui 2000-2009 metais.....	38
2.2. SAPARD lėšų įsisavinimas 2000-2004 metais.....	39
2.3. BPD lėšų įsisavinimas 2004-2006 metais.....	41
2.4. Kaimo plėtros plano lėšų įsisavinimas 2004-2006 m.....	42
2.5. KPP 2007-2013 metų lėšų įsisavinimas.....	43
2.6. Augalininkystės ūkių ES paramos įsisavinimo suvestinė.....	51
2.7. Augalininkystės ūkių pasinaudojusių ES parama dirbamų žemės plotų pasikeitimai.....	52
2.8. Žemės ūkio subjektų grynieji pinigų srautai įgyvendinus ES finansinę paramą.....	68
2.9. Žemės ūkio subjektų ES paramos investicinio projekto efektyvumo rodikliai 2009 m.....	69
2.10. Žemės ūkio subjektų turto gražos rodiklio kitimas.....	71
2.11. Žemės ūkio subjektų nuosavybės gražos rodiklio kitimas.....	72

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.1 pav. ES fondų paramos persikirstymo politikos pagrindiniai tikslai.....	12
1.2 pav. ES fondų žemės ūkiui finansavimas ir pagrindiniai tikslai.....	22
1.3 pav. ES paramos įsisavinimo modelis.....	28
2.1 pav. SAPARD paramai pateiktos paraiškos pagal apskritis 2000 -2004 m.....	39
2.2 pav. SAPARD paramos įsisavinimas pagal apskritis 2000-2004 metais.....	40
2.3 pav. Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų paramos įsisavinimo pasiskirstymas 2000-2009 m.....	44
2.4 pav. Šiaulių rajono KPP 2004-2006 m. priemonių paramos įgyvendinimas.....	45
2.5 pav. Šiaulių rajono KPP 2007-2013 m. priemonių paramos įgyvendinimas, mln. lt.....	46
2.6 pav. KPP 2007-2013 populiariausių priemonių įgyvendinimas Šiaulių rajone, mln. lt.....	46
2.7 pav. Anketoje dalyvavusių žmonių procentinis pasiskirstymas pagal amžių.....	48
2.8 pav. ES paramos įsisavinimo įtaka ūkio plėtrai.....	49
2.9 pav. Augalininkystės šakos ir analizuojamų ūkių pardavimų kitimas 2003-2009 m.....	53
2.10 pav. Augalininkystės šakos ir analizuojamų ūkių grynojo pelno analizė 2003-2009 m.....	56
2.11 pav. Augalininkystės šakos ir analizuojamų ūkių kapitalo palyginimo analizė 2003-2009 m.....	58
2.12 pav. Žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES parama grynojo pelningumo pasikeitimas.....	60
2.13 pav. Žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES parama veiklos pelningumo pasikeitimas.....	62
2.14 pav. Žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES paramą skolos rodiklio kitimas.....	64
2.15 pav. Žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES parama paskolų padengimo rodiklio kitimas.....	66
3.1 pav. Žemės ūkio subjektų vidutinis metinis pelnas (NOPAT) po ES finansinės paramos įsisavinimo, 2009 m.....	75
3.2 pav. Žemės ūkio subjektų vidutinis investuoto kapitalo pelningumas (ROCE) įsisavinus ES finansinę paramą, 2009 m.....	76
3.3 pav. Žemės ūkio subjektų veiklos sveto lygio (VSL) kitimas.....	78
3.4 pav. Žemės ūkio subjektų finansinio sveto lygio (FSL) kitimas.....	79
3.5 pav. Žemės ūkio subjektų kapitalo sveto kitimas.....	80
3.6 pav. Ūkio-1 pridėtinė ekonominė vertė.....	81
3.7 pav. Ūkio-2 pridėtinė ekonominė vertė.....	82
3.8 pav. Ūkio-3 pridėtinė ekonominė vertė.....	83
3.9 pav. Ūkio-4 pridėtinė ekonominė vertė.....	83
3.10 pav. Ūkio-5 pridėtinė ekonominė vertė.....	84
3.11 pav. Ūkio-6 pridėtinė ekonominė vertė.....	85
3.12 pav. Ūkio-7 pridėtinė ekonominė vertė.....	85
3.13 pav. Ūkio-8 pridėtinė ekonominė vertė.....	86
3.14 pav. Sisteminiis ūkio veiklos efektyvumo nustatymo modelis.....	87

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Lietuvoje žemės ūkio verslo šaka istoriškai viena reikšmingiausių ūkio šakų. Atgavus nepriklausomybę vykdoma žemės ūkio reforma bei vėlesni Europos Sąjungos integraciniai procesai skatino Lietuvos ūkio persiorientavimą. Per 1996 m. - 2008 m. žemės ūkio dalis bendroje pridėtinėje vertėje sumažėjo nuo 12,3 proc. iki 4,5 proc., tačiau ši ūkio šaka atlieka svarbų vaidmenį ir dabartinėje Lietuvos ekonomikoje. Statistikos departamento duomenimis 2009 metais žemės ūkyje buvo sukurta 4,4 proc. šalies bendrosios pridėtinės vertės, o pridėtinė vertė faktiškai dirbtai valandai sudarė 15,2 proc., lyginant su 2000 m. pridėtinė vertė faktiškai dirbtai valandai padidėjo 2,7 karto. Žemės ūkio sektoriaus vystymasis lemia Lietuvos ekonominę, socialinę padėtį, tačiau tuo pačiu jame atsispindi ir šalies ūkio bendrosios vystymosi tendencijos bei problemos sąlygotos tiek makroekonominių tiek ir makroekonominių veiksmų.

Lietuvai įsiliejus į bendrąją ES rinką žemės ūkio subjektams atsivėrė galimybė veikti didesnėje ir aktyvesnėje rinkoje. Tačiau kartu su padidėjusiomis galimybėmis Lietuvos žemės ūkio sektoriui teko priimti ir ES bendrosios rinkos iššūkius: didesnę konkurenciją vidaus rinkoje, aukštus kokybės standartus, aplinkosaugines normas, prekybos ir gamybos apribojimus.

Integracija į Europos Sąjungą buvo vienas iš svarbiausių Lietuvos užsienio politikos strateginių tikslų ir Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, ji naudojasi ES teikiamais privalumais. ES struktūrinės paramos fondai skirti žemės ūkiui visų pirma siekia padėti prisitaikyti prie besikeičiančių ekonominių ir socialinių sąlygų. Šios paramos tikslas - nuosekliai mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp ES šalių narių ar atskirų regionų.

Dinamiški žemės ūkio sektoriaus pertvarkymo procesai Lietuvoje, tiek ir kitose ES rytų šalyse, nuolat susiduria su nuosavų lėšų šių procesų finansavimui trūkumu. Lietuvoje dar besiruošiant stojimui į ES žemės ūkio sektoriaus finansavimui lėšų buvo skiriama ne tik per nacionalines pasirengimo narystei ES programas, finansuojamas iš Lietuvos biudžeto, bet ir per ES Specialiąją žemės ūkio ir kaimo plėtros programą (toliau SAPARD), tačiau įstojus į ES laisvas prekių, kapitalo ir darbo jėgos judėjimas iš esmės pakeitė žemės ūkio ir kaimo plėtros sąlygas.

Lietuvai tapus ES nare, šalies žemės ūkyje pradėti įgyvendinti ES Bendrosios žemės ūkio politikos (toliau BŽŪP) principai, įdiegta supaprastinta tiesioginių išmokų sistema ir kitos rinkos reguliavimo priemonės pagerino žemės ūkio sektoriaus finansavimo sąlygas. Įstojus į bendriją žymiai padidėjo tiesioginės ir kompensacinės išmokos bei ES investicinė parama žemės ūkio subjektams. Šie finansavimo šaltiniai sudaro palankias sąlygas toliau restruktūrizuoti ir modernizuoti ūkius ir perdirbamąją pramonę, plėtoti alternatyvius verslus, didinti žemdirbių pajamas, gerinti kaimo gyventojų socialinę padėtį, taip pat sukurti BŽŪP administruoti būtinas struktūras, parengti reikiamos kvalifikacijos specialistus, mokyti bei informuoti kaimo gyventojus, skatinti aktyvių kaimo bendruomenių kūrimąsi bei jų bendradarbiavimą su valdžios institucijomis bei verslo struktūromis.

Galima teigti, kad šiandieną žemės ūkio subjektų vertybių sistema turėtų transformuotis į bendruosius tikslus: ekonominius, finansinius, socialinius, aplinkosauginius, kurie dažniausiai ir gali būti įgyvendinami tik ES fondų pagalba.

Europos struktūrinių fondų parama žemės ūkiui yra ypatingai svarbi Lietuvai, nes manoma, kad papildoma pinigine parama padės pagerinti Lietuvos ekonominę situaciją, žemės ūkio verslo plėtrą, technologijų pažangą bei gyventojų užimtumą, suteiks galimybę Lietuvai lengviau konkuruoti ir būti konkurencingesnei su kitomis šalimis.

Šio **tyrimo mokslinė problema** - investicinių projektų, susijusių su ES parama, efektyvumo vertinimo procesas sudėtingas tiek teoriniu, tiek ir praktiniu požiūriu. Nuo efektyvaus šių projektų įgyvendinimo priklauso Lietuvos žemės ūkio konkurencingumas ir tolimesnės plėtros galimybės. Taigi, nors valstybės intervencijos ir parama žemės ūkiui problematika yra plačiai nagrinėjama, iki šiol nėra nustatyta, kaip skiriama finansinė parama lemia žemės ūkio verslą.

Tyrimo metu iškelta **hipotezė**, kad ES fondų finansinė parama suteikia galimybę efektyviai plėtoti žemės ūkio subjektų veiklą.

Tyrimo objektas. ES finansine parama pasinaudojusių aštuonių Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų finansiniai rodikliai.

Atsižvelgiant į tai, kad daugiausia paraiškų ES paramai gauti Šiaulių rajone pateikė augalininkystės srities ūkiai (SAPARD paramos augalininkystės sektoriui atitenka 70 proc. visų surinktų paraiškų, BPD 2004-2006 m. – 75 proc., KPP 2007-2013 m. – 80 proc.), tyrime atrinkti nagrinėti augalininkystės sektoriaus ūkiai.

Tyrimo tikslas - apibendrinus ir susisteminus ES finansinės paramos žemės ūkio subjektų veiklos plėtros galimybėms metodologinius aspektus, įvertinti ES finansinės paramos aštuonių Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų plėtros galimybėms ekonominį efektyvumą.

Šių tikslų įgyvendinimui tyrime buvo iškelti **uždaviniai**

1. Apibendrinti ir susisteminti valstybės ir ES finansinės paramos verslui sampratos ir ekonominio efektyvumo vertinimo metodologinius aspektus.

2. Apibūdinti investicinių projektų ekonominio efektyvumo įvertinimo metodologiją.

3. Atlikti ES finansinės paramos įsisavinimo Lietuvos ir Šiaulių rajono žemės ūkio sektoriuje 2000-2009 metais analizę.

4. Įvertinti Šiaulių rajono žemės ūkio subjektams ES fondų finansinės paramos ekonominį efektyvumą ir pateikti žemės ūkio subjektų veiklos efektyvumo vertinimo modelį.

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą buvo naudojami mokslinės literatūros, normatyvinių dokumentų bei statistinės medžiagos analizės ir sisteminimo metodai. Nagrinėjant ūkių veiklą atlikta situacijos kokybinė ir kiekybinė rezultatų analizė bei jų palyginimas. Nagrinėjant žemės ūkio subjektų veiklą, bei nustatant veiklos efektyvumą konsultuotasi su ūkininkais bei rajono žemės ūkio specialistais.

Apibūdinant žemės ūkio subjektų veiklos plėtros efektyvumo vertinimo metodiką nagrinėti įvairių autorių darbai, BPD nuostatos, Nacionalinės mokėjimo agentūros (toliau NMA) bei Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos (toliau LR ŽŪM) vykdoma politika skirstant ES paramą.

Norint išsiaiškinti Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų gyvenimo kokybės pasikeitimą įgyvendinus ES paramos priemones, buvo išplatinta Šiaulių rajono žemės ūkio subjektams apklausos anketa, jos dėka apklausus 84 žemės ūkio subjektus dalyvavusius įvairiose programos priemonėse, iširta žemės ūkio subjektų nuomonė apie gyvenimo kokybės pasikeitimą, bei teikiamą ES paramos naudą.

Tyrimo rezultatų naujumas, grindžiamas tuo, kad šiame darbe naujai buvo analizuoti aštuonių Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų finansinių veiklos rezultatų duomenys, sudarytas žemės ūkio subjekto, pasinaudojusio ES parama, veiklos efektyvumo vertinimo modelis.

Tyrimo rezultatų praktinė reikšmė. Kadangi iki šiol nebuvo nagrinėjama Šiaulių rajono augalininkystės ūkių ES fondų finansinės paramos žemės ūkio subjektų plėtros galimybės ekonominis vertinimas, šio tyrimo rezultatai padės įvertinti aštuonių Šiaulių rajono ūkių pasinaudojusių ES finansine parama veiklos plėtrą. Remiantis pasiūlytu sisteminiu žemės ūkio subjekto, pasinaudojusio ES fondų finansine parama, veiklos efektyvumo vertinimo modeliu, žemės ūkio subjektai galės įvertinti veiklos efektyvumą. Šis modelis galės būti sėkmingai pritaikytas įvertinant kitų žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES fondų finansine parama, plėtros galimybės ekonominį efektyvumą.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro trys dalys: konceptualioji, analitinė ir konstruktyvioji.

Konceptualioje darbo dalyje, susisteminus išanalizuotą lietuvių ir užsienio mokslinę literatūrą, atskleidžiamas skirtingas ekonomikos teorijų atstovų požiūris į valstybės paramą verslui. Aptariami ES fondų teisiniai dokumentai bei paramos esmė. Pateikti veiklos plėtros vertinimo teoriniai aspektai. Nagrinėta efektyvumo įtaka finansinių rodiklių vertinimui. Pristatomi įvairių autorių siūlomi investicijų efektyvumo ir rizikos vertinimo modeliai.

Analitinėje tiriamojoje darbo dalyje išanalizuotas ES fondų įsisavinimas Lietuvoje, apibūdinama ES finansine parama pasinaudojusių aštuonių Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų veikla. Atsižvelgiant į analizuotus literatūros šaltinius apskaičiuoti veiklos efektyvumą nusakantys rodikliai. Remiantis penkerių metų finansinės atskaitomybės (balanso, pelno nuostolio ataskaitų ir kt.) duomenimis (du metai iki paramos gavimo, paramos gavimo metai ir du metai po paramos gavimo) iširtas minėtų ūkių veiklos efektyvumas. Įvertintas turto ir kapitalo gražos kitimas. Apskaičiuoti rezultatai susisteminti lentelėse bei pavaizduoti paveiksluose.

Konstruktyvioje dalyje apskaičiuoti investicijų įgyvendinimo pelningumo rodikliai bei ūkių pridėtinė ekonominė vertė (EVA) įgyvendinus investicijas su ES parama. Įvertinta kapitalo

struktūros bei rizikos kitimas įgyvendinus investicijas su ES parama. Pateikiamas sisteminis žemės ūkio subjekto, pasinaudojusio ES fondų finansine parama, veiklos efektyvumo vertinimo modelis.

Darbo apimtis 97 puslapiai. Darbe pateikta 32 paveikslų, 12 lentelių, 15 priedų. Bibliografinį aprašą sudaro 52 literatūros šaltiniai

1. ES FONDŲ FINANSINĖS PARAMOS ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTŲ VEIKLOS PLĖTRAJAI EFEKTYVUMO VERTINIMO METODOLOGINIAI ASPEKTAI

1.1 Bendrieji finansinės paramos aspektai ekonomikos teorijoje

Šiame tyrime, buvo siekiama išsiaiškinti ir parodyti skirtingus ekonomikos mokslininkų požiūrius į valstybės paramą verslui. Pagal E. Jasinską ir Ž. Simonavičienę (2008) nustatyti trys pagrindiniai paramos teikimą įtakojantys aspektai:

- **priklausomybės nuo kitų valstybių sprendimo aspektas.** Taigi vienos valstybės priimami ekonominiai sprendimai yra susiję su kitų valstybių sprendimais. Atskiroms valstybės remiant žemės ūkį, iškyla uždavinys, ar remti verslą, koku lygiu tai daryti, ar remti verslą, koku lygiu tai daryti ar visai neremti.

- **racionalumo aspektas.** Kadangi ES struktūrinių fondų parama sudaro 75 proc. visos teikiamos paramos sumos, jos atsisakyti tiesiog būtų neracionalu, nes finansinės injekcijos atitektų kitoms šalims.

- **žmonių motyvacinės prielaidos aspektas.** Daugelis nusiviltų valstybine valdžia, jei ji prieš stojimą į ES kalbėjusi apie ES paramos privalumus, nustotų ją teikti verslui.

Dėl šių aptartų trijų aspektų negalima atsisakyti finansinės paramos žemės ūkio subjektams, o reikia ieškoti tinkamiausios jos formos iš galimų, tokių kaip gamybos subsidijos, investicinė parama ir parama žinių sklaidai.

Prieš vertinant ES finansinę paramą žemės ūkiui, darbe išnagrinėta atskirų ekonomikos mokyklų argumentai už ir prieš paramą verslui (žr. 1 priedą).

Iš ekonomikos mokyklų, **pozityviai vertinančių paramą**, išskirtinos šios: merkantilistai, keinsistai, institucionalistai bei darnaus vystymo bei žinių ekonomikos koncepcijos. Merkantilistai išskiria vieną iš pagrindinių valstybės paramos tikslų kaip prekybinio kapitalo interesų gynimas. Keinsistai nusako, kad pagrindinis valstybės paramos tikslas yra rinkos ribotumo susijusio su verslo ciklais ir monopolijomis problemų sprendimas. Institucionalistai pagrindiniu valstybės paramos tikslu nurodo, kaip konkurencinės struktūros išlaikymą. Darnaus vystimosi koncepcija nurodo, kaip pagrindinį tikslą - esamos ir būsimų kartų interesų suderinamumas, o žinių ekonomikos koncepcija nusako, kad pagrindinis valstybės paramos tikslas – žinių kapitalo augimas. Vertinant šių ekonomikos mokyklų kritinį požiūrį į valstybės paramą, galima teigti, kad merkantilistai, nurodo pagrindinę kritiką dėl išteklių užšaldymo, keinsistai kritikuoja valstybės paramą dėl to, kad valstybė apsprendžia vartojimą, kurios sprendimai yra iracionalūs. Be to nurodo, kad per didelis vartojimas tik gilina verslo ciklus. Institucionalistų kritika apima merkantilistų ir keinsistų ekonomikos mokyklų kritiką dėl išteklių užšaldymo ir valstybės valdžios iracionalumo. Darnaus vystymo koncepcijos ekonomikos mokyklos kritika valstybės paramai remiasi šalies konkurencingumo praradimo grėsme. Žinių ekonomikos

koncepcijos ekonomikos mokykla kritikuoja valstybės paramą dėl jos iracionalių sprendimų, pasirenkant remtinus tyrimus.

Iš ekonomikos mokyklų, **negatyviai vertinančių valstybės paramą** verslui galima išskirti klasikų, Neoklasikų, Neoinstitucionalistų ir neoaustrių ekonomikos mokyklas. Vertinant bendru aspektu klasikai nurodo, kad pagrindinis negatyvaus valstybės paramos vertinimo tikslas susijęs su ginamais vartotojais. Neoklasikai kaip pagrindinį tikslą nurodo rinkos ribotumo sprendimai susiję su visuomenės gerovės maksimizavimu, išorės efektais, monopolijomis, viešosiomis gėrybėmis. Neoinstitucionalistai nusako kaip pagrindinį tikslą- ginamos efektyvios institucijos, o neoustrai kaip pagrindinį negatyvaus valstybės paramos vertinimo tikslą nurodo- verslininko gynimą.

Kaip teigia E.Jasinskas, E. Simonavičienė (2008), iš ekonomikos mokyklų kurios yra skirtingos savo taikomais tyrimo metodais, pasižymi vienu bendru metodologijos bruožu, tai yra metodologinė pozicija ekonomiką vertina visuminiu požiūriu.

Žiūrint iš pozicijos, kad visuomenė grupuojama į stambias grupes ir vertinant ekonomiką makrolygiu, mokslininkai dažniausiai prieidavo išvados, kad intervencija, o kartu ir valstybės pagalba yra tinkamas būdas spręsti ekonomines problemas.

Pozityviai vertinančių valstybės paramą ekonomikos mokyklų argumentai taip pat yra skirtingi, skiriasi ir jų išskiriami paramos tikslai, tokie kaip savų gamintojų rėmimas, rinkos ribotumo problemos sprendimas.

Visiškai skirtingą požiūrį apie valstybės paramą pateikia ekonomikos mokyklos, kurios naudoja individualistinę poziciją. Tačiau galima pastebėti taikomas tam tikras išimtis. Pavyzdžiui klasikai anot E. Jasinsko, E. Simonavičienės naudojo labiau visuminę poziciją (žemdirbiai, kapitalistai, darbuotojai), tačiau buvo pirmieji neigiamai vertinę intervencionalizmą ir paramą verslui. Neoklasikai užsiima dviprasmiška vertinimo pozicija, kuri pripažįsta rinkos vertybes ir kartu dėl tam tikrų tikslų, kurie sietini su rinkos ribotumais, siūlo intervenciją. Tarp ekonomistų prijaučiančių šiai ekonomikos mokyklos teorijai nėra vieningos sutarimo, pvz. V. Pareto (1971) nepritarė intervencijai, tuo tarpu neoklasikai I. Walras, (2003), D.Campbell (2000), A.C. Pigou (1932), teigiamai vertino valstybės paramą.

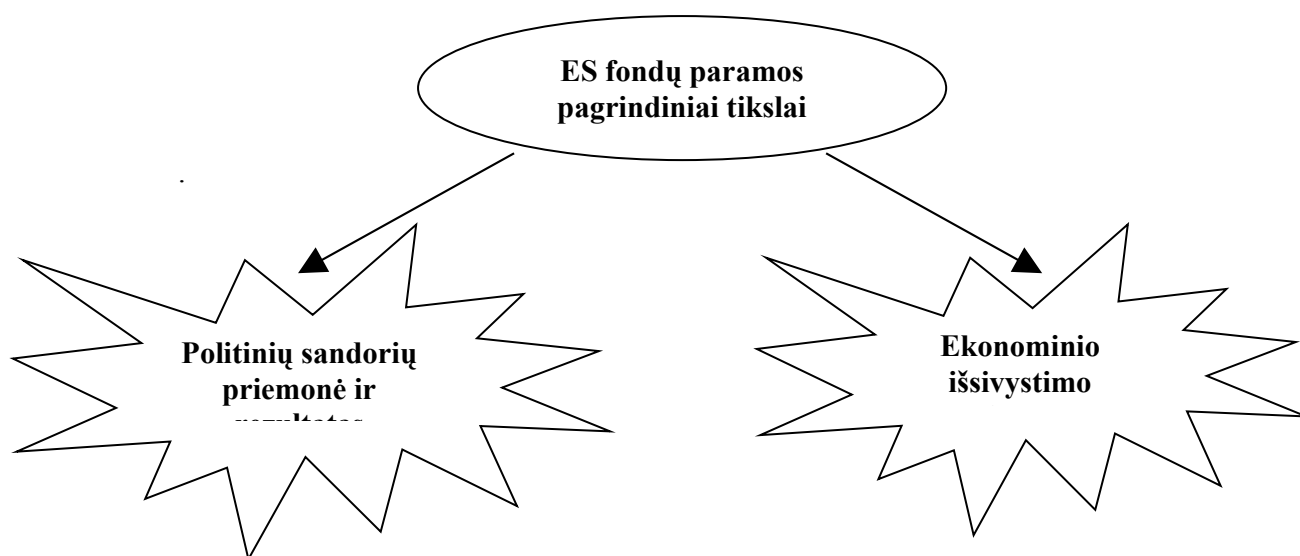
Neoustrai negatyviai ir nuosekliai vertina valstybės paramą verslui, jų manymu organizacijos ir institucijos yra priemonės žmonių tikslams pasiekti, o ne atskirai egzistuojantis junginiai. Žmonės savo siekius įgyvendina per institucijas, o pačius siekius veikia įvairios ideologijos bei motyvacijos, kurios apima te tik pelno maksimizavimą, bet ir įvairius motyvus, tarp kurių galimas ir altruistiniai poreikiai.

Kaip pastebėjo R. H. Coase (1995), H. A. Simon (1995), esantys neoinstitucionalistinės mokyklos atstovai, jei sandoriai nesikartoja, tai padidėja kontraktų kaštai bei oportunistinis agentų elgesys. Remiantis žaidimų teorija D.C. North (2003) pastebėjo, juos galima sumažinti, jei vyksta kartotinis žaidimas, tai yra tarp agentų egzistuoja nuolatiniai partnerystės ryšiai.

Tačiau dažniausiai vadybininkų derybinė jėga nėra vienoda ir, jei valstybė remia silpnesnius verslininkus, tai nereiškia, kad paramos nauda atiteks būtent tam verslui, kuris skatinamas. Pvz. remiant ūkininkus, jiems teikiamos paramos sąskaita gali didėti tiek perdirbėjų, mažinant supirkimo kainas, tiek žaliavų ar išteklių kainos nauda.

Taigi E.Jasinskas, Ž. Simanavičienė (2008) pažymi kad, vertinant paramos priemones labai svarbu tampa, ar nauda lieka tam verslui, kuriam ji skirta.

ES perskirstymo politikos įtaką galima geriau suprasti įvertinus jos atsiradimo motyvus ir poveikio valstybių narių ekonomikai. Bendrai galima išskirti du ES perskirstymo politikos aiškinimus: politinį ir ekonominį.

1.1. pav. ES fondų paramos perskirstymo politikos pagrindiniai tikslai

Šaltinis. Sudaryta autorės

Ekonomikos ekspertų nuomone, politinis ES perskirstymo politikos aiškinimas sieja ES regioninę bei žemės ūkio politikas su politiniais sandėriais tarp valstybių narių, kurių metu naujos finansavimo programos naudojamos už jomis pasinaudojančių šalių paramą kitiems integracijos projektams. Pirmoji Bendrijos perskirstymo politika – **bendroji žemės ūkio politika** – buvo sukurta, siekiant paremti Prancūzijos žemės ūkį bei gauti jos pritarimą Europos ekonominės bendrijos kūrimui.

Ekonominis ES lėšų aiškinimas yra grindžiamas požiūriu, jog ES regioninė politika mažina ekonominių išsivystymų skirtumus, prisideda prie fizinės Vieningos rinkos integracijos.

Nagrinėjant ES fondų lėšų poveikį ekonominio išsivystymo regioninių skirtumų mažinimui vieningos nuomonės tarp analitikų analizuojančių šį klausimą nėra. Pagal B. Funck, L. Pizzati (2003) daugelis ekonomistų sutaria, kad regioninė politika ES lygiu, reaguojant į ekonominio išsivystymo skirtumus, yra tik antras geriausias būdas mažinti šiuos skirtumus tarp valstybių narių bei valstybių viduje. Vis dėlto pagrindinis būdas yra sąlygų darbo jėgos mobilumui gerinimas bei ekonominės aplinkos verslumui ir produktyvumo augimui gerinimas. Investicijos dažnai kaip tik sulaiko žmones mažiau išsivysčiusiuose regionuose nuo migracijos. K.H. Midelfart-Knarvik, H.G. Overman (2002), Ph.

Martin (2003) teigia, kad bandymai apriboti kapitalo ir darbo jėgos paskatas migruoti ten, kur galima gauti didesnę grąžą, reiškia efektyvumo ir tuo pačiu bendro augimo potencialo praradimą. Taigi regioninių skirtumų mažinimui nukreiptos priemonės gali neigiamai veikti bendrą išteklių pasiskirstymą šalies ekonomikoje ir tuo pačiu lėtinti jos augimo tempus.

M. Boldrin, F. Canova (2003) siūlo orientuotis į tai, kur nukreipiamos ES lėšos, bet ne į jų dydį. Taip pat norint gerinti sąlygas ekonominei plėtrai ir ekonominių išsivystymų tarp valstybių narių mažėjimui, daugiau dėmesio skirti bendriems ekonominės aplinkos elementams, tokiems kaip darbo santykių lankstumui, mokesčių politikai, fiskalinei drausmei.

J. Pelkmans (1997) teigia, kad valstybių politikos sukeliama rinkų iškraipymai gali ne tik neutralizuoti teigiamą ES lėšų poveikį, bet ir riboti ekonominę šalies plėtrą ir teritorinių išsivystymo skirtumų mažėjimą.

Kaip matoma iš pateiktos analizės ekonomikos mokyklos skirtingai vertina valstybės paramą verslui, vieningos nuomonės nėra, tačiau nei viena valstybė ar regionas negali nesinaudoti jei teikiama parama, tuo pačiu turima griežtai ir teisingai taikyti valstybėse ekonominius dėsnius bei siekti politinių sutarimų ekonomikos klausimais. Be to būtina nustatyti ar nauda lieka tam verslui kuriam yra skiriama. Galima sutikti su E.M. Goldratt apribojimo teorija, kuri, kaip ir neoinstitucionalistinė akcentuoja transakcijos kaštus.

I.2. Žemės ūkio finansinės paramos instrumentai

Europos Sąjungoje siekiant panaikinti regioninius išsivystymo skirtumus nuo pat jos įsikūrimo yra įgyvendinam ES struktūrinių fondų pagalba regioninė politika. 1989m. siekiant padidinti struktūrinių fondų teikiamos paramos efektyvumą buvo priimti pagrindiniai jų veiklą nustatantys principai. Koncentravimo principu yra išskiriami paramos prioritetiniai tikslai ir tiksliniai regionai. Taikant programavimo principą numatomos ilgalaikės veiklos gairės. Remiantis partnerystės principu tarp Europos Komisijos struktūrų ir šalių narių institucijų rengiami programiniai dokumentai ir administruojami struktūriniai fondai. Papildomumo principas pasireiškia tuo, jog struktūrinių fondų parama skirta nepakeisti pačių valstybių išlaidas, o jas papildyti tam tikrose srityse. Subsidiarumo principu remiantis konkrečius veiksmus turi vykdyti žemiausio lygio institucijos, galinčios efektyviai juos atlikti. Šie principai yra taikomi įgyvendinant ES žemės ūkio politiką per Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondą.

I.2.1. Finansavimas pereinamuoju laikotarpiu

Lietuvai ruošiantis stoti į ES, Bendrija norėdama, kad narystės siekiančios šalys pasirengtų įgyvendinti teisinius, technologinius reikalavimus nustatė paramos šaltinius bei jų skyrimo sistemą. 1999

metais Europos Taryba patvirtino reglamentą 1268/1999/EB dėl Bendrijos paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai Vidurio ir Rytų Europos šalims kandidatėms. Remiantis šiuo dokumentu, narystės ES siekiančioms šalims per 2000–2006 metus buvo numatyta teikti finansinę paramą pagal SAPARD.

Šios programos pagrindiniai tikslai - **skirti paramą nuosekliai žemės ūkio ir kaimo plėtros politikai plėtoti stojimo į ES laikotarpiu, tuo pačiu metu palaipsniui priderinant vykdomą nacionalinę politiką prie ES kaimo plėtros politikos bei nustatyti prioritetinius šalies-kandidatės žemės ūkio ir kaimo plėtros poreikius.** SAPARD paramos lėšos skiriamos per daugiametes programas. Lietuvoje buvo išskirtos šios prioritetinės žemės ūkio ir kaimo plėtros kryptis:

- ✓ Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą.
- ✓ Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimas ir marketingo tobulinimas.
- ✓ Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas.
- ✓ Kaimo infrastruktūros tobulinimas.
- ✓ Profesinis mokymas.

SAPARD parama buvo skiriama su sąlyga, kad projektai bus bendrai finansuojami ir iš šalies nacionalinės paramos fondų. Taigi investiciniai projektai buvo finansuojami 50% nuosavų lėšų ir 50% paramos, kurią sudarė 75% SAPARD ir 25% Nacionalinio biudžeto lėšų. Parama suteikiama negražinamai, išskyrus atvejus, kuomet lėšos panaudotos ne pagal paskirtį.

SAPARD įgyvendinta remiantis Nacionaline žemės ūkio ir kaimo plėtros programa, Šios programos įgyvendinimui ES numatė Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtrai kasmet iki 2006 metų skirti apie 29,829 mln. eurų, kiekvienais kitais metais prie šios sumos papildomai pridėdama po 1,7 procentą lėšų. 2004–2006 metais per visus septynis paraiškų rinkimo etapus Nacionalinė mokėjimo agentūra sudarė 883 paramos sutartis, kurių bendra suma – 616mln.lt. (www.laei.lt/leid_fl/leid_fl/zum2004.pdf). 2004 metų vasario mėnesį buvo paskelbtas paskutinis kvietimas SAPARD lėšoms įsisavinti.

Tokių programų rengimas, lėšų įsisavinimas suteikė šaliai kandidatėi galimybę narystės siekimo laikotarpiu išmokti dirbti su struktūrinių fondų tipo programomis. Lietuvai tapus ES nare, SAPARD pakeitė struktūrinė parama, teikiama pagal Bendrąjį programavimo dokumentą (toliau BPD).

I.2.2. Finansavimo programos pagal Bendrąjį programavimo dokumentą bei Kaimo plėtros plano programą 2004-2006 metais

Europos Sąjunga siekdama skatinti savo regionų, kurių BVP vienam gyventojui yra mažesnis nei 75 proc. ES vidurkio, vystymąsi struktūrinių fondų pagalba vykdo paramą Lietuvoje, ją traktuodama vienu regionu. Lietuvai įstojus į ES Bendrijos žemės ūkio ir kaimo plėtros testiniam vystymuisi pasikeitė finansavimo šaltiniai. Lietuvos žemės ūkio finansavimui lėšos per struktūrinius fondus skiriamos remiantis bendrąją žemės ūkio politika (BŽŪP), kurios svarbiausias tikslas - perskirstant ES biudžeto lėšas remti žemės ūkio sektorių. Projektams finansuoti lėšos buvo skiriamos iš ES Europos žemės ūkio

orientavimo garantijų fondo (toliau EŽŪOGF), sudaryto iš dviejų skyrių. Per šio fondo garantijų dalį yra finansuojami intervenciniai pirkimai, kompensacinės išmokos, parama gamybai bei eksporto subsidijoms. Orientavimo dalis finansuoja struktūrinę ES politiką: ūkių modernizavimą, jaunų ūkių įsikūrimą, žemės ūkio produktų perdirbimą, naujų ūkininkavimo metodų plėtojimą.

Nuo įstojimo prasidėjo naujas ir daug sudėtingesnis bei žymiai platesnės veiklos etapas - ES struktūrinių fondų paramos administravimas pagal BPD, kurį 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutarimu Nr. 935 patvirtino Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Šiame dokumente buvo reglamentuoti ES struktūrinių fondų ir valstybės narės veiksmų tikslai, strategija, ES struktūrinių fondų bei kitų finansavimo šaltinių lėšos. BPD pateikta strategija suskirstyta į prioritetus ir įgyvendinama pagal vieną arba kelias priemones. Žemės ūkio sektoriui skirtas BPD ketvirtas prioritetas – Kaimo plėtra ir žuvininkystė. Pagrindinis šio prioriteto tikslas – remiantis gamtiniais ištekliais ir gyventojų tradicijomis, sukurti pažangų žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės sektorių, investuojant į alternatyvią veiklą ir tradicinį ūkininkavimą, į ekonominių veiklos įvairinimą.

Vyriausybė, siekdama užtikrinti EŽŪOGF Garantijų skyriaus priemonių įgyvendinimą, 2004 m. vasario 6 d. nutarimu Nr. 135 paskyrė Žemės ūkio ministeriją EŽŪOGF Garantijų skyriaus atsakingąja institucija, o projektų administravimo ir įgyvendinimo priežiūrą Nacionalinę mokėjimo agentūrą prie Žemės ūkio ministerijos (toliau NMA).

Struktūrinė investicinė parama buvo teikiama iš EŽŪOGF orientavimo dalies pagal 2004-2006 m. BPD nuostatas. Jomis remiantis plėtra remiama šiomis priemonėmis:

- ✓ Investicijos į žemės ūkio valdas. Šiai priemonei skirtomis lėšomis remiami sekantys veiklos sektoriai: gyvulininkystė, paukštininkystė, žvėrininkystė, bitininkystė, augalininkystė, sodininkystė ir daržininkystė bei žemės ūkio produkcijos įvairinimas bei perdirbimas. Lėšos skiriamos ūkių struktūros gerinimui, jų konkurencingumo didinimui, gamybos kaštų mažinimui, gamybos įvairovės didinimui, ES higienos, sanitarijos, gyvulių gerovės ir aplinkosaugos bei produkcijos kokybės reikalavimų įgyvendinimui. Projektai finansuojami 50 proc. visų tinkamų išlaidų, mažiau palankiose ūkininkavimo vietovėse – 60 proc. Maksimali paramos suma vienam projektui negali viršyti 1 294 800 Lt. (Investicijos į žemės ūkio valdas, 2005).
- ✓ Jaunųjų ūkininkų įsikūrimo priemonė skirta skatinti jaunųjų ūkininkų skaičių, gerinti ūkininkų konkurencingumą bei stabilizuoti demografinę padėtį ūkyje (Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas, 2005)
- ✓ Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas. Šios priemonės tikslas – modernizuoti ir racionalizuoti žemės ūkio produktų perdirbimą ir rinkodarą, pagerinti konkurencingumą, įgyvendinti ES standartus ir kitus reikalavimus maisto saugos, higienos, sanitarijos bei aplinkosaugos srityse. Ja taip pat siekiama mažinti gamybos kaštus, diegti kokybės bei aplinkosaugos sistemas (Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas, 2005)

- ✓ Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimo projektas apima žemės ūkio vandentvarkos, sklypų pertvarkymo, konsultavimo paslaugas. Jos tikslas – sudaryti tinkamas sąlygas gyventi ir dirbti kaime (<http://parama.nma.lt/>).
- ✓ Miškų ūkio plėtros priemonės tikslas – išsaugoti ir plėtoti miškų ekonomines, ekologines ir socialines funkcijas kaimo vietovėse (<http://parama.nma.lt/>).
- ✓ Leader plus priemonės skirta stiprinti kaimo bendruomenių gebėjimus, įgyvendinti kaimo plėtros planus pačios bendruomenės pastangomis (<http://parama.nma.lt/>).
- ✓ Mokymo priemonės tikslas – suteikti ūkininkams, kaimo gyventojams ir kitiems subjektams, besiverčiantiems žemės ūkio, miškininkystės ar alternatyvia veikla, teorinių ir taikomų žinių, reikalingų prisitaikant prie pokyčių, vykstančių žemės ūkio ir maisto sektoriuje, Lietuvai įstojus į ES (Mokymas, 2005).

Pagal BPD ketvirtą prioritetą taip pat yra remiama veikla, susijusi su žvejybos laivynu, gyvųjų vandens išteklių apsauga bei plėtra bei kita veikla susijusi su žuvininkyste.

Nuo įstojimo į ES Lietuvoje žemės ūkio subjektų finansavimui be BPD priemonių buvo pradėtos taikyti ir Kaimo plėtros plano (KPP) 2004–2006 metams priemonės. Tai investicinių ir kompensacinių priemonių rinkinys, skirtas konkurencingumui didinti, restruktūrizuojant ūkius, ir aplinkosauginėms priemonėms įgyvendinti. KPP yra septynios priemonės numatytiems tikslams pasiekti: „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais“, „Ankstyvas pasitraukimas ir prekinės žemės ūkio gamybos“, „Agrarinė aplinkosauga“, „Standartų laikymasis“, „Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku“, „Parama pusiau natūriniam ūkiams restruktūrizuoti“ ir „Techninė parama“. Atitinkančioms reikalavimus paraiškos finansuojamos 100 proc., iš jų 20 proc. skiriama iš Lietuvos nacionalinio biudžeto. Nacionalinės mokėjimų agentūros duomenimis KPP biudžetui 2004-2006 m. skirta 1,63 mlrd. Lt.

Garantijų dalies lėšoms pagal Kaimo plėtros planą (KKP) 2004-2006 m. patvirtintos šios priemonės:

- ✓ Ankstyvo ūkininkų pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos priemonės tikslas – užtikrinti pajamas vyresniems ūkininkams, nusprendusiems nutraukti žemės ūkio gamybą (Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos rėmimas, 2004)
- ✓ Mažiau palankios ūkininkauti vietovės su aplinkosauginiais reikalavimais priemonės tikslas – užtikrinti nuolatinį žemės ūkio paskirties žemės naudojimą, skatinti ūkininkavimo sistemas, atitinkančias aplinkosauginius reikalavimus; užtikrinti šių reikalavimų įgyvendinimą ir išsaugoti ūkininkavimą regionuose su aplinkosauginiais reikalavimais (www.nma.lt/index.php?1761370525).
- ✓ Paramos pusiau natūriniam restruktūrizuotiems ūkiams tikslas- paversti smulkius pusiau natūrinius ūkius komerciškai gyvybingais. Ši parama orientuota į smulkių, pusiau natūrinių

ūkių savininkų pajamų palaikymą, siekiant palengvinti ūkių pertvarkymą bei stambinimą (Pusiau natūrinių restruktūrizuojamų ūkių rėmimas, 2004).

- ✓ Priemone standartų laikymasis, siekiama suteikti paramą ūkininkams, diegiant ES gamtosaugos, higienos, gerovės, maisto bei darbo saugos standartus (Standartų laikymasis, 2004).
- ✓ Techninės paramos lėšos skirtos tyrimams, seminarams, informacijai apie ES paramą skleisti (<http://www.nma.lt/index.php?2106749097>).
- ✓ Agrarinė aplinkosauga. Šia priemone siekiama gerinti paviršiaus ir gruntinių vandenių kokybę, sumažinti augalų apsaugos produktų neigiamą poveikį aplinkai, atkurti arba išsaugoti tradicinį Lietuvos kaimo kraštovaizdį, didinti bioįvairovę kaimo vietovėse, laukinės gyvūnijos ir augmenijos apsaugą, geros kokybės žemės ūkio produktų gamybą, didinti kaimo gyventojų pajamas, gerinti jų darbo ir gyvenimo sąlygas. Lietuvos KPP 2004–2006 metais priemone „Agrarinė aplinkosauga“ sudaro keturios programos: „Paviršinio vandens telkinių pakrančių apsaugos juostos įrengimas pievoje bei ariamojoje žemėje ir apsauga nuo erozijos“, „Kraštovaizdžio tvarkymo“, „Ekologinio ūkininkavimo“ ir „Retų veislių gyvulių ir paukščių programa“ (<http://www.nma.lt/index.php?-1209574479>).

Pagal ekologinio ūkininkavimo programą parama yra mokama tiek ekologinės gamybos, tiek pereinamojo į ekologinę gamybą laikotarpio ūkiams už sertifikuotą ir deklaruotą žemės plotą, naudojamą ekologiškų žemės ūkio ir maisto produktų gamybai. Šios programos pareiškėjai privalo 5-erius metus: laikytis ekologinio ūkininkavimo taisyklių, kasmet deklaruoti žemės ūkio naudmenas ir pasėlius bei nemažinti sertifikuoto ekologinei gamybai skirto ploto. (<http://www.nma.lt/index.php?-1209574479>).

- ✓ Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimu mišku priemonės tikslas- skatinti žemės ūkio paskirties žemės apželdinimą mišku, kaip alternatyvų žemės panaudojimą, skatinti miškų ūkio plėtrą ūkiuose, kompensuojant apželdinimo, priežiūros bei pajamų netekimo kaštus (<http://www.nma.lt/index.php?-113259665>).

Lietuvoje nuo 2004 m. taikoma VIPS – vienkartinės tiesioginės išmokos už plotus schema. Tai paramos schema, pagal kurią tiesioginės išmokos mokamos už turimą žemės ūkio naudmenų plotą, nepriklausomai nuo gaminamos produkcijos pobūdžio. Tiesioginių išmokų pagrindinis tikslas – žemės ūkio veiklos subjektų pajamų palaikymas. 2004 metais tiesioginių išmokų finansinį portfelį sudarė pagrindinė vienkartinių išmokų už plotus schema – 25 proc. ES išmokų lygio ir papildomų išmokų schema – iki 30 proc. ES išmokų lygio. Pagrindinių išmokų finansinis šaltinis – ES biudžetas (EŽŪOGF Garantijų dalis). Papildomų išlaidų šaltiniai finansiniai šaltiniai du: ES biudžetas (EŽŪOGF Orientavimo dalis) ir nacionalinis biudžetas (Kaimo rėmimo programa).

1.2.3. Finansavimas pagal Kaimo plėtros plano 2007-2013 metų priemones

Kaip nurodyta Enciklopediniame žinyne (2008), Europos Sąjungos vykdomos regioninės politikos tikslas – finansinėmis priemonėmis ir koordinuojant valstybių regionine politika mažinti ES valstybių ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumus, t.y. siekti ES šaliu nariu ekonominės ir socialinės sanglaudos.

Europos Bendrijos (toliau –EB) steigimo (Romos) sutarties preambulėje pasakyta, jog šešios valstybės steigėjos, kurdamos Europos Bendrija, siekia „stiprinti savo šaliu ekonomikos vienybę ir užtikrinti darnią jos plėtrą mažinant įvairių regionų skirtumus ir mažiau išsivysčiusių regionu atsilikimą“.

Šioje darbo dalyje norima atskleisti 2007-2013 metų paramos kryptis, pagrindinius jos tikslus, uždavinius, bei įgyvendinimo priemones. 2007 m. prasidėjus naujam paramos administravimo periodui, ankstesnė paramos administravimo sistema buvo tobulinama norint pagerinti jos efektyvumą.

Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai keliami tikslai šiandiena įgyvendinami per keturias kryptis :

I kryptis. Žemės ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimui - per restruktūrizacijos rėmimą;

II kryptis. Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas - per žemės valdymo rėmimą;

III kryptis. Gyvenimo kokybės gerinimas kaimo vietovėse ir ekonominės veiklos įvairovės skatinimas;

IV kryptis. Leader metodo skatinimas.

Taigi, norint išsiaiškinti kokios priemonės išliko bei kokiomis naujomis priemonėmis papildė Kaimo plėtros plano 2007-2013 m. priemonių programa, kurią 2007 m. rugsėjo 19 d. patvirtinto LR žemės ūkio ministerija, tyrime aptarti minėtų keturių kryptių programų priemonės jų tikslai, uždaviniai ir priemonių įgyvendinimas.

I KRYPTIS. Žemės, maisto ir miškininkystės konkurencingumo didinimas pagrindinis tikslas – plėtoti modernų, gebantį konkuruoti žemės, maisto ir miškų ūkį. Šio tikslo įgyvendinimui iškelti trys uždaviniai: (<http://www.nma.lt/index.php?-102664174>)

- **stiprinti žmoniškąjį potencialą.** Šio uždavinio įgyvendinimui skiriamos keturios priemonės:

✓ Profesinio mokymo ir informavimo veikla. Šia priemone siekiama įgyvendinti Lisabonos strategijos tikslus – išlaikyti spartų ekonomikos augimą ir skatinti Lietuvos ūkio konkurencingumą, skatinti užimtumą ir investicijas į žmogiškuosius išteklius, kad ūkininkų ir kaimo gyventojų mokymas bei švietimas atitiktų augančius ekonomikos ir verslo poreikius. Ypatingas dėmesys skiriamas mokymo dalykams, kurie supažindina su privalomaisiais teisės aktais, ūkio valdymo ir agrarinės aplinkosaugos reikalavimais, taip pat dirbančiųjų žemės ūkyje asmenų verslumui ugdyti bei jų gebėjimui konkuruoti sparčiai augančioje rinkoje.

✓ Naudojimas konsultavimo paslaugomis. Pagal šią priemonę bus remiamos išlaidos,

susijusios su konsultavimu, siekiant ūkio veiklos pagerinimo. Ši priemonė apims: ūkių vertinimą ir ūkininkų konsultavimą dėl ūkių atitikties valdymo reikalavimams ir geros agrarinės bei aplinkosaugos praktikos sąlygoms, taip pat ūkininkų konsultavimą dėl agrarinės aplinkosaugos priemonių įgyvendinimo, geresnio buhalterinės apskaitos tvarkymo.

✓ Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas Ši priemonė yra vienkartinės įsikūrimo išmokos pobūdžio.

Kadangi jaunieji ūkininkai sėkmingiau prisitaiko prie naujų technologijų kaitos, naujos konkurencingos aplinkos ir siekia naudotis mokslinėmis bei techninėmis žiniomis, įgyvendinus šią priemonę, padidės žemės ūkio sektoriaus konkurencingumas. Be to, ši priemonė paskatins jaunas žmones pasilikti kaime, nes, įgyvendinus priemonę, padidės pajamos ir pagerės jaunųjų ūkininkų šeimų ir kitų narių gyvenimo lygis.

✓ Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos. Šios priemonės tikslas suteikti ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos paramą žemės savininkams, galintiems perleisti savo nenašias žemės ūkio valdas jauniems ūkininkams, ir taip didinti ūkių ekonominių gyvybingumą ir našumą.

- **stiprinti fizinį ūkių potencialą bei skatinti inovacijų diegimą žemės, maisto ir miškų ūkyje;**

- **įgyvendinti žemės ūkio gamybos standartus ir gerinti žemės ūkio produktų kokybę.**

Šių dviejų uždavinių įgyvendinimui skiriamos septynios priemonės:

✓ Pusiau natūrinis ūkininkavimas. Pagrindinis tikslas, remti smulkias žemės ūkio valdas, teikiant finansinę paramą ūkio subjektams, siekiantiems ekonominio gyvybingumo, didesnio našumo ir didesnių pajamų bei patekti į rinką.

✓ Žemės ūkio valdų modernizavimas. Šios priemonės pagrindinis tikslas didinti žemės ūkio konkurencingumą, diegiant naujus procesus, technologijas ir inovacijas.

✓ Miškų ekonominės vertės didinimas. Tikslas - kelti modernizacijos, technologijų inovacijos ir rinkodaros lygį, taip užtikrinant subalansuotą konkurencingo miškų ūkio plėtrą.

✓ Žemės ūkio ir miškininkystės plėtra ir pritaikymo infrastruktūra. Ši priemonė skirta sudaryti tinkamas sąlygas infrastruktūros plėtrai, kuri pagerintų žemės ir miškų ūkio konkurencingumą, gerinant kaimo gyventojų darbo sąlygas bei kaimo vietovių ir miškų infrastruktūros įrangą.

✓ Žemės ūkio produktų perdirbimas ir pridėtinės vertės didinimas. Didinti žemės ūkio ir maisto sektorių konkurencingumą, modernizuojant žemės ir maisto ūkio produktų perdirbimo įmones, užtikrinant technologijų ir inovacijų diegimą, didesnės pridėtinės vertės produktų gamybą, gerinant produktų kokybę ir rinkodarą.

II KRYPTIS. Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas, pagrindinis tikslas - gerinti aplinką, kraštovaizdį, racionaliai naudojant žemės išteklius bei remiant tausojančio žemės ir miškininkystės plėtrą. Šio tikslo įgyvendinimui išskirti keturi uždaviniai:

- **padidinti konkurencingų rinkoje ekologiškų ir natūralių produktų gamybą bei siekti didesnio jų populiarumo.** Šio uždavinio įgyvendinimui skiriama

✓ Agrarinės aplinkosaugos išmokų priemonė. Šios priemonės tikslas yra gerinti aplinką ir kraštovaizdį, subalansuotai naudojant žemės išteklius bei remiant tausojančio žemės ūkio plėtrą.

- **remti naujų miškų įveisimą, pažeistų miškų atkūrimą ir miškų ekologinės bei rekreacinės vertės didinimą.** Uždaviniui įgyvendinti skirtos šios priemonės:

✓ Pirmas žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku. Pagrindinis priemonės tikslas skatinti žemės ūkio produkcijos gamybai naudojamos žemės apželdinimą mišku kaip alternatyvų žemės panaudojimą, skatinti miškininkystės plėtrą ir miškų vaidmenį mažinant klimato kaitą, užtikrinti vietos aplinkos sąlygų gerinimą ir padėti spręsti nedarbo problemas kaimo vietovėse.

✓ Pirmas ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku. Ši priemonė skirta skatinti ne žemės ūkio paskirties ir apleistos žemės apželdinimą mišku kaip alternatyvų žemės naudojimo būdą, skatinti miškininkystės plėtrą ir jos vaidmenį mažinant klimato kaitą, gerinti vietos aplinkos sąlygas ir padėti spręsti nedarbo problemas kaimo vietovėse.

✓ Miškininkystės potencialo atkūrimas ir prevencinių priemonių įdiegimas. Priemonė skirta užtikrinti gaisrų ir stichinių nelaimių prevenciją bei pažeistų miškų atkūrimą.

Trečias uždavinys skirtas - **skatinti bioįvairovės ir kraštovaizdžio išsaugojimą, ekologiškai svarbių vietovių apsaugą bei mažinant neigiamą klimato kaitos poveikį aplinkai.** Šio uždavinio įgyvendinimui skiriama priemonė:

✓ Pelno nesiekiančios investicijos miškuose. Pagrindinis tikslas priemonės yra įgyvendinti aplinkosaugos tikslus, gerinant aplinkos, biologinės įvairovės bei kraštovaizdžio kokybę, ir didinti miško visuomeninę estetinę vertę, plėtojant rekreacinę infrastruktūrą.

✓ Miškų aplinkosaugos išmokos. Priemonė skirta finansiškai skatinti privačių miškų savininkus vykdyti aplinkosaugos požiūriu tinkamesnę miškų ūkio veiklą, išsaugoti kertines miško buveines ir ugdyti miško savininkų ekologinį sąmoningumą, išsaugoti aukštos kokybės biologinę įvairovę miško buveinėse.

✓ Parama teritorijoms pagal programą NATURA 2000. Šios priemonės tikslas padėti spręsti konkrečius sunkumus, patiriamus atitinkamose vietovėse dėl direktyvų 79/409/EEB, 92/43/EEB ir 2000/60/EB įgyvendinimo, taip padedant gerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse ir ugdant vietos bendruomenių ekologinį sąmoningumą. Taip pat įgyvendinti aplinkosaugos reikalavimus „Natura 2000“ tinklo vietovėse, siekiant apsaugoti laukinius paukščius, natūralias buveines, saugomas rūšis ir jų buveines.

- **palaikyti ūkinės veiklos tęstinumą mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse.** Šio uždavinio įgyvendinimui skirta priemonė

✓ Mažiau palankios ūkininkauti vietovės. Šios priemonės tikslas išsaugoti kraštovaizdį,

biologinę įvairovę bei palaikyti gyvybingą kaimo bendruomenę mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse, taip užtikrinant subalansuotą žemės ūkio paskirties žemės naudojimą, įgyvendinant Geros agrarinės ir aplinkosaugos būklės reikalavimus.

III KRYPTIS. Gyvenimo kokybė kaime ir kaimo ekonomikos įvairinimas. Šios krypties pagrindinis tikslas – gerinti gyvenimo kokybę ir didinti gyventojų užimtumą kaimo gyvenamosiose vietovėse. Tikslu įgyvendinimui skiriami du uždaviniai:

- **stiprinti žmogiškąjį potencialą, didinti užimtumo gebėjimus.** Priemonės skirtos šiam uždaviniui įgyvendinti galima išskirti dvi:

✓ Perėjimas prie ne žemės ūkio veiklos. Šios priemonės pagrindinis tikslas gerinti gyvenimo kokybę kaimo vietovėse, didinant ten užimtumą, remiant perėjimą iš žemės ūkio veiklos į ne žemės ūkio veiklą, skatinant pagrindinių paslaugų kaimo gyventojams ir amatų plėtrą.

✓ Parama verslo kūrimui ir plėtrai. Tikslas - remti mikroįmonių ir kitų smulkią verslo Inicjatyvų kūrimą ir plėtrą kaime, skatinant ne žemės ūkio srities veiklą, sukuriančių naujų darbo vietų bei papildomų pajamų šaltinių ir tokiu būdu gerinti gyvenimo kokybę kaime.

- **remti kaimo turizmą, amatus bei kaimo paveldą.** Šio uždavinio įgyvendinimui pagal KPP programą skirtos šios priemonės:

✓ Kaimo turizmo veiklos skatinimas. Ji skirta gerinti gyvenimo kokybę ir didinti užimtumą kaime, plėtojant kaimo turizmą, kuris didina gyventojų užimtumą ir sukuria papildomų pajamų šaltinį.

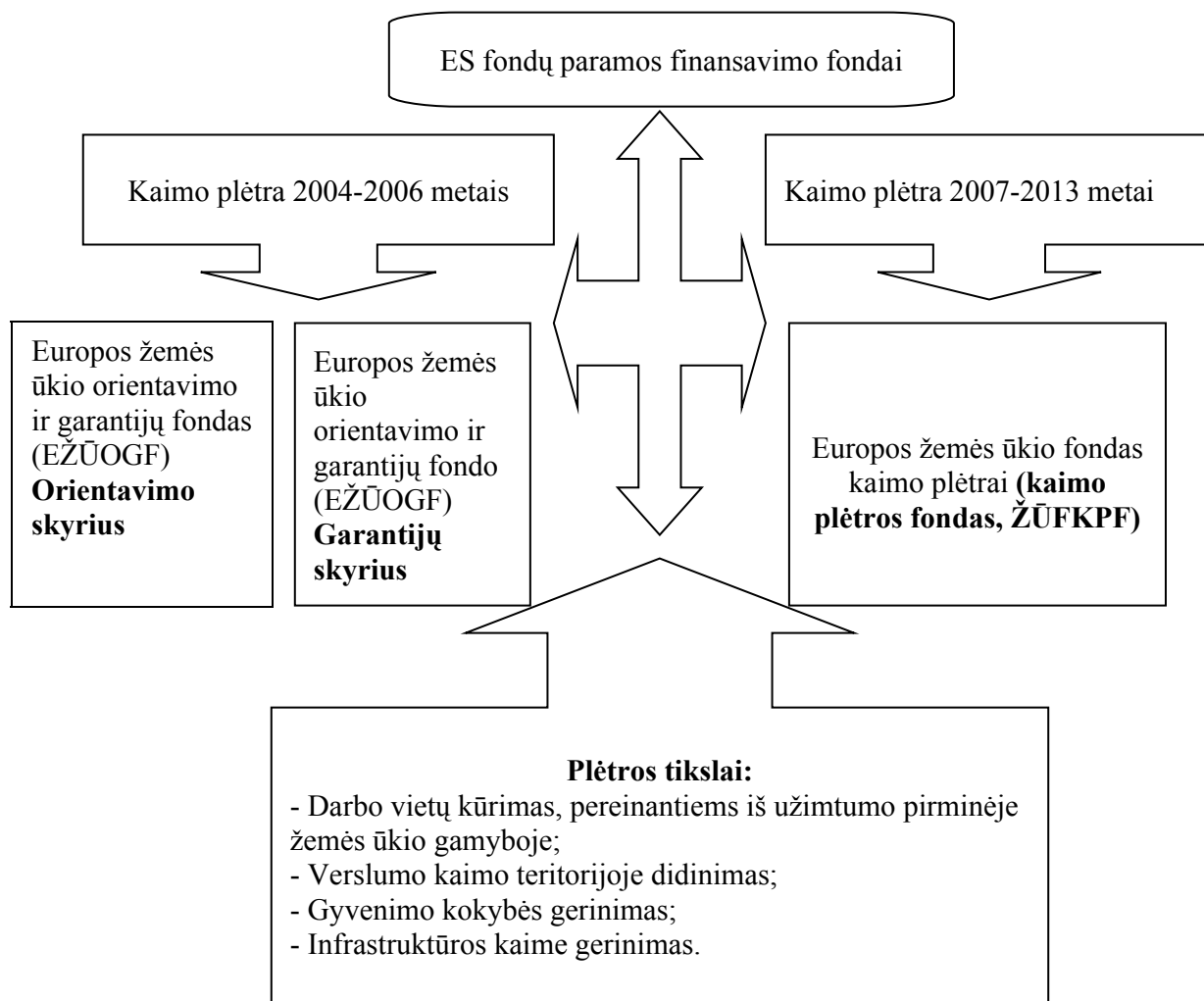
✓ Kaimo atnaujinimas ir plėtra. Ši priemonė skirta kurti patrauklią aplinką gyventi ir dirbti kaimo vietovėse turint patrauklesnius ir modernesnius kaimus.

IV KRYPTIS. LEADER metodo įgyvendinimas. Ši kryptis skirta skatinti vietos iniciatyvas ir partnerystes, įtraukiant kaimo bendruomenių, verslo ir vietos valdžios atstovus, telkti kaimo gyventojus ir ugdyti jų gebėjimus veikti kartu, rengti integruotas vietos plėtros strategijas ir organizuoti jų įgyvendinimą naujais būdais ir metodais, tikslingai naudojant vietos išteklius ir viešąją paramą.

Kaip matoma iš atlikto tyrimo Kaimo plėtros plano 2007-2013 metų priemonių programa yra tęstinė anksčiau buvusių programų, tačiau, ji dabar tampa aiškesnė, iškeliant pagrindinius tikslus, bei aiškiai įgyvendinant užsibrėžtus tikslus detalizuojant programas priemones.

2007 m. rugsėjo 19 d. patvirtinius Kaimo plėtros 2007-2013 metų programą, pagrindinė naujovė, tampa tai, kad atsiranda vienas fondas, vienas reglamentas, bei viena kaimo plėtros programa. Tai glaudesnė sąsaja su ES ir šalies prioritetais (Lisabonos ir kitomis ES strategijomis, nacionaliniais aktais), nauja programavimo struktūra (Kaimo plėtros strategija ir planų programos), nauji valdymo reikalavimai (principo „viena“ programa- vienas fondas „įvedimas“) , lieka tik vienas finansinis instrumentas (ŽŪFKPF).

Žemiau pateiktame 1.2 paveiksle pavaizduota pagrindiniai ES fondų Kaimo plėtrai finansavimo pasikeitimai bei paramos tikslas.

1.2. pav. ES fondų žemės ūkiui finansavimas ir pagrindiniai tikslai

Šaltinis: sudaryta autorės

Igyvendinant Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programos priemones realizuojami svarbiausi žemės ūkio politikos tikslai ir uždaviniai. Ši programa tęsia ankstesniojo 2004-2006 m. laikotarpio BPD ir KPP priemonėmis pradėtą veiklą, ją išplečia ir įvairina. Išnagrinėjus 2007-2013 m. programos priemones, nustatyta, kad numatyta žymiai daugiau priemonių ir palankių galimybių pasinaudoti parama smulkiesiems bei vidutiniams ūkiams, kaimo jaunimui. Sukurtos prielaidos kaime vystyti alternatyvius verslus, plėtoti kaimo turizmą bei įvairias kitas paslaugas. ES finansinės paramos žemės ūkio verslo plėtros tikslai nesikeičia, kadangi darbo vietų kūrimas, verslumo skatinimas, gyvenimo kokybės gerinimas, infrastruktūros kaime gerinimas yra pagrindiniai ES fondų finansavimo tikslai, tiek ankstesniais paramos teikimo etapais tiek ir šiuo metu. Kaip matoma, daugelis programų išlieka, kaip tęstinės socialinio- ekonominio regionų plėtros priemonės, tik galima stebėti paramos platesnį skatinimą gyvenimo kokybės gerinimui kaime. Taip pat galima teigti, kad nuo 2007 metų ES

paramos tikslų įgyvendinimui, parama administruojama paprasčiau ir aiškiau, kadangi iš dviejų fondų bei dviejų paramą administruojančių dokumentų pereita prie aiškesnio ir konkretesnio vieno dokumento bei vieno finansavimo fondo.

I.3. Žemės ūkio ekonominio efektyvumo vertinimo rodikliai

Norint įvertinti ūkių veiklą, siekiančių išsilaikyti rinkoje bei įgyvendinti veiklos strategijas, būtina realiai įvertinti įmonės finansinę būklę. Tam reikalinga žinoti vertinimo metodikas, kurių taikymas gali labai paveikti įmonės veiklos rezultatus, padėti nustatyti rizikingiausias veiklos sritis, spręsti esamas ir būsimas problemas, atskleisti nepanaudotus rezervus. Pasak Satkevičienės G. ir Vanago P.(2001) finansinis įvertinimas turi atitikti šiuos keliamus reikalavimus: *suprantamumo* (turi būti suprantamas vartotojams), *tinkamumo* (turi padėti vartotojams įvertinti praeities, dabarties, ir ateities įvykius), *reikšmės* (informacija turi būti svarbi priimant sprendimus), *patikimumo* (pateikiama informacija turi būti objektyvi, be esminių klaidų), *palyginamumo* (įvertinimas turi būti sudarytas taip, kad veiklos pasiekimus būtų galima palyginti su kitų įmonių). Tinkamai atlikta įmonės veiklos analizė turi padėti įmonėms parengti konkurencingą verslo strategiją, įvertinti veiklos tęstinumo galimybes.

Juozaitytė L. (2008) pažymi, jog finansinės atskaitomybės duomenys gali suteikti daug vertingos informacijos apie įmonę. Jų pagrindu grindžiamas bendradarbiavimas su įmone - dėl investavimo ar kreditavimo suteikimo klausimais. Norint įvertinti įmonės ekonominę būklę, yra skaičiuojami ekonominiai rodikliai, kurie parodo įmonės veiklos ir viso įmonės turto naudojimo efektyvumą.

Efektas (lot. effectus- veikimas, išvada)- tai tam tikrų pasiektų rezultatų vertinimo kriterijus, o efektyvumas – tai rezultatyvumas. Šie įmonės veiklos rodikliai yra tarpusavyje glaudžiai susiję.

- *Ekonominis efektyvumas* tai gamybinės veikos rezultatyvumas. Tai reiškia, kad ekonominis efektyvumas yra dviejų dydžių: ekonominio efekto ir gamybos išteklių naudojimo bei išlaidų derinys.

- *Ekonominis efektas* rodo pasiektą naudingą rezultatą, turintį vertinę išraišką. Paprastai pasiektas rezultatas įvertinamas pelnu ar išlaidų bei išteklių ekonomija. Įmonėje gauto ekonominio efekto dydis priklauso nuo gamybos apimtys bei išlaidų ekonomijos.

Gronsko V. (2005) teigimu, ekonominė analizė labai susijusi su įmonių finansais. Būtent ekonominė analizė parodo, kokį poveikį įmonės veiklai daro jos finansavimo sistema. Kitaip sakant, analizė atskleidžia įmonės finansavimo sistemos efektyvumo (neefektyvumo laipsnį ir tiekia pasiūlymus neefektyviam finansavimui gerinti). Taigi, pačios technologijos tobulinimas negalimas be ekonominės analizės. Konkreti gamybos technologijos ir ekonominės analizės sąveikos išraiška yra funkcinės vertės analizės panaudojimas ryšiai .

Žemės ūkio subjektams, siekiantiems pasinaudoti ES parama, bei vertinant paramos įgyvendinimo eigą penkerius metus, naudojami ekonominį veiklos gyvybingumą nusakantys rodikliai:

grynasis pelningumas, skolos rodiklis, paskolų padengimo rodiklis, vidinė gražos norma. Šiuo metu rodiklius bei jų kritines reikšmes reglamentuoja 2007 m. kovo 16 d. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-117 „Dėl ūkio subjektų, siekiančių pasinaudoti parama pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos ir Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 metų veiksmų programos priemones, ekonominio gyvybingumo nustatymo taisyklių“ (<http://www.zum.lt/lt/teisine-informacija/isakymai/3374/>).

Šiame dokumente rodikliai naudojami ūkių ekonominio gyvybingumo nustatymui, traktuojami tapachiai. Juose atsispindi ir specifiniai žemės ūkio šakos elementai.

Projekto grynasis pelningumas suprantamas, kaip grynojo pelno ir pardavimo pajamų santykis, rodantis ūkio veiklos sėkmingumą. Nagrinėjant žemės ūkio sektorių pardavimo pajamos, suprantamos kaip bendroji produkcija prie jos pridėjus pajamų subsidijas (LR ŽŪM įsakymas, Ūkininko ūkio veiklos buhalterinės apskaitos vadovas (2002)).

Grynasis pelningumas skaičiuojamas pagal formulę:

$$k_{gp} = \frac{GP}{PP + DP} \times 100, \text{ proc.} \quad (1.1)$$

čia: GP – grynasis pelnas, Lt;

PP – pardavimo pajamos, Lt;

DP – dotacijos, susijusios su pajamomis, Lt.

Minėtu LR ŽŪM ministro įsakymu, ūkių pretenduojančių į ES paramos priemones grynasis pelningumo rodiklis negali būti mažesnis nei 1 (žr. 1 priedą).

Reikia pažymėti, kad įgyvendinant SAPARD bei BPD 2004-2006 metų programas šio rodiklio kritinė reikšmė buvo nustatyta 3 proc.

Didelės ūkio skolos yra vienas iš neigiamų reiškinių, itakojantis kitus finansinės veiklos rodiklius. Ūkininko skolų mastas bei jo galimybės gražinti paskolas itakoja galimybę pasinaudoti ES parama. Jos siekiantiems šio rodiklio kritinė koeficiento reikšmė yra nustatyta 0,7, tačiau siekiant paramos pagal priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ ši leistina reikšmė yra padidinta iki 0,8. Paskolos padengimo koeficientas priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ neskaičiuojamas, o visoms kitoms paramos priemonėms nustatytas kaip ir praeitų laikotarpių paramai gauti, neturi viršyti 1,25 proc. paskolų padengimo rodiklių. (žr. 1 priedą)

Skolos rodiklis apskaičiuojamas kaip ilgalaikių ir trumpalaikių skolų (mokėtinų sumų ir įsipareigojimų) santykis su turtu (<http://www.zum.lt/lt/teisine-informacija/isakymai/3374/>).

$$k_{sk} = \frac{IS + TS}{T_{pab}} \quad (1.2)$$

čia: IS , TS – ūkininkų ilgalaikės ir trumpalaikės skolos, įmonių mokėtinos sumos ir išsipareigojimai laikotarpio pabaigoje, Lt;

T_{pab} – viso turto vertė laikotarpio pabaigoje, Lt.

Paskolų padengimo rodiklis, tai – grynujų pagrindinės veiklos pinigų srautų ir struktūrinių fondų paramos (kapitalo dotacijos), gautos iki paskolos padengimo termino ir nenaudojamos projekto investicijų finansavimui, metinės sumos santykis su grąžinta paskola ir per metus sumokėtomis palūkanomis. Skaičiuojamas pagal formulę:

$$k_{pask} = \frac{PVS + DT}{S_g + PL} \quad (1.3)$$

čia: PVS – pagrindinės veiklos pinigų srautai per finansinius metus, įtraukiant dotacijas susijusias su pajamomis, Lt ;

DT – per finansinius metus gautos dotacijos, susijusios su turtu, Lt;

S_g – grąžintos paskolos kredito įstaigoms, kitos finansinės skolos ir sumokėtos lizingo įmokos per finansinius metus, Lt;

PL – sumokėtos palūkanos per ataskaitinius metus, Lt.

Ekonominio gyvybingumo rodikliams priskiriama ir vidinė grąžos norma, jis aptariamas, kaip vienas iš projekto efektyvumo rodiklių.

ES paramos panaudojimo efektyvumą parodo projekto rezultatų tęstinumas ir daugiklio efektas, nes siekiama, kad viešoji parama būtų skiriama ne atskiroms veikloms finansuoti, bet tokiems projektams, kurių rezultatai yra tęstinai ir patvarūs.

Išanalizavus rodiklius bei jų kritines reikšmes reglamentuojančias 2005 m. vasario 8 d. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymu Nr. 3D-64 „Ūkio subjektų, siekiančių pasinaudoti parama 2005-2006 metais pagal Lietuvos 2004-2006 metų Bendrojo programavimo dokumento kaimo plėtros ir žuvininkystės prioritetu priemonės, ekonominio gyvybingumo nustatymo taisyklės“ (<http://www.zum.lt/min/failai/2005-3D-64p.pdf>) bei šiuo metu galiojančias kritines reikšmes pagal 2007 m. kovo 16 d. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro įsakymą Nr. 3D-117 „Dėl ūkio subjektų, siekiančių pasinaudoti parama pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 metų programos ir Lietuvos žuvininkystės sektoriaus 2007-2013 metų veiksmų programos priemonės, ekonominio gyvybingumo nustatymo taisyklių“ (<http://www.zum.lt/lt/teisine-informacija/isakymai/3374/>) nustatyta, kad šiuo metu nebėra taikomas gyvybingumo rodikliams apibudinti skirti ūkio turto panaudojimo efektyvumą apibūdinantis rodiklis - vidutinis turto pelningumas bei finansinėje analizėje ūkio mokumui įvertinti naudojamo bendrojo likvidumo, greitojo likvidumo bei absoliučiojo mokumo koeficientai. Nustatant ekonominį ūkio gyvybingumą buvo apskaičiuojamas bendrojo likvidumo rodiklis, apibūdinantis ūkio gebėjimą, suėjus terminui, iš savo trumpalaikio turto padengti trumpalaikes skolas.

Taigi, kaip matoma šiuo metu paramai gauti, bei paramos įgyvendinimo efektyvumui nustatyti, pagal LR ŽŪM nustatytus rodiklių reikšmes, nusakantys rodikliai yra sumažinti iki minimumo, bei nustatytos didžiausios leistinos šių rodiklių reikšmės.

Tačiau norint moksliai pagrįsti bei tiksliau apskaičiuoti investicijų pelningumą, ekonomikos mokslo specialistai D.Cibulskienė, M.Butkus (2007) siūlo apskaičiuoti investicijų pelningumo rodiklį, kuris skaičiuojamas pagal formulę:

$$P_I = \frac{EBIT}{I} \quad (1.4)$$

čia: P_I – investicijų pelningumas;

EBIT – pelnas prieš apmokestinimą ir palūkanas;

I – investicijos.

Taipogi, tiksliau įvertinti investicijų pelningumą D.Cibulskienė, M. Butkus (2007) siūlo išskyrus tą pelno dalį, kuri buvo uždirbta būtent investicijų dėka. Turta vertinant kaip investicijų rezultata, siūloma apskaičiuoti modifikuotą investicijų pelningumą. Šis rodiklis apskaičiuojamas pagal formulę:

$$P_{I_{mod}} = \frac{EBIT}{NK - I\dot{I}} \quad (1.5)$$

Čia: $P_{I_{mod}}$ – modifikuotas investicijų pelningumas;

EBIT – pelnas prieš apmokestinimą ir palūkanas;

NK – nuosavas kapitalas;

$I\dot{I}$ – ilgalaikiai įsipareigojimai.

Šis rodiklis parodo įmonės funkcionavimo galimybes bei sugebėjimą panaudoti nuosavą kapitalą. Anot D.Cibulskienės, M. Butkaus (2007), šis rodiklis objektyviausiai nusako finansinę būklę.

Žemės ūkio subjektų investicijoms galima priskirti visą uždirbtą pelną, kadangi šios šakos gautas pelnas yra uždirbtas investicijų dėka.

I.4. Investicinių projektų įvertinimo metodai

ES finansinių instrumentų suteikiamų lėšų įsisavinimas įgalina geriau prisitaikyti Europos Sąjungos ir viso pasaulio stiprėjančioje konkurencinėje aplinkoje. Šios lėšos įsisavinamos įgyvendinant investicinius projektus. Lietuvos Respublikos investicijų įstatyme investicinis projektas apibūdinamas kaip „dokumentas finansiškai (ekonomiškai), techniškai ir socialiai pagrindžiantis investavimo tikslus, įvertinantis investicijų grąžą (komerciniams projektams) bei kitus efektyvumo rodiklius, nurodantis projektui įgyvendinti reikalingas lėšas bei finansavimo šaltinius“.

Žemės ūkio subjektams darbo 1.1 poskyryje minėtų priemonių dėka yra suteikiamos negražinamai investicinės lėšos, įgalinančios prisitaikyti prie besikeičiančios rinkos sąlygų, persiorientuoti ar plėsti savo veiklą ieškant efektyviausių ūkininkavimo būdų. Šių investicijų optimalus įsisavinimas teigiamai veikia ne tik pačio subjekto, bet ir visos šalies ekonomiką - augant investicijoms didėja nacionalinės pajamos.

I.4.1. Investicinių projektų finansavimas ir vertinimas

Nagrinėjant lėšų įsisavinimą žemės ūkio sektoriuje investicijos traktuojamos, kaip pinigines lėšas, skirtas investuoti į žemės ūkio subjektų veiklą, siekiant gauti pelno ateityje. Lietuvoje jos dažniausiai panaudojamos siekiant atitikti ES standartus, prisitaikyti prie vidaus ir išorės konkurencijos.

A. Griškevičius ir J. Silickas (1998) teigia, jog investicijų dėka verslo atstovai gali sukurti naujas ir/ar kokybiškesnes prekes bei paslaugas; sukurti bei įdiegti naujas technologijas; išplėsti gamybą, įsisavinti didesnę rinkos dalį. Anot V. Aleknevičienės (2009), sparčiai plėtojant technologijoms ir stiprėjant konkurencijai, verslo subjektai, siekdami išsilaikyti rinkoje, turi pasiryžti įgyvendinti ilgalaikes investicijas. Žemės ūkio subjektai, kaip verslo atstovai įgyvendindami investicinius projektus:

- Įgyvendina ekonominio vystymosi strateginius tikslus, pvz.: perorientuoja ūkius į ekologinius, įsteigia kaimo turizmo sodybas, vykdo ūkio plėtrą;
- Sukuria gamybinių potencialą, pvz.: įkuria žemės ūkio produkcijos perdirbimo cechus;
- Atnaujina gamybinius pajėgumus bei diegia technologines naujoves; pvz.: įsigyja modernią techniką.

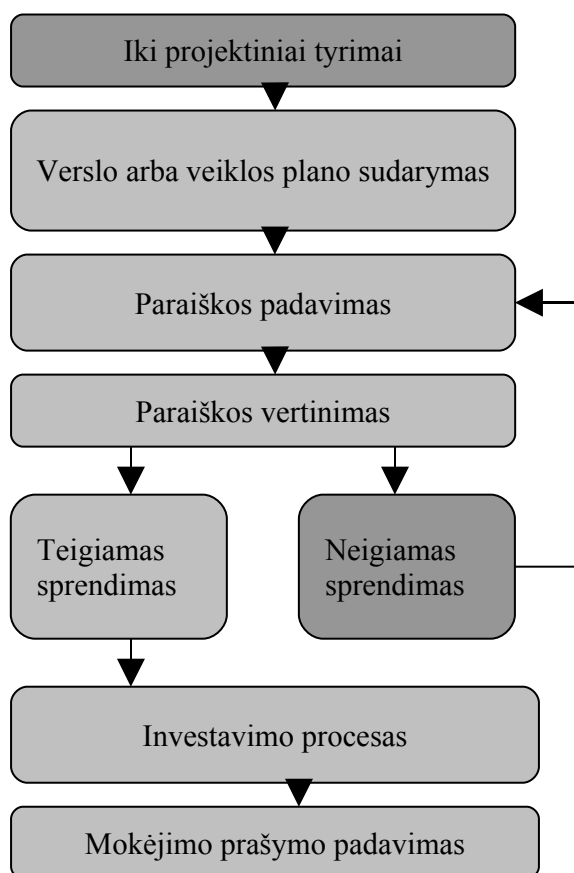
Projektų įgyvendinimo metu įsisavinamos lėšos suteikia galimybę žemės ūkio sektoriaus vienietams sustiprinti savo konkurencines pozicijas rinkoje, vykdyti veiklos plėtrą bei tuo pačiu efektyviau ūkininkauti. Taigi, investiciniais projektais siekiama padėti išspręsti svarbiausias užduotis iškylančias žemės ūkio sektoriuje.

K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) išskiria dvi svarbiausias investicinio projekto užduotis. Viena iš jų, tai – aprūpinimo investicijomis dinamiškumas, reikalaujantis, projekto vykdyme atsižvelgti į laiko ir finansinių išteklių apribojimus. Antra užduotis - projekto finansinių išteklių sąnaudų bei rizikos sumažinimas. Vykdamas projektus žemės ūkio sektoriuje įsisavinamos ES lėšos įgalina sumažinti subjektų finansines sąnaudas bei riziką, taip pat teigiamai veikia dinamiškumą.

Lietuvos žemės ūkio sektoriuje ES lėšų įsisavinimas vykdomas per investicines programas, pagrįstas verslo bei investicijų arba veiklos planais. Remiantis A. Griškevičius ir J. Silicko (1998) apibūdintu investicijų procesu, K. Ališausko ir Ž. Kazlauskienės (2005) pateiktu projekto gyvavimo ciklu bei nustatyta Kaimo plėtros programos 2007-2013 metų priemonėse paraiškų padavimo tvarka, galima išskirti šiuos investicinių projektų etapus, būdingus žemės ūkio sektoriui įsisavinant ES paramą:

Iki projektiniai tyrimai, verslo arba veiklos plano sudarymas, paraiškos padavimas, vertinimas, sutarties sudarymas, investavimo procesas, mokėjimo prašymo padavimas.

Žemiau pateiktame 1.3 paveiksle pavaizduotas ES paramos žemės ūkiui įsisavinimo etapai.

1.3. pav. ES paramos įsisavinimo schema

Šaltinis: sudaryta autorės

K. Ališausko ir Ž. Kazlauskienės (2005) išskirtus priešprojektinius tyrimus galima išskaidyti į ūkio būklės tyrimus ir rinkos vertinimą, kurių metu žemės ūkio subjektai nustato galimas veiklos alternatyvas, atsižvelgdami į rinkos situaciją ir ūkio vidaus sąlygas, pasirenka projekto kryptį. Verslo plane KPP priemonėms yra atliekama projektinė analizė, įvertinanti investicijų tikslingumą ir efektyvumą. Sudarant verslo planą yra privaloma atlikti finansavimo galimybių analizę, projekto aplinkosauginės, konkurencinės aplinkos įvertinimą. Sekantis etapas – Nacionalinei mokėjimo agentūrai prie Žemės ūkio ministerijos (NMA) pateikiama paraiška pridedant verslo ar veiklos planą. Projektas privalo atitikti Struktūrinių fondų tikslus ir uždavinius numatytus 2007 – 2013 m. KPP priemonių nuostatas paraiška yra įvertinama trimis etapais: administracinės atitikties vertinimo, tinkamumo skirti paramą bei pagal projekto kokybę ir naudą prioritetiniais balais. Teigiamai įvertintiems sudaromos sutartys, nurodant investavimo laikotarpius ir kt. įsipareigojimus.

Kaimo plėtros plane numatoma, kad investavimo procesas gali vykti ir prieš paraiškos vertinimą bei sutarties pasirašymą. Šiuo atveju investavimo riziką prisiima pats žemės ūkio subjektas, nes yra tikimybė, jog paraiška pagal prioritetinius balus bus atmesta ir sutartis nesudaroma. Investavimo proceso etape yra įsigyjamas arba renovuojamas ilgalaikis turtas, restruktūrizuojamas ūkis ar atliekama kita projekte numatyta tikslinė investicinė veikla ūkio plėtrai. Pasirašius sutartį ir įvykdžius investavimo procesą pateikiamas mokėjimo prašymas NMA. Pažymėtina, jog investavimo procesą galima vykti ir keliais etapais numatytais sutartyje, jei investicijos nebuvo įgyvendinto iki sutarties pasirašymo.

Investiciniams projektams vykdyti be gaunamos iš ES paramos dalį lėšų privalo investuoti ir pats subjektas, pasitelkdamas tiek savas, tiek skolintas lėšas. Įsisavinant SAPARD lėšas, ūkininkas turėdavo apmokėti visą projekto kainą ir tik įsigijęs jame numatytus objektus pateikdavo mokėjimo prašymą NMA, kuri pervesdavo tiesiogiai ūkininkui lėšas. Pagal šiuo metu galiojančias nuostatas bei pasirašytos sutarties sąlygas NMA skiriamas paramos lėšas gali tiesiogiai pervesti projekto objekto ar paslaugos pardavėjui. Šiuo atveju ūkio subjektams nereikia disponuoti visomis projekto finansavime numatytomis lėšomis. Remiantis K. Ališausko ir Ž. Kazlauskienės (2005,) bei A.V. Rutkausko ir R. Tamošiūnienės (2002) pateiktais verslo projekto finansavimo būdais ir šaltiniais išskiriami ūkininko ūkio investicinių projektų galimi finansavimo šaltiniai pateikti 1.1 lentelėje

1.1 lentelė

Ūkininkų ūkio investicinių projektų finansavimo šaltiniai

Finansavimo būdai	Finansavimo šaltiniai
Nuosavi finansiniai ištekliai	Pelnas, įskaitant subsidijas Amortizaciniai atskaitymai Draudimo kompanijų kompensacijos dėl patirtų nuostolių
Skolinamos finansinės lėšos	Banko kreditai, fiziniai ir juridiniai asmenys

Šaltinis: sudaryta autorės pagal NMA duomenis

Pažymėtina, jog nagrinėjant žemės ūkio subjektų projektų finansavimą nuosaviems finansiniams ištekliams priskiriamos ir iš ES anksčiau, pagal kitą projektą įsisavintos subsidijos. Tačiau finansinėje apskaitoje ES subsidijos įtraukiamos kiekvienais metais tik investicijų metu įsigyto turto nusidėvėjimo suma.

V. Behrenso ir P. M. Havraneko (1991) siūlo investicijų įvertinimo metodiką, didžiausią dėmesį skiriančią finansiniam investicijų vertinimui. Pagal šią metodiką nustačius investicines ir gamybines išlaidas bei finansavimo šaltinius yra apskaičiuojami investicijų efektyvumo rodikliai. Šių rodiklių apskaičiavimą aptaria D.Cibulskienė, M. Butkus (2007) A. V. Rutkauskas, V. Damašienė (2002). G. Birmanas, S. Šmitas (1997) bei M. Bromvičius (1996) ekonominę investicijų analizę, apimančią ir finansinių duomenų analizę. A.V. Rutkausko ir R. Tamošiūnienės (2002), K. Ališauskas ir Ž. Kazlauskienė (2005) siūlo investicinių projektų vertę ir efektyvumą analizuoti kompleksiskai, įvertinant projektus finansiniu, ekonominiu ir ekspertiniu būdais.

Finansinė investicinio projekto analizė grindžiama projekto efektyvumo nustatymu, remiantis numatomais pinigų srautais, rodančiais būsimas investicijas bei veiklos pajamas ir išlaidas. Projektų

ekonominė analizė pagrindžia projekto priimtumą nacionalinei ekonomikai, įmonės strategiam planui bei projektinių sprendimų priimtumui. Atliekant šią analizę skaičiuojami ekonominio efektyvumo rodikliai: prekių ir paslaugų eksporto; importuojamų pagrindinių žaliavų gamybai bei ES standartus atitinkančios produkcijos santykinės dalys, naujai sukurtų darbo vietų skaičius, įmokų biudžetui dalis ir kt. (2005). Ekspertinio įvertinimo metu yra įvertinami neturintys kiekybinės išraiškos veiksniai, bei kiekybine išraiška sunkiai įvertinami, finansinėje ir ekonominėje analizėje nevertinti veiksniai (2005).

Apibendrinant investicinių projektų įvertinimą, galima jį skirstyti į:

- ✓ Laukiamo pelno ir piniginių srautų įvertinimą, atliekamą apskaičiuojant finansinius projekto efektyvumo rodiklius;
- ✓ Rizikos ir neapibrėžtumo įvertinimą, atliekamą imitacinio modeliavimo, ekspertiniu ir scenarijaus analizės metodu.

Nagrinėjant žemės ūkio subjektų finansavimo projektus, pastebima, jog šių vienetų planai kaip ir kitų sričių verslo projektai yra grindžiami 5 metų prognozėmis. Taigi žemės ūkio subjektų verslo planuose nustatytas prognozuojamas laikotarpis ne trumpesnis kaip penkerių metų laikotarpis po ataskaitinių metų pabaigos. Jeigu paraiška paramai gauti pateikiama antroje einamųjų metų pusėje, prognozuojamas laikotarpis yra ne trumpesnis kaip šešeri metai po ataskaitinių metų pabaigos. Naujai įsteigto ir/ar nevykdančio tipinės veiklos ūkio subjekto pirmieji prognoziniai metai yra tie metai, kuriais pateikiama paraiška. Taipogi penkerius metus po paramos gavimo yra kontroliuojami žemės ūkio subjektai vertinant jų teikiamas finansines ataskaitas pagal ekonominio gyvybingumo nustatytus rodiklius, kurie yra aptarti ankstesniame darbo tyrime.

I.4.2. Investicinių projektų efektyvumo rodiklių apibūdinimas

Grynosios esamosios vertės rodiklis yra vienas iš svarbiausių investicijų efektyvumo finansinio vertinimo kriterijų. Šis rodiklis parodo investicinės veiklos galutinį rezultatą ir suprantamas kaip skirtumas tarp piniginių dabartinės vertės įplaukų ir piniginių išlaidų (2005). Esant nereguliariems pinigų srautams, ir vienkartinę investicijai D. Cibulskienė ir M. Butkus (2007) grynosios esamosios vertės rodikliui apskaičiuoti siūlo naudoti formulę:

$$NPV = \sum_{t=1}^n NCF_t * u_{t,k} \quad (1.6)$$

čia: NPV – gynoji esamoji vertė;

NCF_t - gynojo mokėjimo srauto nario dydis t periodo pabaigai;

$u_{t,k}$ - diskontavimo koeficientas,

t – analizuojamo laikotarpio metai,

k – diskontavimo norma.

Esant nevienkartiniai investicijai, o finansinius išteklius investuojant kelerius metus bei pajamas gaunant iškart po investicinio proceso pasibaigimo D. Cibulskienė ir M. Butkus (2007) NPV apskaičiavimui siūlo naudoti formulę:

$$NPV = \sum_{j=1}^{n_2} CF_j^+ * u_{j+n;k_1} - \sum_{t=1}^{n_1} CF_t^- * u_{t;k} \quad (1.7)$$

čia CF_j^+ - pajamos periode $j=1, \dots, n_2$;

CF_t^- - periodo t investicinės išlaidos $t=1, \dots, n_1$;

n_1 - investicinio projekto trukmė;

n_2 - pajamų iš investicijų gavimo trukmė;

$u_{t;k}$ - diskontavimo koeficientas;

Grynąją esamąją vertę, kai įdėjimai ir įplaukos yra tolygios ir diskrečios, o pajamos pradedamos gauti po kapitalinių įdėjimų, D. Cibulskienė ir M. Butkus (2007), siūlo apskaičiuoti remiantis formule:

$$NPV = CF_j^+ * u_{n_2;k}^{(m_2)} * u_{n_1;k} - CF_t^- * u_{n;k_1}^{(m_1)} \quad (1.8)$$

čia $u_{n;k}^{(m)}$ - m-kartinis rentos diskontavimo koeficientas.

Nagrinėjant šio rodiklio duomenis būtina atkreipti duomenis į tai, jog šis rodiklis neįvertina projekto investicijų dydžio, todėl gali įtakoti didesnio investicinio projekto pasirinkimą.

Investicijų atsipirkimo laikotarpis, arba periodas įvertina laikotarpį per kurį nediskontuotos prognozuojamos piniginės lėšos padengia nediskontuotų pradinių investicijų sumą. J. Bivainis, A. Griškevičius, V. Jakštas (p. 7) siūlo šį laikotarpį apskaičiuoti pagal formulę:

$$T=(k-1)+ \left(\left| \sum_{t=1}^{k-1} (P_t - C_t) \right| / P_k \right), \text{ kai } \sum_{t=1}^k P_t > C \quad (1.9)$$

čia: t-investavimo ar pajamų gavimo metų indeksas ($t=1,2,\dots,k$)

P_k - pajamos, gautos tais metais, kai akumuliuotos pajamos viršija visas investicijas

P_t - t-ųjų metų pajamos

C- bendra investicijų suma

C_t - t-ųjų metų investicijos

T- investicijų atsipirkimo laikas

D. Cibulskienė ir M. Butkus (2007) nurodo dar ir šią formulę atsipirkimo periodo apskaičiavimui:

$$\text{Atsipirkimo periodas} = \frac{I_{t+1}}{CF_{t+1}} \quad (1.10)$$

čia: t- metų , prieš pilnai padengiant investicijas, skaičius

I_{t+1} - nepadengta investicijų dalis+1 metų pradžiai

CF_{t+1} - t+1 metų pinigų srautas

Šis pinigų srautų įvertinimo metodas neįvertina pinigų srautus po pradinės investicijos padengimo bei pinigų laiko vertės, be to jis taikytinas tik didelėms investicijoms.

Vidinė gražos norma (VGN), literatūroje vadinama dar ir vidine pelno norma (IRR), priskiriama tiek ūkių ekonominio gyvybingumo tiek ir projektų efektyvumo rodikliams. Šis rodiklis parodo ūkio subjekto kapitalinių įdėjimų efektyvumą. Žemės ūkio ministerijos patvirtintoje metodikoje VGN apskaičiuoti siūloma remiantis šia formule:

$$VGN = IRR (-LV0; PS1; PS2; PS3; PS4; PS5 + LV5) \quad (1.11)$$

čia: $LV0$ – ūkio subjekto investuoto kapitalo vertė ataskaitinių metų pabaigoje (ilgalaikis turtas + atsargos + gautinos prekybos skolos – skolos tiekėjams ir gauti išankstiniai apmokėjimai), Lt;

Naujai įsteigto ir/ar nevykdančio tipinės veiklos ūkio subjekto investuoto kapitalo vertė ($LV0$) skaičiuojama finansinių metų pabaigoje prieš metus, kai pradedamos įgyvendinti investicijos iš prognozinio balanso, jeigu prieš investicijas nėra ataskaitinių metų finansinės atskaitomybės6.

$PS1, PS2, PS3, PS4, PS5$ – ūkio subjekto prognozuojamųjų metų grynujų pinigų srautai, imami iš pinigų srautų ataskaitos. Tai pagrindinės veiklos pinigų srautų ir investicinės veiklos pinigų srautų suma, Lt;

$LV5$ – ūkio subjekto investuoto kapitalo vertė nuo investicijų įgyvendinimo pradžios penktųjų prognozuojamųjų metų pabaigoje, Lt (skaičiuojama analogiškai kaip $LV0$, iš penktųjų prognozuojamųjų metų balanso).

D. Cibulskienė ir M. Butkus (2007) IRR apskaičiavimui siūlo naudoti formulę:

$$IRR = k_1 + \frac{NPV_1(k_2 - k_1)}{NPV_1 - NPV_2} \quad (1.12)$$

čia IRR – vidinė pelno norma;

k_1 - diskontavimo norma, kai $NPV > 0$;

k_2 - diskontavimo norma, kai $NPV < 0$;

NPV_1 - grynoji dabartinė vertė apskaičiuota, kai k_1 ;

NPV_2 - grynoji dabartinė vertė apskaičiuota, kai k_2 .

Rentabilumo indeksas parodo dabartinių pajamų bei išlaidų santykį. Esant vienkartinėms investicijoms D. Cibulskienė ir M. Butkus (2007.) rentabilumo indeksą siūlo apskaičiuoti naudojantis formule:

$$U = \frac{\sum_{j=1}^n CF_j^+ * u_{j,k}}{CF_0^-} \quad (1.13)$$

čia: u- investicijų rentabilumas

CF_0^- - bendra investicijų suma diskontuota pradžios momentui

CF_j^+ - pajamos periode $j=1,2,\dots,n_2$

n_2 - pajamų iš investicijų gavimo trukmė

$u_{j,k}$ - diskontavimo koeficientas

Išanalizavus įvairių autorių investicinių projektų efektyvumo vertinimo metodus pastebėta, kad LR žemės ūkio ministerijos ekonominio gyvybingumo rodiklių nustatymo taisyklėse, nenurodomas, kaip privalomas modifikuotos pelno normos rodiklio skaičiavimas. Tuo tarpu mokslinėje literatūroje šis rodiklis nurodomas kaip informatyvesnis už vidinės pelno normos rodiklį. XX a. investicijų nagrinėjimo literatūroje vyrauja finansiniai bei ekonominiai metodai, o vėlesniuose darbuose investicijas siūloma vertinti kompleksiskai.

I.4.3. Žemės ūkio verslo kapitalo struktūros ir rizikos vertinimas

Žinome, kad bet kurios verslo veiklos tikslas yra pelnas. Jo dydis priklauso nuo įmonės pardavimo pajamų ir sąnaudų struktūros. Investicijos į ilgalaikį turtą padidina pastoviąsias išlaidas ir sąlyginai galima teikti sumažina kintamas sąnaudas. Kaip teigia L.Juozaitienė (2008) šių sąnaudų priklausomybė yra netiesinė, todėl pasirinkti optimalų kintamų ir pastoviųjų sąnaudų santykį nėra lengva. Šią priklausomybę nusako veiklos svertas, kuris įvertina potencialią galimybę veikti įmonės pelną, keičiantis savikainos struktūrai bei gamybos apimčiai. Taigi, norint nustatyti ar žemės ūkio subjektai pasirenko tinkama investicinę politiką, šiame tyrime išnagrinėti minėtų svertų apskaičiavimai. Išnagrinėjus mokslinę literatūrą, nustatyta, kad nors ir specifinės žemės ūkio veiklos srities tačiau visi ekonominiai svertai gali būti naudojami žemės ūkio veiklai ir jos rizikai nustatyti.

Kaip teigia V. Aleknevičienė (2009) verslo rizika priklauso nuo veiklos srities į kurią investuojama. Ją sąlygoja pajamų kintamumas ir pastoviųjų bei kintamųjų veiklos išlaidų santykis. Realizavimo pajamų pasikeitimas sąlygoja dar didesnį pelno prieš mokesčius pasikeitimą.

V.Aleknevičienė (2009) nurodo, kad veiklos sverto efektas būtent ir parodo, kiek pasikeičia pelnas prieš atskaitant palūkanas ir mokesčius, vienu procentu pasikeitus pardavimo pajamoms, jis apskaičiuojamas pagal formulę:

$$OLE = \frac{S - VC}{EBIT} \quad (1.14)$$

čia: OLE –veiklos sverto efektas;

S-pardavimų pajamos;

VC – kintamos išlaidos.

EBIT – pelnas prieš atskaitant palūkanas ir mokesčius.

D. Cibulskienė, M. Butkus (2007) nurodo, kad dėl to, kad kuo didesnė pastoviųjų kaštų dalis sudaro bendrus kaštus, tuo didesnis yra verslo svertas ir tuo stipresnis daromas pardavimo pasikeitimo poveikis pelnui, šį verslo sverto lygį reikia vertinti atsižvelgiant į konkrečias sąlygas.

Kitas veiklos rizikos išmatavimo rodiklis literatūroje sutinkamas, kaip veiklos sverto laipsnis. Anot V. Aleknevičienės (2009), jis pateikia tą informaciją, kaip ir veiklos svertas, tik apskaičiuojamas taikant skirtingą metodiką. D. Cibulskienė, M. Butkus (2007) nurodo, kad net ir mažas pardavimų pasikeitimas gali daryti didelę įtaką bendrojo pelno apimčiai ir kartu lemti grynojo pelno padidėjimą. Verslo svertas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$VSL = \frac{\Delta EBIT\%}{\Delta S\%} \quad (1.15)$$

čia: VSL – veiklos sverto lygis;

$\Delta EBIT$ – pelno prieš atskaitant palūkanas ir mokesčius procentinis pasikeitimas;

ΔS – pardavimo pajamų procentinis pasikeitimas.

D. Cibulskienė, M. Butkus (2007) be veiklos sverto apskaičiavimo nurodo ir finansinio sverto apskaičiavimo galimybę. Šio rodiklio skaičiavimo tikslingumas atsiranda tada, kai pasireiškia skolinto kapitalo būtinybė investuojant. Kadangi žemės ūkio sektorius dėl nuosavų lėšų trūkumo ES paramos įsisavinti praktiškai neturi galimybės, tyrime nagrinėjama ir šio sverto apskaičiavimo metodiką. Pagal minėtus autorius finansinio sverto lygis gali būti apskaičiuojamas:

$$FSL = \frac{\Delta EBTPOC\%}{\Delta EBIT\%} \quad (1.16)$$

čia: FSL – finansinio sverto lygis;

$\Delta EBTPOC\%$ – grynojo pelno prieš apmokestinimą, tenkančio vienam nuosavo kapitalo litui, procentinis pasikeitimas;

$\Delta EBIT\%$ – procentinis veiklos pelno iki palūkanų ir mokesčių mokėjimo pasikeitimas.

Anot L. Juozaitienės (2008) finansinis svertas susijęs su įmonės turto struktūra. Pažymėtina, kad didesnis grynojo pelno jautrumas dėl pardavimų pasikeitimo yra įmonėse, kurių didelis finansinis svertas. Jei įmonės turi didelį veiklos svertą, tai tol, kol pardavimo pajamos yra stabilios, patartina vengti aukšto finansinio sverto.

D. Cibulskienė, M. Butkus (2007) nurodo, kad bendras rizikos lygis priklauso nuo to, kaip įmonės valdo bei derina tarpusavyje verslo ir finansinę riziką.

Anot L. Juozaitienės (2008) pastaruoju metu visose verslo struktūrose pradedama taikyti platus spektras įvairiausių veiklos vertinimo metodų ir būdų. Vienos įmonės naudoja tradicinius

metodus ir skaičiuoja finansinius rodiklius, kitos kuria naujas veiklos vertinimo sistemas, prisitaikydamos prie pakitusių verslo sąlygų.

Teigiama kad vertinimo sistemos, paremtos finansiniais rodikliais, buvo labai svarbios industrinėje ekonomikoje, kai įmonės priimdavo daug standartinių sprendimų.

Anot D.Cibulskienė, A.Butkaus (2007) ekonominis įvertinimas sukuria finansinius matus įmonės investicijoms. Turto pelningumą Aleknevičienė V.(2009), siūlo apskaičiuoti pagal formulę:

$$ROA = \frac{NP}{TA} \quad (1.17)$$

čia: ROA- turto grąža;

NP – grynasis pelnas;

TA- vidutinis turtas.

Anot V. Aleknevičienė (2009) skaičiuojant turto pelningumą, tikslinga naudoti vidutinį turtą.

Rodiklis atspindintis savininko investicijų pelningumą ir visų įmonėje priimamų finansų valdymo sprendimų bendrą poveikį jam, yra nuosavo kapitalo pelningumas. Nuosavo kapitalo pelningumas skaičiuojamas pagal formulę:

$$ROE = \frac{NP_p}{E} \quad (1.18)$$

čia: ROE- nuosavybės grąža;

NP – projekto grynasis pelnas;

E – nuosavas kapitalas.

Taigi, kiekviena įmonė planuoja kapitalo struktūrą, kuri apibendrinama kaip išskolinimų, privilegijuotų ir paprastųjų akcijų kapitalo derinys. Tradicinė įmonių finansų teorija teigia, kad įmonės buhalterinis balansas rodo optimalią kapitalo struktūrą. Optimali kapitalo struktūra – tai toks procentinių skolų, privilegijuotų akcijų ir paprasto akcinio kapitalo santykis, kuris maksimizuoja įmonės akcijų kaštus. Racionali, vertės maksimizavimu suinteresuota įmonė, nustato siekiamą (optimalią) kapitalo struktūrą ir per tam tikrą laikotarpį, kaupdama kapitalą, stengiasi išlaikyti faktinę kapitalo struktūrą.

Dažnai sunku tiksliai apskaičiuoti kapitalo kaštus, o kartais netgi neįmanoma. Tačiau nepaisant kylančių problemų įmonės vadovai privalo turėti nors apytikslius apskaičiavimus, kurie padėtų įvertinti naudojamų lėšų efektyvumą bei investicinės politikos tikslingumą. (Juozaitytė, 2007). Vidutiniai kaštai yra apskaičiuojami kaip aritmetinis svertinis rodiklis, vertinant skirtingų kapitalo komponentų kaštus ir jų dalį kapitalo struktūroje.

Cibulskienė D (2007) išskiria tris kapitalo kaštų rūšis: nuosavo kapitalo kaštai, skolinto kapitalo kaštai ir bendrojo kapitalo kaštai. Galiausiai nuosavo kapitalo ir skolinto kapitalo kaštai suprantami, kaip esminės įmonės veiklos sumos. Kapitalo kaštų svertinis vidurkis (WACC – Weighted Average Cost of Capital) apskaičiuojamas:

$$WACC = (1 - T) \cdot \frac{D}{A} \cdot kd + \frac{E}{A} \cdot ke \quad (1.19)$$

čia: WACC – svertiniai vidutiniai bendrojo kapitalo kaštai;

D- skolinto kapitalo kaštai;

E- nuosavo kapitalo kaštai;

A- bendrojo kapitalo rinkos vertė;

T- pelno mokesčio tarifas.

Finansinėje literatūroje kapitalo kaštai apibūdinami kaip geriausia rinkoje esanti alternatyva investavimo galimybei, kai vienodas rizikos laipsnis.

Kai kurie autoriai šiam rodikliui apibūdinti dar vartoja kapitalo kainos sąvoką, kuri suprantama kaip gražos norma. Kapitalo kaštus lemia kapitalo rinka. Kapitalo pasiūlą formuoja investuotojai, norintys pelningai investuoti lėšas, o paklausą- įmonės, kurioms reikia kapitalo investicijoms ir verslo plėtrai.

Taigi susisteminius, galimas įmonės veiklos finansinis įvertinimas ekonominiu pelnu arba pridėtine ekonomine verte (EVA). EVA sukuriama tada, kai įmonė uždirba pajamas, didesnes nei šių pajamų ekonominiai kaštai. Ekonominiai kaštai apima ne tik sąnaudas, atspindėtas pelno nuostolio ataskaitoje, bet ir kapitalo kaštus. EVA rodiklis yra moderniausias finansinis rodiklis leidžiantis bendrai įvertinti įmonės veiklą. (Juozaitienė L, 2008). Anot Cibulskienė D. (2007) finansinė apskaita ir tradiciniai finansiniai veiklos įvertinimai, tokie kaip grynas pelnas, netiksliai įvertina įmonės veiklą ir neatspindi kapitalo struktūros valdymo optimalumo.

Apibendrinant tyrimo konceptualiąją dalį, galima teigti, kad ekonomikos mokyklos skirtingai vertina valstybės paramą verslui, vieningos nuomonės nėra, tačiau nei viena valstybė ar regionas negali nesinaudoti jei teikiama parama, be to būtina išsiaiškinti ar parama lieka tam verslui kuriam yra skiriama. Norint įvertinti investicijų su ES fondų finansine parama žemės ūkio subjektų veiklos plėtros efektyvumą, galima taikyti įvairius metodus skirtus veiklos bei investicijų efektyvumui nustatyti. Žemės ūkio subjektų veiklos efektyvumą, tikslinga vertinti pagal LR žemės ūkio ministerijos nustatytus gyvybingumo rodiklius (grynąjį pelningumą, skolos rodiklį, paskolų padengimo rodiklį), tačiau norint pagrįsti bei tiksliau apskaičiuoti investicijų pelningumą, būtina apskaičiuoti investicijų pelningumo rodiklius. Norint įvertinti žemės ūkio subjektų investicijų įgyvendintų su ES parama efektyvumą, tikslinga taikyti pagrindinius metodus nustatančius investicijų efektyvumą (atsipirkimo laiką, grynąją dabartinę vertę, rentabilumo koeficientą, modifikuotą vidinę

gražos norma). Išanalizavus verslo kapitalo struktūros ir rizikos vertinimo metodus galima teigti, kad žemės ūkio subjektų veiklos riziką galima įvertinti apskaičiavus veiklos bei finansinius svetus. Bendras rizikos lygis priklauso nuo to, kaip sugebama derinti tarpusavyje verslo ir finansinę rizikas. Be to norint įvertinti investicijų turto bei kapitalo pelningumus, analizuojami turto bei kapitalo gražos rodikliai. Norint įvertinti žemės ūkio subjektų ūkių ekonominę pridėtinę vertę įgyvendinus investicijas su ES parama, tikslinga apskaičiuoti ūkių vertės ekonominės vertės kitimą per tam tikrą laikotarpį, kuris išreiškiamas dydžiu EVA.

2. ES FINANSINĖS PARAMOS ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTAMS EKONOMINIO EFEKTYVUMO VERTINIMAS

2.1. ES fondų paramos žemės ūkiui įsisavinimas Lietuvoje

Lietuvai, kaip ir kitoms šalims kandidatėms, ruošiantis stoti į ES buvo skirta bendrijos finansinė pagalba per įvairius fondus. Žemės ūkio subjektai modernizuodami ir plėsdami savo veiklą 2000-2004 metais naudojosi Specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros programos (toliau SAPARD) parama. 2004 metų vasario mėnesį buvo paskelbtas paskutinis kvietimas SAPARD lėšoms įsisavinti. Iš viso iki narystės ES dienos buvo surengti septyni paraiškų teikimo etapai bei pasirašyta sutarčių už daugiau nei 616 mln. Lt. Šios programos įgyvendinimui ES numatė Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtrai kasmet iki 2006 metų skirti apie 102,993 mln. litų, kiekvienais kitais metais prie šios sumos papildomai pridedant po 1,7 procentą.

Per 7 paraiškų rinkimo etapus, buvo pateikta projektų daugiau kaip už 947,5 mln. litų, tačiau patvirtinta paraiškų už 616,9 mln. litų (žr. 2.1 lentelę). Šioms lėšoms įsisavinti Europos sąjungos biudžetas skyrė 75 proc., o iš nacionalinio biudžeto 25 proc. visų valstybės paramos išmokamų lėšų.

2.1 lentelė

ES parama Lietuvos žemės ūkiui 2000-2009 metais

Programos pavadinimas	Skirta lėšų pagal visas kryptis, mln. lt.	Pateikta paraiškų pagal visas kryptis mln. lt.	Pasirašyta sutarčių viso mln. lt.	Privatios lėšos %	Valstybės parama 50% / 45% (KPP 2007-2013)	
					ES lėšos %	Nacionalinis biudžetas %
SAPARD 2000-2004	616,9	947,5	616,9	50	75	25
BPD 2004-2006	662,9	981,2	679,9	50	75	25
KPP 2004-2006	1671,1	1651,9	1651,9	x	80	20
KPP 2007-2013 (iki 2009-12-31)	7804,6	3406,9	2367,0	65	75	25
				x	80	20

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenis

2004-2006 metais ES parama, kaip jau ir minėta, buvo skiriama per du finansavimo fondus. Pagal Bendrąjį programavimo dokumentą (toliau BPD) per 2004-2006 metus pateikta paraiškų už 981,2 mln. litų, tačiau dėl lėšų trūkumo, buvo atrenkami tik didžiausius prioritetinius balus surinkusios paraiškos ir pasirašyta sutarčių už 679,9 mln. litų. Šios lėšos kaip ir 2000-2004 metais finansuojamos 50 proc. visų tinkamų išlaidų (tame sk. 75 proc. iš ES lėšų, 25 proc. iš Nacionalinio biudžeto). Tuo tarpu KPP 2004-2006 metų priemonių programoje, visoms numatytoms priemonėms skiriama 100 proc. parama (ES lėšos sudaro 80 proc. Nacionalinio biudžeto lėšos – 20 proc.), tačiau pareiškėjai turėjo

atitikti programose nustatytus reikalavimus. Pagal šią programą per 2004-2006 metus pateikta paraiškų bei išmokėta lėšų už 1651,9 mln. litų.

Analizuojant KPP 2007-2013 metų priemonių įsisavinimą matoma, kad 2009 m gruodžio 31 d. pateikta paraiškų už 3406,9 mln. litų, t.y. 44 proc. nuo visų 2007-2013 m. paramos laikotarpiui skirtų lėšų. Patvirtinta paramos suma siekia 2367 mln. arba 69 proc. nuo pateiktų paraiškų, likusios paraiškos šiuo metu administruojamos. Pagal šios programos atitinkamas kryptis, kompensuojama 45 proc. tinkamų išlaidų, kaip ir ankstesnėse programose finansavimas susideda iš ES lėšų - 75 proc. ir 25 proc. Nacionalinio biudžeto lėšų, likusi dalis 65 proc. atitenka pareiškėjui. Tačiau programoms, aprašytoms teorinėje tyrimo dalyje, kurioms taikoma kompensacinių išmokų schema sudaro 100 proc. parama, kaip ir anksčiau minėtu KPP 2004-2006 m. laikotarpiu.

Kadangi išanalizavus viso laikotarpio programas matoma, kad pereinamuoju laikotarpiu nebuvo įsisavinamos visos skirtos išlaidos, žemiau (žr.2.2 lentelę) pateikiama šių lėšų įsisavinimo pasiskirstymas pagal atskiras programas.

2.2 lentelė

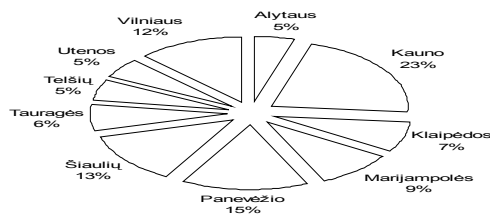
SAPARD lėšų įsisavinimas 2000-2004 metais

Priemonės	Planuota mln. litų	Pateikta paraiškų mln. litų	Pasirašyta sutarčių mln. litų	Įsisavinta lėšų %
Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą	448	323	238	53
Žemės ūkio ir žuvininkystės produktų perdirbimo ir marketingo tobulinimas	201	363	235	117
Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas	79	62	34	43
Kaimo infrastruktūros tobulinimas	149	184	98	66
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku ir miškų infrastruktūros tobulinimas	35	0	0	0
Profesinis mokymas	17	11	10	60
Techninė parama, informavimas	20	2	2	12

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenis

Taigi, Lietuvos žemės ūkio sektorius, pereinamuoju laikotarpiu nesugebėjo įsisavinti SAPARD lėšų dėl patirties stokos, netinkamai pateiktų paraiškų (nepasirašyta 26 proc. pateiktų paraiškų priemonei investicijoms į pirminę žemės ūkio gamybą, 45 proc. paraiškų – ekonominės veiklos plėtrai ir alternatyvių pajamų skatinimui.) (žr. 2 priedą)

Analizuojant viso laikotarpio SAPARD paramos pasinaudojimą Lietuvos apskrityse akivaizdu, kad daugiausia paramos įsisavino Kauno ir Panevėžio, o mažiausiai – Alytaus ir Utenos apskričių žemės ūkio subjektai ir kiti kaimo gyventojai (žr. 2.1 pav.).

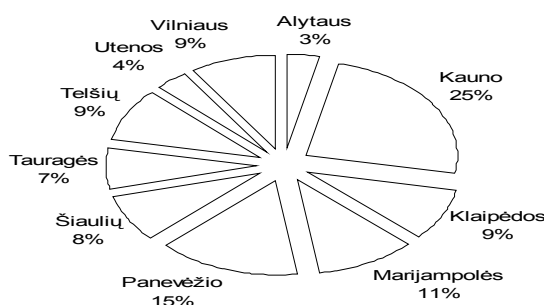

2. 1 pav. SAPARD paramai pateiktos paraiškos pagal apskritis 2000 -2004 m.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal NMA prie ŽŪM duomenis

Aktyviausiai paraiškas teikė žemės ūkio subjektai I krypties paramai „Investicijos į žemės ūkio valdas“ gauti. Viso pateikta paraiškų 578 vnt. už 323,4 mln. litų, sudarančių 47 proc. visų surinktų paraiškų. Paramai „Kaimo infrastruktūros tobulinimas“ surinkta paraiškų 321 vnt., tačiau šioje kryptyje yra daugiausiai nepatvirtinta paraiškų. Nepatvirtintų paraiškų Kaimo infrastruktūros tobulinimui skaičius siekia 136, tai sudaro 42 proc. visų tos krypties surinktų paraiškų (žr. 1 priedą).

2.2 paveiksle pavaizduotas SAPARD 2000-2004 m. lėšų įsisavinimas pagal apskritis. Analizuojant pateiktų investicinių projektų lėšų poreikį bei patvirtintų projektų sumas, pagal apskritis, matoma, kad daugiausia lėšų taip pat tenka Kauno bei Panevėžio apskritys.

2.2 pav. SAPARD paramos įsisavinimas pagal apskritis 2000-2004 metais.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenis

Nagrinėjant santykį pateiktų paraiškų su gautų lėšų kiekiu, matoma, kad Marijampolės rajone paraiškų buvo pateikta 9 proc. nuo visų pateiktų paraiškų, tačiau lėšų įsisavinta 11 proc. nuo visų lėšų SAPARD paramai, tuo tarpu Šiaulių apskrityje pateikta paraiškų 13 proc., o lėšų įsisavinta, tik 8 proc. (žr. 1 priedą).

Lietuvai tapus ES nare, SAPARD pakeitė struktūrinė parama, teikiama pagal Bendrąjį programavimo dokumentą (BPD). NMA prie ŽŪM duomenimis per 2004-2006 m. laikotarpį iš viso buvo skirta 662,956 mln. litų. Žemiau, 2.3 lentelėje pateiktas lėšų poreikis pagal atskiras programos kryptis.

2.3 lentelė

BPD lėšų įsisavinimas 2004-2006 metais

Priemonės	Skirta lėšų mln. litų	Pateiktų paraiškų vertė mln. lt.	Pasirašyta sutarčių , mln. lt	Lėšų poreikis, pagal pateiktas paraiškas %	Įsisavinta lėšų proc.
Investicijos į žemės ūkio valdas	319,7	410,9	331,2	129	104
Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas	55,6	62,44	55,8	112	100
Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas	89,8	113,5	91,2	126	102
Žemės ūkio vandentvarka	54,6	58,204	55,1	107	101
Žemės sklypų perskirstymas	2,6	2,6	2,6	0	100
Konsultavimo paslaugos ūkiams	5,6	37,209	6,6	664	118
Žemės ūkio ir artimų ekonominės veiklos sektorių įvairinimas	13,5	29,9	13,97	221	104
Kaimo turizmo ir amatų skatinimas	32,01	104,528	38,4	326	120
Miškų ūkis	20,02	26,07	20,4	130	102
LEADER + pobūdžio priemonės veikla „Ilgūdžių įgyjimas“	8,16	18,13	8,3	222	102
Mokymas	2,069	8,66	2,48	419	120
Žuvininkystės priemonės	59,346	109,109	53,81	184	91
Iš viso	662,96	981,25	679,98	148	103

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenis

Nagrinėjant pagal atskiras programas matoma, kad didžiausias lėšų trūkumas buvo priemonėje „Konsultavimo paslaugos ūkiams“, šios priemonės lėšų poreikis viršijo daugiau kaip 6 kartus. Priemonės „Mokymas,“ lėšų poreikis viršijo 4 kartus. Iš šios analizės galima teigti, kad mokymo bei konsultavimo įstaigos greičiausiai įsisavino ES paramos skyrimo reikalavimus, bei parengė kvalifikuotus specialistus paramos įsisavinimui. Priemonėms, kurios tiesiogiai susijusios su žemės ūkio verslu, išlaidų kompensavimu, lėšų poreikis viršija nuo 12 iki 29 proc. Taigi, Investicijos į žemės ūkio valdas viršija 29 proc. - skirta 319,7 mln. litų parama, tačiau surinkta 828 paraiškų už 410,9 mln. litų, įsisavinta 104 proc. lėšų. „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ lėšų poreikis viršijo 12 proc.- skirta 55,6 mln. lt. pateikta paraiškų už 62,44 mln. lt., bei Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas lėšų poreikis viršijo 26 proc. – skirta lėšų 89,8 mln. lt. apteikta paraiškų už 113,5 mln. litų. (žr. 2.3 lentelę).

Iš gautų rezultatų akivaizdu, jog Lietuvos žemės ūkio sektoriuje lėšų poreikis 2004-2006 m. plėtrai yra žymiai didesnis nei buvo skirta lėšų iš ES fondų pagal BPD priemones. Lėšų poreikis visoms BPD priemonėms buvo 48 proc. didesnis (žr. 2.3 lentelę).

Paraiškos paramai pagal Kaimo plėtros 2004-2006 m. plano priemones (toliau KPP) buvo pradėtos rinkti 2004 m. kovo mėn. 1d. 2004-2006 m., skirta 1652,1 mln. Lt.

2.4 lentelė

Kaimo plėtros plano lėšų įsisavinimas 2004-2006 m.

Priemonė	Gauta paraiškų, vnt	Skirta paramos lėšų 2004-2006 m., mln. litų	Skirta nuo visų KPP 2004-2006 m. lėšų sumos, proc.
Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos	21558	308,5	19
Mažiau palankios ūkininkauti vietovės ir vietovės su aplinkosaugos apribojimais	329143	611,5	37
Agrarinė aplinkosauga	3940	326,4	20
Žemės ūkio paskirties žemės apželdinimas mišku	1434	24,03	1
Restruktūrizuojamų pusiau natūrinių ūkių rėmimas	3195	26,4	2
Standartų laikymasis	6000	355,2	21
KPP iš viso	365270	1652	100

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros duomenis

Pagal Kaimo plėtros plano 2004–2006 m. priemonių struktūrą numatytos šešios rėmimo priemonės. Šioms priemonėms finansuoti kaip jau minėta iš ES fondo skiriama 80 proc. lėšų, o likusi 20 proc. dalis skiriama iš valstybės biudžeto.

Dėl Kaimo plėtros priemonių 2004 – 2006 m. biudžeto derybose su ES buvo numatyta privaloma paramos dalis kiekvienai priemonei. Didžiausia paramos dalis skirta priemonėms „Mažiau palankioms ūkininkauti vietovėms ir vietovėms su aplinkosaugos apribojimais“ (37 proc.), „Agrarinė aplinkosauga“ (20 proc.), bei „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ (19 proc.) pasiskirsto pagal lėšų įsisavinimą, šių lėšų skirstymas kreipia ūkininkus veiklos perorientavimui.

Analizuojant KPP 2007-2013 metų priemonių įsisavinimą, remtasi 2009 m. gruodžio 31 d. pateiktų paraiškų rezultatais. Kaip jau minėta, visam paramos laikotarpiui skirta 7804,6 mln. lt., paramos suma išmokėta šio analizuojamo laikotarpio pabaigoje sudaro 1969,4 mln. lt.

Žemiau pateiktoje 2.5 lentelėje pateikta paramos pasiskirstymas pagal atskiras įsisavino priemones.

KPP 2007-2013 metų lėšų įsisavinimas

Priemonės	Skirta paramos lėšų 2007-2013 m. mln. litų	Pateikta paraiškų mln. litų	Pasirašyta sutarčių mln. litų	Įsisavinta lėšų %
I kryptis. „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“	3211,8	1483,4	1179,0	37
II kryptis. „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“	2847,1	831,0	715,5	25
III kryptis. „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“	951,6	531,1	45,5	5
IV kryptis. „Leader“ metodų įgyvendinamos priemonės	473,0	426,4	292,02	62
„Techninė parama“	321,0	135,0	135,0	42
Iš viso:	7804,6	3406,9	2367,02	30

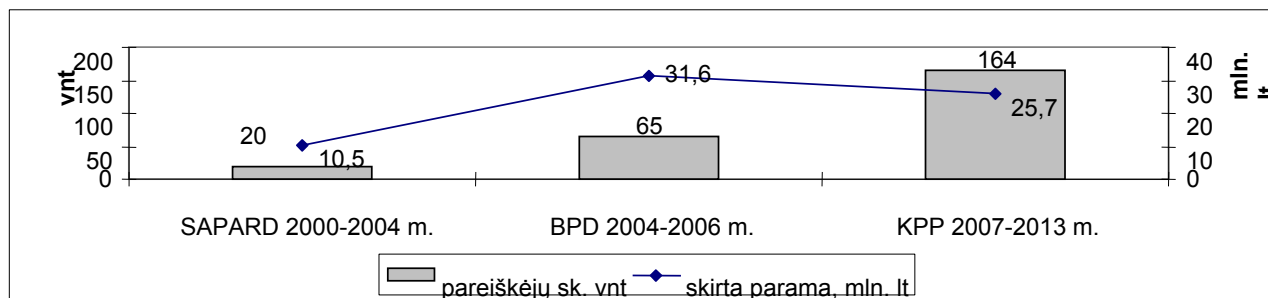
Šaltinis: sudaryta autorės pagal NMA duomenis

Kaip matoma iš pateiktos 2.5 lentelės 2009 m. gruodžio 31 d. pasirašyta sutarčių už 2367,02 mln. lt. arba 30 proc. visam laikotarpiui skirtos paramos sumos, tuo tarpu pateikta paraiškų už 3406,9 mln. lt. arba 44 proc. visos paramos. Didžiausia paramos dalis net 62 proc. arba 45,5 mln. lt. panaudota pagal priemonę „Leader“ metodų įgyvendinimo priemonės. Šios priemonės didžiausia dalis skiriama programos „Vietos plėtros strategijų įgyvendinimui“ 418,1 mln. litų (žr. 4 priedą). I krypties priemonės „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ įgyvendinimui panaudota 37 proc. visų skiriamų lėšų. Šios krypties didžiausia dalis panaudota „Žemės ūkio valdų modernizavimo“ priemonės įgyvendinimui patvirtinta 676,7 mln. arba 49 visų skirtų lėšų (skirta šiai priemonei 1385,6 mln.lt) bei „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas panaudota 197,7 mln. lt arba 92 proc. visų skirtų lėšų (skirta 214,9 mln. lt) (žr. 4 priedą). II krypties priemonei „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“ parama panaudota 25 proc. arba 831 mln. lt. Didžiausia paramos dalis panaudota pagal programą „Parama ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves (mažiau palankios vietovės), 2009 m. gruodžio 31 d. duomenimis panaudota 559,1 mln. litų arba 56 proc. visos skirtos paramos dalies (991,1 mln. lt).

Iš pateiktos analizės galima daryti prielaidą, kad KPP 2007-2013 m. priemonių įgyvendinimui, ES finansinės paramos pagal pagrindines priemonių kryptis iki 2013 metų pristigs. Taigi, galima teigti, kad ES parama žemės ūkiui sėkmingai bus panaudota Lietuvos žemės ūkio ekonominio veiklos plėtros gerinimui.

2.1.1. ES fondų paramos įsisavinimas Šiaulių rajone

Kadangi tyrimo vėlesniuose skyriuose bus analizuojamas Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų investicijų su ES fondų finansine parama ekonominis veiklos plėtros efektyvumo vertinimas, šiame skyriuje pateikta Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų gauta ES finansinė parama per visą paramos skyrimo laikotarpį. Per 2000-2009 m. laikotarpį investicine parama pasinaudojo 249 Šiaulių rajono žemės ūkio subjektai, šios paramos suma siekė 67,9 mln. litų, išmokėta paramos suma 58,8 mln. litų.

2. 3 pav. Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų paramos įsisavinimo pasiskirstymas 2000-2009 m.

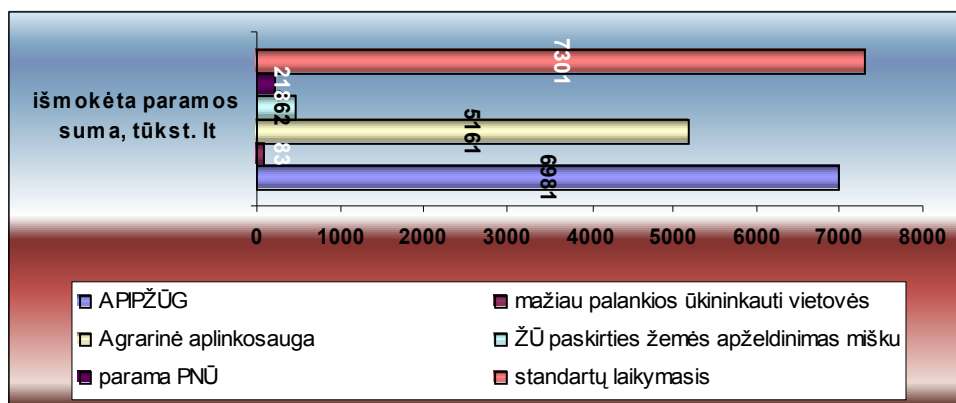
Šaltinis: sudaryta autorės

Per visą SAPARD 2000-2004 m. laikotarpį pateikta 20 paraiškų paramai gauti už 10,5 mln. lt. Iš jų, programai „Investicijos į pirminę žemės ūkio gamybą“ skirta bei išmokėta 8,7 mln. lt. arba 83 proc. visos Šiaulių rajonui skirtos paramos sumos, likusi dalis 1,8 mln. lt. arba 17 proc. skirta „Ekonominės veiklos plėtros ir alternatyvių pajamų skatinimo“ priemonei. Kaip jau minėta Lietuvoje panaudota 616,9 mln. lt., Šiaulių rajono dalis sudaro tik 2 proc. visos SAPARD paramos. Tuo tarpu vertinant visoje Šiaulių apskrityje panaudotas paramos, tai Šiaulių rajonui atitenka 8 proc. panaudotos paramos dalies (žr. 6 priedą).

Vėlesniais metais, įgyvendinant BPD 2004-2006 m. priemones, žemės ūkio subjektai tampa aktyvesni ir paramą Šiaulių rajone pasinaudojo 65 žemės ūkio subjektai, lėšų suma sudaro 31,6 mln. lt. Vertinant pagal Lietuvoje per minėtą laikotarpį išmokėtą lėšų sumą (679,9 mln. lt.) panaudota 5 proc. visų paramos lėšų. Didžiausia paramos dalis skirta programai „Investicijos į žemės ūkio valdas“ - pateikta 30 paraiškų, arba 46 proc. visų pateiktų paraiškų, už 16,5 mln. lt. Priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ įgyvendinimui pateikta 25 žemės ūkio subjektų paraiškos, arba 38 proc. visų sutarčių, paramos suma siekė 2,1 mln. lt. (žr. 6 priedą)

Šiuo metu įgyvendinant 2007-2013 m. priemones, parama pasinaudojo 164 žemės ūkio subjektai, paramos suma siekia 25,7 mln. lt. arba 1 proc. nuo visos Lietuvoje pagal visas programas išmokėtos paramos sumos (2367 mln. lt.). Didžiausia dalis ES paramos pasinaudota pagal priemonę „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ (108 paraiškos, paramos suma 18,3 mln. lt.), bei „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ (53 paraiškos, paramos suma 6,9 mln. lt.) (žr. 6 priedą)

Nagrinėjant pagal atskiras programos kryptis, nustatyta, kad pagal visas KPP 2004-2006 m. priemones, Šiaulių rajone pasinaudojo 793 žemės ūkio subjektai, paramos suma siekia 20,2 mln. lt. Lyginant su visa parama pasinaudota Šiaulių apskrityje (139,7 mln. lt), tai sudaro 14 proc. visos apskrityje panaudotos paramos.(žr. 5 priedą). Didžiausią paramos dalį sudaro priemonės „Standartų laikymasis“ – išmokėta 7301 tūkst. lt, „Ankstyvas pasitraukimas iš prekinės žemės ūkio gamybos“ (toliau APIPŽŪG) paramos suma sudaro 6981 tūkst. lt, bei „Agrarinė aplinkosauga“ paramos suma siekia 5161 tūkst. (žr. pav. Nr.2.4).

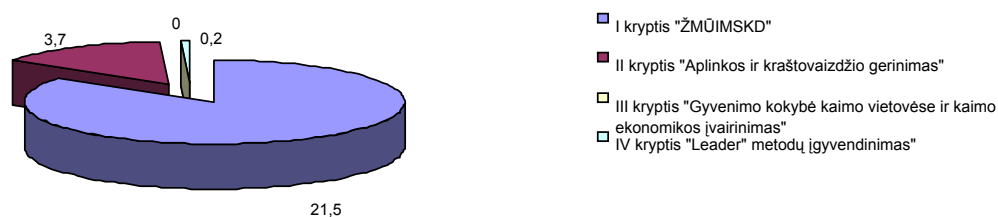

2. 4 pav. Šiaulių rajono KPP 2004-2006 m. priemonių paramos įgyvendinimas
Šaltinis sudaryta autorės

Kaip jau ir minėta didžiausia paramos dalis atitenka „Standartų laikymasis“, tačiau pasinaudojo šia parama 86 žemės ūkio subjektai, tai sudaro 11 proc. visų paramą pasinaudojusių žemdirbių, šis faktas įgalina teigti, kad vienam žemės ūkio subjektui vidutiniškai atiteko 85 tūkst. lt. paramos. Tuo tarpu „Ankstyvo pasitraukimo iš prekinės žemės ūkio gamybos“ parama pasinaudojo 567 ūkininkų, kas sudaro 72 proc. visų pasinaudojusių paramą, paramos suma sudaro 35 proc. visos šio laikotarpio priemonių paramos, bei vienam žemės ūkio subjektui vidutiniškai tenka 12 tūkst. lt. paramos (žr.5 priedą). Galima teigti, kad dauguma ūkių siekė persiorientuoti perduodant ūkius jaunesniems ūkininkams plėtoti žemės ūkio verslą. Mažiausia paramos dalis (83 tūkst. lt.) atitenka programai „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės“, kas sudaro tik 4 proc. visos KPP 2004-2006 m. panaudotos paramos dalies, tai turi įtakos Šiaulių rajono žemių struktūrai, kadangi ji yra derlinga ir tik maža dalis žemės įtraukta į nepalankių ūkininkauti vietovių plotus.(žr. 5 priedą)

Analizuojant šiuo metu įgyvendinamą KPP 2007-2013 m. priemonių programą ir vertinant paramą 2009 m. gruodžio 31 d. duomenimis, nustatyta, kad pagal visas keturias paramos kryptis Šiaulių rajone pasinaudota 25,4 mln. lt., tai sudaro 1,7 proc. visos Lietuvoje (1 464 mln. lt) išmokėtos paramos sumos. (žr. 4 priedą) Viso surinkta 320 vnt. paraiškų, nuo visų surinktų paraiškų Lietuvoje (111744 vnt.), tai tesudaro 0,3 proc. Vidutiniškai vienam Šiaulių rajono žemės ūkio subjektui pasinaudojusiam ES parama, tenka 79 tūkst. lt, galima konstatuoti faktą, kad šiuo metu Šiaulių rajono žemdirbiai nėra labai aktyvūs teikiant paraiškas pagal įvairias šiuo metu ES paramos priemones.(žr.7 priedą).

Didžiausia dalis pasinaudota I krypties „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“ (toliau „ŽMŪIMSKD“) priemone, šios krypties parama sudaro 21,5 mln. lt., arba 86 proc. visos Šiaulių rajone (25 mln. lt) pasinaudotos paramos.

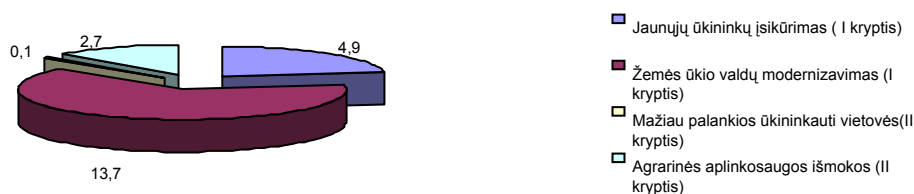

2. 5 pav. Šiaulių rajono KPP 2007-2013 m. priemonių paramos įgyvendinimas, mln. lt

Šaltinis: sudaryta autorės

Taigi, didžiausia paramos dalis atitenka „Žemės, maisto ūkio ir miškininkystės sektoriaus konkurencingumo didinimas“, šiai paramos krypties įgyvendinimui surinkta 123 paraiškos, tai sudaro 38 proc. visų šiam laikotarpiui Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų pateiktų paraiškų (žr. 4 priedą). II krypties „Aplinkos ir kraštovaizdžio gerinimas“ priemonei išmokėta 3,7 mln. lt. arba 14 proc. nuo visos išmokėtos Šiaulių rajonui paramos sumos, o paraiškų surinkta 153 vnt. arba 48 proc. visų pateiktų paraiškų. Kaip matoma paraiškų nors ir surinkta daugiau, tačiau paramos dalis vienam pareiškėjui atitenka tik 24 tūkst. lt. III krypties priemonei „Gyvenimo kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ nors paraiškų surinkta 38 vnt., tačiau kaip matoma iš paveikslo Nr.2.3 išmokėta lėšų dar nėra. Galima teigti kad šiuo metu paraiškos yra administruojamos ir jei pareiškėjai atitiks nustatytus reikalavimus prašoma paramos suma (18 847 tūkst. lt) bus išmokėta ateinančiais laikotarpiais. (žr. 4 priedą). IV kryptie „Leader“ metodų įgyvendinimo priemonei išmokėta 189 tūkst. lt., tai sudaro 0,7 proc. visų lėšų.

Pagal 2009 m. gruodžio 31 d. NMA prie ŽŪM duomenis, žemiau pateikta (žr. 2.4 pav.) populiariausių priemonių įgyvendinimas Šiaulių rajone, pasinaudojant KPP 2007-2013 m. programų priemones. Didžiausia išmokėta paramos suma atitenka I krypties priemonėms „Žemės ūkio valdų modernizavimas „ (4 982 tūkst. lt) arba 64 proc. nuo visos išmokėtos per laikotarpį sumos, bei „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ (4 983 tūkst. lt), arba 23 proc. nuo visos Šiaulių rajonui išmokėtos paramos sumos. Naudojantis II krypties priemonėmis aktyviausiai yra teikiamos paraiškos įgyvendinant Agrarinės aplinkosaugos,, priemones, išmokėta 2 732 tūkst. lt. (žr. 2.6 pav.)

2. 6 pav. KPP 2007-2013 populiariausių priemonių įgyvendinimas Šiaulių rajone, mln. lt

Šaltinis: sudaryta autorės

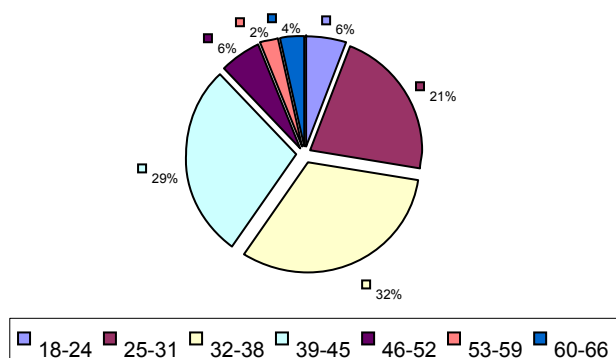
Priemonei „Žemės ūkio valdų modernizavimas“ pateikta 92 paraiškos, kas sudaro 2,8 proc. nuo visų Lietuvoje pateiktų paraiškų (3256 vnt.), atitinkamai, įvertinant paramos sumą nuo visų išmokėtų Lietuvoje paramos lėšų (454817 tūkst. Lt) tai sudaro 3 proc. (žr. 7 priedą) Matoma, kad nors bendras pateiktas pagal visas programos kryptis paraiškų skaičius nėra didelis, tačiau šios priemonės įgyvendinimui lyginant visos Lietuvos savivaldybių mastu, pakankamai geras. Priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ įgyvendinimui pateikta 11 paraiškų, tai sudaro taip pat 2,8 proc. nuo visų Lietuvoje pateiktų paraiškų (385 paraiškos), bei 3,3 proc. nuo visų išmokėtų Lietuvoje šiai paramai skirtų lėšų (150255 tūkst. Lt). „Agrarinės aplinkosaugos priemonė“ pasinaudojo didžiausias Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų skaičius, pateikta 111 paraiškų, tačiau paramos išmokėta 2732 tūkst. Lt. tai sudaro 1,6 proc. nuo visų Lietuvėjai šiai priemonei išmokėtų lėšų (170463 tūkst. Lt.). Mažiausia paramos dalis atitenka priemonei „Mažiau palankios ūkininkauti vietovės“, pateikta 20 paraiškų, išmokėta 105 tūkst. Lt., tai sudaro 0,02 proc. visos Lietuvoje išmokėtos šios paramos sumos, tai kaip jau ir minėta sąlygoja Šiaulių rajono geografinė padėtis, kurioje nėra žemių kurioms būtų taikoma sąlygos, kaip mažiau palankioms vietovėms.

Iš pateiktos analizės galima teigti, kad ES parama per 2000-2013 m. laikotarpį išaugo- jei pagal SAPARD 2000-2004 m. išmokėta 616,9 mln. Lt., tai pagal BPD ir KPP 2004-2006 m. laikotarpį ši suma išaugo 3 kartus ir siekė 2332 mln. Lt, o jau 2007-2013 m. laikotarpiui, tik įpusėjus paramos teikimui, jau išmokėta 2367 mln. Lt., tai atitinkamai 2 proc. daugiau nei visas BPD bei KPP 2004-2006 m. laikotarpis tai sąlygoja daryti prielaidą, kad per likusius paramos gavimo metus, bus įsisavintos visos Lietuvai skirtos lėšos (7804,6 mln.Lt), kas sudaro 3 kartus daugiau nei praeito laikotarpio skirta parama. Šiaulių rajone atitinkamai kiekvienu laikotarpiui galima stebėti taip pat paramos gavimo didėjimą jei pagal SAPARD 2000-2004 m. priemonės išmokėta 10,5 mln. Lt., tai vien pagal BPD 2004-2006 m. laikotarpį išmokėta 3 kartus daugiau (31,6 mln. Lt),o įgyvendinant KPP 2007-2013 m. paramą jau pasinaudota 25,7 mln. Lt., tai sudaro 80 proc. visos 2004-2006 m. gautos paramos. Taigi galima teigti, kad papildomi pinigai investuoti į žemės ūkio veiklą ar gauti kaip kompensacinės išmokos gali pagerinti ekonominę žemdirbių padėti. Šiai nuomonei pagrįsti tęsime analizę kitose tyrimo dalyse.

2.1.2. Pasirinktų priemonių ir jų įgyvendinimo atitikimas Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų lūkesčius

Siekiant įvertinti žemės ūkio subjektų pasinaudojusią ES finansine parama gyvenimo kokybės pasikeitimą, bei išsiaiškinti jų nuomonę apie paramos įgyvendinimą, buvo sudaryta anketa nustatyti ES paramos žemės ūkiui įsisavinimo socialinį- ekonominį vertinimą. Anketa sudarė 16 klausimų (žr.14 priedą), apklausti Šiaulių rajono žemės ūkio subjektai. Apklausoje dalyvavo 84 ūkininkai pasinaudoję ES paramą pagal įvairias programos rūšis. Didžiąją dalį visų apklausoje,

dalyvavusių žemės ūkio subjektų, sudarė vyrai (dalyvavo 69 proc. vyrų, bei 31 proc. moterų), o skirstat pagal amžiaus grupes, rezultatas pateiktas 2.7 paveiksle.

2. 7 pav. Anketoje dalyvavusių žmonių procentinis pasiskirstymas pagal amžių.

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matoma, didžiausią dalį apklaustųjų sudarė 32-38 amžiaus grupės ūkininkai, jie sudarė 32 proc. visų apklaustųjų, kiek mažiau apklausta ūkininkų esančių 39-45 amžiaus grupėje, jų dalis siekia 29 proc. bei 46-52 amžiaus grupėje apklausta 21 proc. visų apklaustųjų. Mažiausiais dalis yra 53-59 amžiaus grupės žmonių jų apklausta tik 2 proc., taigi galima teigti, kad daugiausiai dirbančių žemės ūkio srityje Šiaulių rajone, ES paramą įsisavino ūkininkai esantys amžiaus grupėje nuo 32 iki 59 metų.

Vertinat pagal uždirbamas pajamas, nustatyta, kad 42 proc. apklaustųjų nurodė, kad uždirba nuo 600 iki 1300 litų, 37 proc. apklaustųjų nurodė kad uždirba nuo 1300 iki 2000 litų, nuo 2000 iki 4000 litų nurodė 12 proc., tik 1 proc. visų apklaustųjų nurodė kad uždirba daugiau nei 4000 litų, grynujų pajamų per mėnesį. Tačiau vertinant pagal amžiaus grupes, nustatyta, kad didžiausią dalį pajamų uždirba 39-45 amžiaus grupės žmonės, net 49 proc. nurodė uždirbantys nuo 2000 iki 4000. Vertinant pagal išsilavinimo lygį, nustatyta, kad daugiausia žemės ūkyje dirbančių žmonių ES paramą įgyvendino ūkininkai turintys aukštesnį išsilavinimą, net 48 proc. visų apklaustųjų, 23 proc. ES paramą įsisavino dirbantys ūkininkai su aukštesniu išsilavinimu, mažiausiais ES parama pasinaudojo turintys vidurinį bei profesinio mokymo išsilavinimą turintys žemės ūkio subjektai, vidurinį išsilavinimą turintys asmenys, ES parama pasinaudojo 12 proc., profesinio rengimo išsilavinimą turintys asmenys 17 proc. Vertinat pagal uždirbtas pajamas, galima teigti, kad respondentai nurodė, 1300-2000 lt. uždirba 35 proc. turintys aukštesnį išsilavinimą ūkininkai, 45 proc. uždirba nuo 600-1300 lt. Auštąjį išsilavinimą turintys ūkininkai nurodė, kad uždirba nuo 1300-2000 lt – 30 proc. subjektų, 10 proc. nurodė kad uždirba daugiau kaip 2000-4000 lt., visi kiti nurodė savo grynąsias pajamas tarp 600-1300 lt.

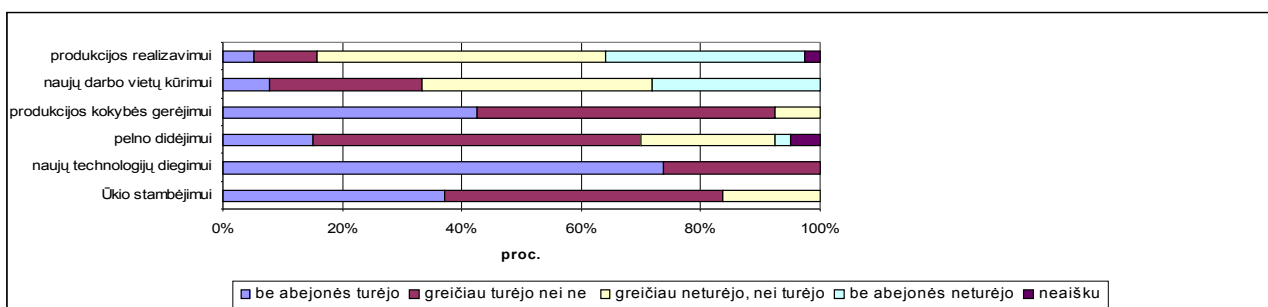
Pagal anketą užpildžiusių respondentų duomenis, nustatyta, kad augalininkystės veiklos pobūdžiu užsiimantys 71 proc. visų apklaustųjų pasinaudojo ES parama, 26 proc. gyvulininkystės srities, 2 proc. mišrūs ūkiai ir 1 proc. sodininkystės ūkiu užsiimantys ūkininkai. Lyginant pagal žemės plotus, galima teigti, kad daugiausia ES parama pasinaudojo ūkininkai turintys nuo 54-100 ha, jų dalis visų apklaustųjų siekia 33 proc., žemės plotus turinčius nuo 101-200 ha pasinaudojo 26 proc. apklaustųjų, 14 proc. apklaustųjų žemės plotai viršija 201-300 ha ir tik 5 proc. turinčių 301-400 ha.

Norint įvertinti kiek pasikeitė žemės plotai įsisavinus ES paramą, nustatyta, kad respondentai nurodė, kad įsisavinus ES paramą 24 proc. visų apklaustųjų padidino savo plotus, iš jų 12 proc. padidino žemės plotus nuo 51-100 ha iki 101-200 ha, 11 proc. nuo 201-300 ha iki 301-400 ha, 1 proc. nurodė kad plotus padidino nuo 201-300 ha iki 401 ha ir daugiau. Nagrinėjant pagal samdomų darbuotojų dirbančių žemės ūkio srityje galima teigti, kad įsisavinus ES paramą darbuotojų skaičius išaugo, kadangi padaugėjo 4 proc. ūkininkų samdančių darbo jėgą. Iš visų apklausoje dalyvavusių respondentų iki ES įsisavinimo darbuotojų turėjo 39 proc., po paramos įsisavinimo šis skaičius išaugo iki 43 proc., darbuotojus samdančių ūkininkų padidėjo 4 proc., vertinant pagal dirbančiųjų skaičių, šis rodiklis išaugo iki 47 proc. taigi beveik dvigubai.

Norint išsiaiškinti ūkininkų nuomonę apie paramos įgyvendinimą, buvo klausama, ar galima ūkyje įsisavinti ES paramą be šalie bankų kreditų pagalbos? Nustatyta, kad 64 proc. pasinaudojusių ES parama teigia kad be banko kreditų parama pasinaudoti tikrai negalima, 26 proc. teigia kad greičiau kad ne – be bankų pagalbos negalima įgyvendinti ES paramos, ir tik 10 proc. teigia kad ES paramos įsisavinimui visiškai nereikalingos papildomos lėšos iš bankų.

Norint įvertinti ūkininkų nuomonę apie tai, ar pagerėjo šeimos gerbuvis įsisavinus ES paramą, nustatyta, kad 64 proc. visų apklaustųjų nurodė, „Greičiau taip“, 26 proc. „tikrai taip“ ir 10 proc. „greičiau ne“. Taigi galima, teigti, kad 90 proc. paklaustųjų mano, kad jų šeimos gyvenimo kokybė pagerėjo įsisavinus ES paramą.

Vertinant ūkininkų nuomonę apie tai, kam didžiausią įtaką turėjo ES paramos įsisavinimas, nustatyta, kad net 41 proc. respondentų nurodė, kad didžiausią paramos įtaka ūkiui atiteko naujų technologijų diegimui, 23 proc. nurodė produkcijos realizavimo kokybės gerėjimui, 21 proc. ūkio stambėjimui, 8 proc. pelno gerėjimui, ir tik 4 proc. respondentų nurodė naujų darbo vietų kūrimui, tačiau vertinat pagal tai, kad greičiau turėjo nei neturėjo, nustatyta, kad 25 proc. respondentų nuomone turėjo pelno didėjimui, po 23 proc. atiteko produkcijos kokybės gerėjimui ir ūkio stambėjimui, 13 proc. naujų technologijų diegimui, 11 proc. darbo vietų kūrimui, 5 proc. produkcijos realizavimui. Vertinant pagal nuomonę greičiau neturėjo, nei turėjo, nustatyta, kad 36 proc. mano kad produkcijos realizavimo galimybėms, 28 proc. naujų darbo vietų kūrimui, 17 proc. pelno didėjimui, 13 proc. ūkio stambėjimui, 6 proc. produkcijos kokybės gerėjimui. Žemiau 2.8 paveiksle pateikta ūkininkų nuomonė apie paramos įsisavinimo didžiausia įtaką ūkiui.

2. 8 pav. ES paramos įsisavinimo įtaka ūkio plėtrai

Šaltinis: sudaryta autorės

ES paramos įsisavinimas visiškai neturėjo įtakos produkcijos realizavimui, mano 52 proc. respondentų, bei naujų darbo vietų kūrimui, mano 44 proc. visų apklaustųjų.

Taigi, galima teigti, kad ES finansinės paramos įsisavinimas didžiausią įtaką turi būtent naujų technologijų diegimui bei ūkio stambėjimui.

Iš visų apklaustųjų 81 proc. respondentų nurodė, kad ateityje žada kreiptis ES finansinės paramos, 19 proc. žemės ūkio subjektų nurodo, kad parama naudotis neketina. Kodėl ES finansinė parama nesinaudos visi 19 proc. atsakė, kad dėl to, kad trūksta nuosavų lėšų ES paramai įgyvendinti. 75 proc. nurodė kad dar ir dėl to, kad yra per dideli, neaiškūs kontroliuojančių ES paramą institucijų reikalavimai, 63 proc. taip pat, kaip pagrindinę priežastį nurodė per ilgą paraiškos administravimo laiką bei 50 proc. nurodė, kad yra per didelės paramos administravimo išlaidos.

2.2 ES fondų finansinės paramos Šiaulių rajono žemės ūkio subjektų veiklos plėtrai ekonominio efektyvumo rodiklių analizė

2.2.1 Žemės ūkio subjektų charakteristika

Atsižvelgiant į tai, kad daugiausia paraiškų ES paramai gauti Šiaulių rajone pateikė augalininkystės srities ūkiai (SAPARD paramos augalininkystės sektoriui atitenka 70 proc. visų surinktų paraiškų, BPD 2004-2006 m. – 75 proc., KPP 2007-2013 m. – 80 proc.), tyrime atrinkti nagrinėti augalininkystės sektoriaus ūkiai. Norint įvertinti investicijų su ES fondų finansine parama žemės ūkiui veiklos plėtrai ekonominį efektyvumą, buvo pasirinkti aštuoni Šiaulių rajono žemės ūkio subjektai, užsiimantys augalininkystės ūkio veikla, bei įsisavinę ES paramą pagal programas skirtas augalininkystės veiklos plėtrai. Šie ūkiai įsisavinant investicijas su ES finansine parama pasirinko ir toliau plėtoti veiklą augalininkystės srityje. Šių ūkių tikslas, padidinti grūdų auginimo efektyvumą mažinant sąnaudas, didinant derlingumus, tuo pačiu padidinant pardavimų pajamas. Grūdų ūkis vienas iš svarbiausių žemės ūkio sektoriaus šakų, nuo kurios priklauso šalies gyventojų apsirūpinimas maistu, kitų žemės ūkio ir su juo susijusių perdirbamosios pramonės šakų stabilus funkcionavimas.

Žemiau 2. 6 lentelėje pateikta informacija apie visų aštuonių augalininkystės ūkių bendrą investicijų sumą bei suteiktą ES paramos sumą įgyvendinant šias investicijas. Kadangi Lietuvoje žemės ūkio sektorius nėra pajėgus dėl laisvų lėšų trūkumo, savo jėgomis įsisavinti didesnės sumos investicijų, galima teigti, kad be ES paramos ūkiai nebūtų vykdę investicijų į žemės ūkio plėtrą. Visų ūkių ES paramos suma suteikta pagal konkrečios programos paramos dydį, įgyvendinant investicijas.

Augalininkystės ūkių ES paramos įsisavinimo suvestinė

Pavadinimas	Paramos įgyvendinimo data	Įgyvendintos priemonės pavadinimas	Bendra investicijų suma, lt	Paramos suma, lt	Paramos dalis nuo investicijų proc.
Ūkis-1	2004	„Investicijos į žemės ūkio valdas“ (SAPARD 2000-2004 m.)	684483	342242	50
Ūkis-2	2007	Žemės ūkio valdų modernizavimas (KPP 2007-2013m.)	597915	298958	50
Ūkis-3	2006	Žemės ūkio valdų modernizavimas, Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas (BPD 2004-2006 m.)	311006	198663	64
Ūkis-4	2005	Žemės ūkio valdų modernizavimas, Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas (BPD 2004-2006 m.)	372295	229125	62
Ūkis-5	2005	Žemės ūkio valdų modernizavimas (BPD 2004-2006 m.)	1121622	560811	50
Ūkis-6	2006	Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas (BPD 2004-2006m.)	86285	86285	100
Ūkis-7	2006	Žemės ūkio valdų modernizavimas, Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas (BPD 2004-2006 m.)	177214	146916	83
Ūkis- 8	2008	Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas (KPP 2007-2013 m.)	139500	138112	99

Šaltinis: Sudaryta autorės

Atsižvelgiant į tai kad šie ūkiai siekia gaminti tik aukštos kokybės produktus, svarbu modernizuoti dirvos paruošimo techniką bei mažinti produkcijos sėjos bei nuėmimo sąnaudas, visi šie ūkiai įgyvendino investicijas į naujos, pažangios technikos pirkimą, siekiant pagerinti augalininkystės ūkių konkurencingumą bei padidinti ūkių ekonominę vertę. Kaip matoma iš pateiktų duomenų 2.6 lentelėje, Ūkis-3, Ūkis-6, Ūkis-7 bei Ūkis-8 įgyvendino dvi paramos priemones, tuo padidindami paramos procentinę dalį visose įgyvendintose investicijose. Tačiau šiems ūkiams reikėjo atitikti papildomus reikalavimus pagal priemonės „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ programą, ši parama atitinkamai nustatoma pagal dirbamos žemės plotų dydį (1 ha skiriama 3452,8 lt) ir gali sudaryti 100 proc. investicijų sumos, jei šios investicijos nėra didesnės nei pagal priemonę nustatytam dydžiui. Taigi šių ūkių paramos dydis priklausė nuo atitinkamai įgyvendinamos investicijų sumos. Likę ūkiai - Ūkis-1, Ūkis-2, Ūkis- 5 įgyvendino priemonę skirtą investicijoms į grūdų ūkio modernizavimą, jų paramos dalis sudarė 50 proc. visų investicijų.

Norint išsiaiškinti analizuojamų ūkių dydžius, tyrime analizuojami augalininkystės ūkių žemės plotų pasikeitimai prieš ES paramos įsisavinimą ir įgyvendinus investicijas su ES finansine parama (žr. 2.7 lentelę).

Augalininkystės ūkių pasinaudojusių ES parama dirbamų žemės plotų pasikeitimai

Pavadinimas	Ūkio veiklos pradžia	Dirbamos žemės plotai, ha veiklos pradžioje (prieš įsisavinant ES paramą)	Dirbamos žemės plotai, ha įsisavinus ES paramą 2009 m. pabaigoje	Dirbamos žemės plotų pasikeitimas, proc.
Ūkis-1	2002	234,03	384,02	+ 64
Ūkis-2	2002	332,94	583,59	+ 75
Ūkis-3	2005	33,05	157,70	+ 377
Ūkis-4	2004	108,77	341,39	+ 214
Ūkis-5	2003	425,39	465,58	+ 9
Ūkis-6	2004	35,45	77,95	+120
Ūkis-7	2004	29,28	67,87	+132
Ūkis- 8	2007	41,23	55,74	+ 35

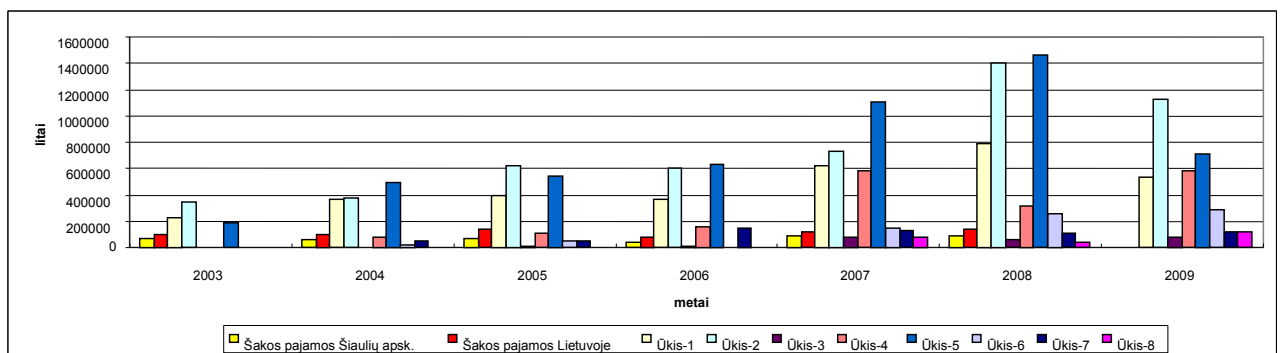
Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matome iš pateiktos 2.7 lentelės, visų aštuonių analizuojamų augalininkystės ūkių žemės plotai padidėjo, lyginant ūkio veiklos pradžią ir įgyvendinus ES paramą 2009 m. pabaigoje. Ūkio -1 dirbamų žemių kiekis padidėjo 64 proc. (nuo 234,03 ha iki 384,02 ha)., Ūkis-2 savo žemes padidino 75 proc. (nuo 332,94 ha iki 583,59), kaip matome anksčiausia pradėję vykdančią veiklą ūkiai per septynerius metus, žemių plotus padidino daugiau kaip 60 proc. Tačiau didžiausias dirbamų žemės plotų pasikeitimas įvyko Ūkyje-3, šio ūkio žemės plotas padidėjo 377 proc., nuo 33,05 ha pradedant veiklą 2005 m. iki 157,70 ha – 2009 m. pabaigoje. Ūkis -4 savo ūkio plotus padidino 214 proc. nuo 108,77 ha 2004 m. pradedant veiklą iki 341,39 ha įvykdžius projektą ir tęsiant veiklą 2009 m. Mažiausiai pasikeitė žemės plotai Ūkyje- 5, jų plotas padidėjo 9 proc. nuo 425,39 ha pradedant veiklą 2003 m. iki 465,58 ha 2009 m. pabaigoje. Nors Ūkis -6 nėra stambus, tačiau šio ūkio plotai taip pat padidėjo 120 proc. arba 42,50 ha ploto, (nuo 35,45 ha pradedant veiklą 2004 m. iki 77,95 ha – 2009 m.), Ūkis – 7 taip pat plotus padidino virš 132 proc. ir šio ūkio dydis padidėjo nuo 29,28 ha – 2004 m. iki 67,87 ha – 2009m. Mažiausiai pasikeitė plotai Ūkyje -8 jo dydis padidėjo 14,51 ha (nuo 41,23 ha iki 55,74) arba padidėjo 35 proc. tačiau kaip matoma šis ūkis įsikūręs tik 2007 m. bei 2008 m. įgyvendinęs paramą.

Atlikus žemės ūkio subjektų žemės plotų pasikeitimo analizę matoma, kad visi aštuoni ūkiai pasinaudoję ES paramą padidino savo dirbamos žemės plotus. Galima teigti, kad ūkiai, įgyvendinus investicijas tapo stambesni, tačiau ūkiai kurie buvo didesni, tokie kaip Ūkis-1, Ūkis-2, Ūkis-5, padidino savo plotus mažesniu dydžiu nei įgyvendinę paramą smulkesni ūkiai (Ūkis- 3, Ūkis- 6, Ūkis-7, Ūkis-8). Kadangi ūkių dydis padidėjo įgyvendinus paramą, galima daryti prielaidą, kad padidėjo šių ūkių veiklos efektyvumas, bei ekonominė nauda, tačiau tai bus įvertinta vėlesniuose tyrimo dalyse.

2.2.2. Šiaulių rajono augalininkystės ūkių veiklos rodiklių lyginamoji analizė 2003-2009 metais

Norint įvertinti analizuojamų ūkių padėti visos Lietuvos augalininkystės ūkių atžvilgiu, buvo įvertinta šių ūkių pardavimų pasikeitimas, lyginant su augalininkystės šakos grūdų ūkių pardavimų pasikeitimu, bei Šiaulių apskrities augalininkystės ūkių pardavimais. Šiai analizei atlikti pasitelkti Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto duomenys. 2009 m. šakos duomenys atliekant tyrimą dar nebuvo pateikti, taigi paskutiniųjų metų duomenys lyginami tik tarp analizuojamų augalininkystės ūkių rezultatų (žr. 9priedą).

2. 9 pav. Augalininkystės šakos ir analizuojamų ūkių pardavimų kitimas 2003-2009 m.
Šaltinis: sudaryta autorės

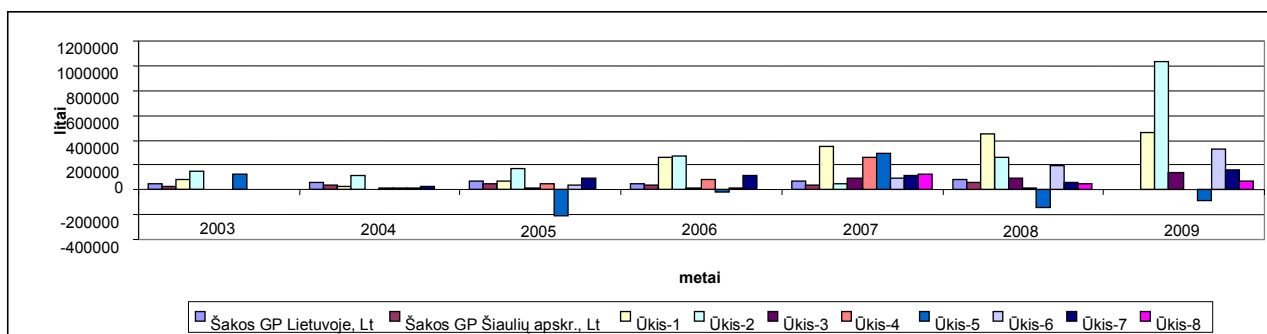
Kaip matome iš pateiktos analizės 2.9 paveiksle, 2003 m. rinkoje dalyvavo Ūkis-1, Ūkis-2, Ūkis-5, šių ūkių pardavimų pajamos buvo didesnės lyginant su vidutinėmis pardavimo pajamos šakos Lietuvoje bei Šiaulių apskrityje. Ūkio-1 pardavimų pajamos (228869 lt) viršijo 126 proc. Lietuvos augalininkystės šakos pardavimus (101250 lt), tuo tarpu lyginant su šakos Šiaulių apskrities pardavimais (66082), pardavimų pajamos viršija 246 proc. Ūkio-2 pardavimo pajamos (348696 lt) viršija atitinkamai lyginant su šakos Lietuvoje -244 proc., Šiaulių rajono šakos - 428 proc. Ūkio-5 pardavimų pajamos (185388 lt) buvo didesnės 83 proc., o palyginus su Šiaulių apskrities pajamomis, didesnės 181 proc. 2004 m. į rinką įsiliejo ir pradėjo tiekti savo produkciją Ūkis-4, Ūkis-6, Ūkis-7. Lyginant šiuos ūkius su šakos pardavimais matoma, kad Lietuvos ūkių vidutiniai pardavimai buvo didesni, nei Ūkio-4, Ūkio-6 bei Ūkio-7 pajamos. Mažiausi augalininkystės produkcijos pardavimai matomi Ūkio-6 (17295 lt), šio ūkio pajamos sudarė 17 proc. Lietuvos šakos pardavimų (102596 lt), o lyginant su Šiaulių apskritimi (54647 lt), šio ūkio pardavimai sudarė 32 proc., Ūkis-7 savo pardavimais (47383 lt) siekė 46 proc. Lietuvos šakos ūkių pardavimų, o lyginant su Šiaulių apskr. šakos pardavimais - 87 proc., Ūkis-4 savo pardavimais (79658 lt) buvo arčiausiai šakos ūkių Lietuvoje ir siekė 78 proc., o lyginant su Šiaulių apskr. augalininkystės ūkių pardavimais, šio ūkio pardavimai buvo didesni nei vidutiniai 46 proc. Kitų ūkių pardavimai dar padidėjo ir atitinkamai matoma, kad Ūkis-1 savo pardavimus (367593 lt) padidino ne ten lyginant su 2003 metais (61 proc.), bet ir lyginant su šakos ūkių pardavimais, Lietuvos

- 265 proc. su Šiaulių apskr. šakos - padidino 573 proc. Atitinkamai Ūkis- 2 lyginant su 2003 m. savo pardavimus (374432 lt) padidino 7 proc., o lyginant su šakos Lietuvoje pardavimais, padidino 265 proc., taip pat lyginant su Šiaulių apskr. ūkių pardavimais šis dydis išauga net iki 585 proc. 2005 metais į rinką papildomai įsiliejo Ūkis-3, ir matoma, kad šio ūkio pardavimų pajamos (7584 lt) pirmaisiais metais, pradedant veiklą, buvo mažesnės nei vidutiniai šakos ūkių pardavimai Lietuvoje, šio ūkio pardavimai tesiekė 5 proc. Lietuvos ūkių vidutinius pardavimus (140729 lt), bei lyginant su Šiaulių apskr. šakos ūkiais (72275 lt), šio ūkio pardavimai siekė tik 10 proc. vidutinių ūkių pardavimų. Taip pat matoma, kad antrus metus dalyvavusių rinkoje ūkių pardavimai taip pat dar nėra pasiekę vidutinių šakos pardavimų dydžio, atitinkamai Ūkio-4 pardavimai (105004 lt) siekė 75 proc. vidutinių ūkių Lietuvoje, Ūkio-6 pardavimai (44767 lt) siekė tik 32 proc., bei Ūkio-7 pardavimai (53986 lt) siekė tik 38 proc. šakos Lietuvoje vidutinius pardavimus. Lyginant su Šiaulių apskr. šakos pardavimais stebima, kad šių ūkių pardavimai taip pat dar nėra pasiekę vidutinių pardavimų. Ūkis-3 savo produkcijos pardavimais siekė 10 proc. vidutinių ūkių Šiaulių apskr. pardavimų, Ūkis-6 atitinkamai 62 proc., Ūkis- 7 artėja prie vidutinių šakos apskrityje – 75 proc. , tuo tarpu Ūkis- 4 jau viršija Šiaulių apskrities vidutinius šakos pardavimus 45 proc. Visi kiti ūkiai dalyvavę rinkoje savo pardavimais lenkia vidutinius šakos pardavimus tiek Lietuvoje, tiek ir Šiaulių apskrityje.(žr. 8 priedą) 2006 m. tik Ūkio-3 pardavimo pajamos (7997 lt) buvo mažesnės nei vidutinės šakos Lietuvoje (80163 lt) ir siekė 10 proc. nuo šakos pardavimų, bei 19 proc. nuo Šiaulių apskr. šakos pardavimų (42538 lt), visi kiti ūkiai ženkliai padidino pardavimus ir lyginant su šakos Lietuvoje Ūkis-5 savo pardavimais (636487 lt) viršijo 694 proc., tai didžiausias skirtumas tais metais lyginant visų ūkių, Ūkio-2 pardavimai (606973 lt) buvo didesni 657 proc., Ūkio-1 (366949 lt) - 358 proc., Ūkio-4 pardavimai (156933 lt) didesni 96 proc., o Ūkio -7 (145755 lt) didesni 82 proc. nei šakos Lietuvoje vidutiniai produkcijos pardavimai, tuo tarpu Ūkis-6 tais metais produkcijos nepardavė, tačiau analizuojant 2007 m. matoma, kad šis ūkis pardavimus (145043 lt) padidino lyginant su ankstesniais metais 224 proc., galima konstatuoti faktą, kad 2007 metais parduota ir 2006 metų produkcija. Analizuojant 2007 m. matoma, kad į rinką įsiliejo Ūkis- 8, tačiau kaip ir visų ūkių, kurie dalyvauja rinkoje pirmi metai, šio ūkio pardavimai (75634 lt) yra mažesni nei šakos Lietuvoje (118238 lt) ir siekė 64 proc., bei Šiaulių apskr.(88083 lt) siekė 85 proc. šakos vidurkio. Taip pat Ūkio-3 pardavimo pajamos (79438 lt) dar nėra pasiekusios šakos augalininkystės produkcijos pardavimų vidurkio ir lyginant su šakos Lietuvoje siekė 67 proc., vidurkio, o su Šiaulių apskr. šakos vidurkiu palyginus mažesni buvo 10 proc. tačiau stebimas produkcijos pardavimų atotrūkio nuo šakos mažėjimas, jei 2006 m. lyginant su šakos vidurkiu Lietuvoje matomas tik 10 proc. nuo šakos vidurkio pardavimų , tai jau 2007 m. šis rodiklis padidėja iki 67 proc., galima konstatuoti faktą, kad šis ūkis įsisavinus ES paramą padidino ūkio žemės plotus, kas įtakojo didesnius produkcijos pardavimo kiekius. Didžiausias produkcijos pardavimų atotrūkis nuo šakos matomas Ūkyje-5, šio ūkio pardavimai (1106890 lt) didesni 836 proc., o lyginant su Šiaulių apskr. net 1257 proc. Ūkis-2 produkcijos pardavimais (728368 lt) lenkė 516 proc., Ūkis-1 (621925 lt) – 426 proc., Ūkis-4 (578915

lt) - 390 proc., Ūkis-6 (145043 lt) – 22 proc. vidutinius pardavimus šakos Lietuvoje, Ūkis-7 (131892 lt) lyginant su šakos Lietuvoje pardavimais buvo didesnis tik 11 proc., tuo tarpu lyginant su Šiaulių apskr. augalininkystės ūkių šakos pardavimais visi ūkiai ženkliai lenkė pardavimais vidutinį ūkį, kadangi apskrities pardavimų vidurkiai buvo mažesni 26 proc. nei šakos Lietuvoje vidurkiai. Atitinkamai lyginat su nagrinėjamais ūkiais šis procentas padidina atotrūkį 26 proc. visų ūkių. 2008 m. Ūkio- 3 (54982 lt), ir Ūkio-8 (41812 lt) pardavimai sumažėja tiek lyginant šakos Lietuvoje (139456 lt), tiek ir šakos Šiaulių apskr., (92370 lt) atitinkamai Ūkio-3 pardavimai buvo mažesni 154 proc., Ūkio-8 – 234 proc. Ūkio-7 pardavimų pajamos (111926 lt) buvo mažesnės 20 proc., tuo tarpu šio ūkio lyginant su Šiaulių apskr. vidutiniais pardavimais, buvo didesnės 21 proc. Didžiausias atotrūkis tarp šakos pardavimų bei nagrinėjamų ūkių stebimas Ūkyje- 5 (pardavimų pajamos 1464085 lt) - 950 proc. ir Ūkyje- 2 (pardavimų pajamos 1399922 lt) - 904 proc., šie ūkiai jau eilę metų viršija vidutines šakos pardavimų pajamas. Taip pat ir Ūkis-4 savo pardavimais (319386 lt) lenkė 129 proc. lyginant su Lietuvos šakos pardavimų vidurkiu, Ūkis-6 savo pardavimais (256669 lt) lenkia 84 proc., jei šio ūkio 2005 m. prieš ES paramos įsisavinimą pardavimų pajamos siekė 38 proc. nuo visų Lietuvoje šakos pardavimų pajamų, tai matoma, kad įsisavinus paramą 2008 m. šis ūkis jau pardavimų pajamomis lenkia vidutinį šakos ūkį 84 proc. Kaip jau minėta 2009 m. šakos vidutinių pardavimo pajamų nėra, tad lyginant tarp analizuojamų ūkių, matoma, kad didžiausi produkcijos pardavimai yra Ūkyje-2 (1129221 Lt), nors lyginant su 2008 m. šio ūkio produkcija sumažėjo 19 proc., tačiau šis ūkis išlieka, kaip didžiausias pardavimų pajamas gaunantis ūkis. Ūkio -5 taip pat, kaip ir kasmet pardavimų pajamos išlieka didelės (710145 lt), tačiau lyginant su 2008 m. jos sumažėjo 51 proc. Ūkio-1 pardavimų pajamos sumažėjo lyginant su 2008 metais 33 proc. ir siekė 528482 lt. Tuo tarpu smulkesnių ūkių, tokių kaip Ūkis- 3, Ūkis-4, Ūkis-6, Ūkis-7 ir Ūkis-8 augalininkystės produkcijos pajamos padidėjo lyginant su 2008 m. Ūkio-8 pajamos padidėjo 181 proc., Ūkio-6 – 81 proc., Ūkio-3 pajamos padidėjo 49 proc., ir Ūkio-7 pajamos padidėjo 10 proc.

Taigi iš atliktos analizės galima teigti, kad analizuojamų ūkių pardavimų pajamos yra didesnės nei vidutinio ūkio šakoje tiek Lietuvos, tiek ir Šiaulių apskrities atžvilgiu, tik Ūkis-3 savo pardavimo pajamomis mažesnis už šakos pardavimus, tačiau stebimas šio ūkio pardavimų didėjimas kasmet, tuo mažinant atotrūkį nuo šakos pardavimų, jei 2006 m. pradedant veiklą pardavimų pajamos buvo mažesnės 94 proc., tai 2008 m. šis rodiklis siekia 61 proc. lyginant su šakos Lietuvoje pardavimų pajamomis.

Norint įvertinti analizuojamų ūkių ir šakos grynojo pelno pasikeitimus 2003-2009 m. žemiau pateiktas 2.10 paveikslas.

2. 10 pav. Augalininkystės šakos ir analizuojamų ūkių grynojo pelno analizė 2003-2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės

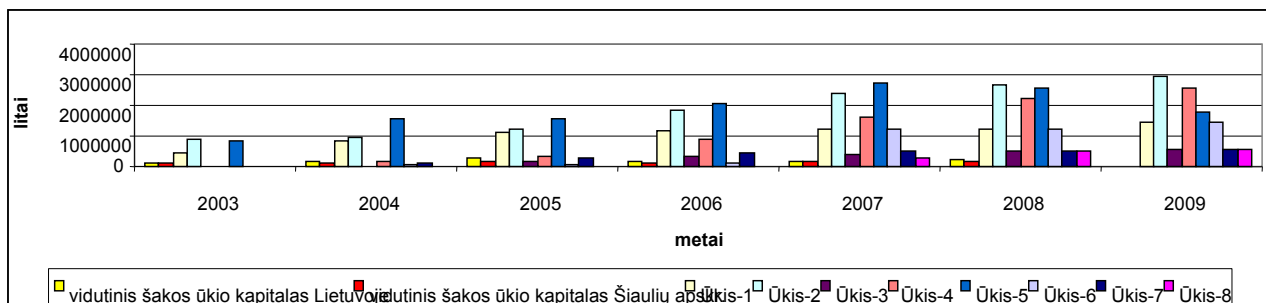
Kaip matoma 2003-2004 metais visi analizuojami ūkiai buvę rinkoje dirbo pelningai, bei jų grynasis pelnas buvo didesnis nei šakos Lietuvoje ir Šiaulių apskrityje. Didžiausią grynąjį pelną uždirbo Ūki-1, šio ūkio grynasis pelnas siekė 146720 Lt, tuo tarpu šakos Lietuvoje siekė 29899 Lt, o šakos Šiaulių apskr. 46462 Lt (žr. 8 priedą.), arba atitinkamai buvo didesnis 216 proc. Lietuvos ir 391 proc. Šiaulių apskr. atžvilgiu. Ūkio- 5 grynasis pelnas siekė 123590 Lt, arba 313 proc. daugiau nei Šiaulių apskr. ir 166 proc. daugiau nei Lietuvos šakos vidurkis, o Ūkis-1 uždirbo 76360 Lt. arba 155 proc. daugiau nei Šiaulių apskr. ir 64 proc. daugiau nei Lietuvos šakos uždirbto augalininkystės ūkiuose grynojo pelno vidurkis. 2004 m. įsiliejus naujiems ūkiams jų grynasis pelnas buvo mažesnis nei vidutinis šakos, atitinkamai Ūkis-4 uždirbo 13505 Lt, Ūkis-6 uždirbo 15323 Lt, Ūkis-7 - 29515 Lt grynojo pelno, kai tuo tarpu Lietuvoje šakos grynojo pelno vidurkis siekė 60302 Lt ir Šiaulių apskr. šakos grynasis pelnas siekė 37604 Lt. Taigi Ūkio-4 grynasis pelnas siekė 22 proc. šakos Lietuvoje bei 36 proc. Šiaulių apskr. šakos grynojo pelno vidurkiu. Ūkio- 6 grynasis pelnas siekė 25 proc. Lietuvos šakos ir 41 proc. Šiaulių apskr. grynojo pelno vidurki, Ūkis- 7 – 49 proc. Lietuvos šakos bei 78 proc. Šiaulių apskr. šakos grynojo pelno vidurkiu. Ūkio-1, grynasis pelnas siekė 21556 Lt arba 57 proc. Šiaulių apskr. šakos ir 36 proc. Lietuvos šakos ūkių grynojo pelno vidurkiu, Ūkis -5 uždirbo 16618 Lt arba 44 proc. Šiaulių apskr. ir 28 proc. Lietuvos šakos vidurkiu. Tik Ūkio -2 grynasis pelnas buvo didesnis nei vidutiniai šakos rodikliai, šis ūkis uždirbo 111075 Lt ir buvo didesnis 84 proc. lyginant su Lietuvos šakos, bei 195 proc. su Šiaulių apskr. šakos vidurkais. Nuo 2005 m. įsiliejus Ūkiui -3 ūkio grynasis pelnas (9383 Lt) buvo mažesnis 85 proc. lyginant su Lietuvos šakos grynojo pelno (66187 Lt) vidurkiu ir 80 proc. mažesnis už Šiaulių apskr. grynojo pelno (47963 Lt) šakos vidurki. Ūkis-5 tais metais neuždirbo grynojo pelno ir ūkio nuostolis siekė 210815 Lt., tuo tarpu kiti ūkiai išskyrus Ūkį -6, uždirbo daugiau grynojo pelno nei vidutinis grynasis pelnas šakos. Daugiausia grynojo pelno teko Ūkiui-2 (173658 Lt) ir buvo 162 proc. didesnis nei vidutinis Lietuvos šakos, bei 262 proc., nei Šiaulių apskr. šakos ūkio grynasis pelnas. Ūkis-7 nors rinkoje tik antri metai, tačiau jo grynasis pelnas siekė 96196 Lt arba buvo didesnis 45 proc. nei Lietuvos šakos, bei 100,5 proc. didesnis nei Šiaulių apskr. augalininkystės šakos grynasis pelnas. Ūkio-1 grynasis pelnas (65711 Lt) buvo mažesnis 0,7 proc. nei Lietuvos šakos, o lyginant su Šiaulių apskr. buvo didesnis 37 proc. Ūkio- 4 grynasis pelnas (49133 Lt) mažesnis 26 proc. nei vidutinis grynasis pelnas Lietuvoje, bei didesnis 2,4 proc. nei Šiaulių apskr. Kaip matoma šių ūkių

grynasis pelnas yra didesnis nei Šiaulių apskr. augalininkystės ūkių, tačiau mažesnis nei Lietuvos augalininkystės ūkių grynasis pelnas. Ūkis- 6 savo grynuoju pelnu 37398 Lt buvo mažesnis 43 proc. Lietuvos šakos atžvilgiu, bei 22 proc. mažesnis nei Šiaulių apskr. šakos grynasis pelnas. 2006 m. kaip ir 2005 m. Ūkis-5 dirbo nuostolingai, ūkio nuostoliai siekė 17512 Lt, tačiau šio ūkio nuostolis buvo mažesnis nei ankstesniais metais net 92 proc. visi kiti ūkiai dirbo pelningai, tačiau tik Ūkis-1 (257901 Lt), Ūkis- 2 (272307 Lt), Ūkis- 4 (75998 Lt) ir Ūkis -7 (111102 Lt) dirbo pelningiau, nei vidutinis ūkis šakoje tiek Lietuvoje 942419 Lt) tiek ir Šiaulių apskr. (35343 Lt), o Ūkis-3 (10751 Lt) ir Ūkis-6 (18874 Lt) buvo mažiau pelningi nei vidutinis ūkis šakoje. Didžiausią pelną uždirbo taip pat, kaip ir ankstesniais metais Ūkis- 2, jo grynasis pelnas buvo 542 proc. didesnis nei Lietuvos šakos ir 670 proc. didesnis nei Šiaulių apskr. šakos grynasis pelnas. Atitinkamai Ūkio- 1 grynasis pelnas didesnis 508 proc. nei Lietuvos ir 630 proc. nei Šiaulių apskr. šakos grynasis pelnas, Ūkis- 7 uždirbo 162 proc. daugiau nei Lietuvos ir 214 proc. daugiau nei Šiaulių apskr. šakos ūkis. Kaip jau ir minėta Ūkis- 3 uždirbo mažiau nei šakos ūkis ir siekė 25 proc. nuo Lietuvos vidutinio ūkio grynojo pelno, bei 30 proc. nuo Šiaulių apskr. šakos grynojo pelno. Ūkis- 6 savo uždirbtu grynuoju pelnu siekė 44 proc. Lietuvos šakos ūkio grynojo pelno, bei 53 proc. Šiaulių apskr. šakos grynąjį pelną. 2007 m. visi analizuojami ūkiai dirbo pelningai bei visų ūkių grynasis pelnas buvo didesnis nei Lietuvos bei Šiaulių apskr. augalininkystės šakos grynasis pelnas. Net Ūkis-8 įsiliejęs į rinką tais metais uždirbo 120978 Lt grynojo pelno arba 80 proc. daugiau už Lietuvos šakos ir 211 proc. daugiau nei Šiaulių apskr. šakos. Didžiausią grynąjį pelną, po dviejų praėjusių metų buvusių nuostolių, uždirbo Ūkis- 5 (293698 Lt) ir jo grynasis pelnas buvo didesnis 336 proc. nei Lietuvos šakos (67312 Lt) ir 655 proc. nei Šiaulių apskr. šakos (38878 Lt) grynasis pelnas. Ūkis-4 uždirbo grynojo pelno 258627 Lt arba 284 proc. daugiau nei Lietuvos šakos bei 565 proc. Šiaulių apskr. šakos. Mažiausia uždirbo Ūkis- 2 (44524 Lt) arba 34 proc. mažiau nei Lietuvos šakos, tačiau 14 proc. daugiau nei Šiaulių apskr. Nuo 2008 m. Ūkis- 5 vėl tampa nuostolingas ir šio ūkio nuostolis 2008 m siekė 144681 Lt, o 2009 m sumažėjo ir siekė 81763 Lt arba 55 proc. mažiau. Ūkis -4 uždirbo 8742 Lt arba 86 proc. mažiau nei Šiaulių apskr. ir 89 proc. nei Lietuvos šakos ūkiai, Ūkis-8 uždirbo 43588 Lt arba 29 proc. nei Šiaulių apskr. ir 43 proc. nei Lietuvos šakos vidurkiai. Ūkis- 7 (58582 Lt) uždirbo 4 proc. mažiau nei Šiaulių apskr. ir 24 proc. mažiau nei Lietuvos šakos vidurkiai. Didžiausią grynąjį pelną uždirbo Ūkis-1 (446022 Lt) arba 631 proc. daugiau nei Šiaulių apskr. ir 482 proc. nei Lietuvos šakos grynasis pelnas. Ūkis-2 taip pat padidino savo grynąjį pelną lyginant su 2007 m. 500 proc. ir šis pelnas siekė 262240 Lt arba 330 proc. daugiau nei Šiaulių apskrities ir 242 proc. nei Lietuvos šakos grynasis pelnas. 2009 m. daugiausia uždirbo Ūkis-2, kurio grynasis pelnas siekė 1028904 Lt, tai didžiausias uždirbtas pelnas tarp visų analizuojamų ūkių. Ūkis -1 uždirbo 456777 Lt, Ūkis-6 - 325272 Lt, Ūkis- 7 uždirbo 153990 Lt., mažiausiai pelno gavo Ūkis- 4, jo grynasis pelnas siekė 6212 Lt. Ūkis- 8 uždirbo 68038 Lt, Ūkis-3 - 133522 Lt grynojo pelno.

Kaip matoma analizuojamų ūkių grynasis pelnas kinta atsižvelgiant į pardavimo pajamų pasikeitimą, tačiau kai kurių ūkių, tokių kaip Ūkis-3, Ūkis-6, Ūkis-7 išaugo daugiau nei pardavimų

pajamos, tam turi įtakos gaunamos subsidijos, kurios kompensuoja negautas augalininkystės produkcijos pajamas atsižvelgiant į parduodamos produkcijos rūšį. Kitų ūkių grynosios pajamos didesnės nei pardavimų pajamos, tai įrodo, kad šie ūkiai turėjo daugiau išlaidų produkcijai užauginti.

Norint įvertinti ūkių dydžius atsižvelgiant į kapitalo dydį, buvo analizuojama 2003-2009 m. pasirinktų ūkių ir augalininkystės šakos kapitalo dydis.

2. 11 pav. Augalininkystės šakos ir analizuojamų ūkių kapitalo palyginimo analizė 2003-2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip matoma 2.11 paveiksle visų analizuojamų augalininkystės ūkių kapitalas viršija vidutinį šakos ūkio kapitalą. Taip pat stebima, kad kapitalo dydis kiekvienais metais auga, tiek šakos tiek ir analizuojamų ūkių. Jei 2003 m. vidutinis Lietuvoje augalininkystės ūkio kapitalas siekė 121717 Lt, tai 2008 m. šis dydis išauga iki 223192 Lt arba 83 proc. daugiau. (žr. 9 priedą). Lyginant Šiaulių apskr. šakos augalininkystės vidutinio ūkio kapitalas 2003 m. siekė 100321 Lt, tai 2008 m. šis dydis išaugo iki 185503 Lt arba padidėjo 85 proc. Visi analizuojami ūkiai savo kapitalu lenkia 2003-2008 m. vidutinį šakos ūkį. Ūkio – 1 kapitalas 2003 m. siekė 445291 Lt, tai 2009 m. šis dydis išaugo iki 1425618 Lt ir padidėjo per penkerius metus daugiau kaip 3,2 karto. Ūkis-2 savo kapitalu 2003 m. buvo didžiausias jo kapitalas buvo 7,3 karto didesnis nei Lietuvoje šakos vidurkio kapitalas, 2009 m. šio ūkio kapitalas išaugo 3,3 karto ir siekė 2928763 Lt. Ūkio- 3 kapitalas prieš paramos įgyvendinimą buvo mažesnis nei vidutinis Lietuvos bei Šiaulių apskr. Šakos, kapitalas siekė tik 59 proc. augalininkystės šakos vidutinio kapitalo, tačiau jau 2009 m. stebimas kapitalo padidėjimas, lyginant su 2005 m. 3,63 karto. Taigi šio ūkio kapitalas įsisavinus ES paramą išaugo, bei lyginant su šakos kapitalo vidurkiu tapo didesnis 2,14 karto. Ūkio-4 kapitalo vidurkis taip pat didesnis tiek lyginant su Lietuvos tiek ir Šiaulių apskr. šakos vidurkiu. 2004m. Lietuvos šakos vidurkis bei šio ūkio kapitalas buvo lygūs, tačiau lyginant su Šiaulių apskr. vidurkiu ūkio kapitalas buvo didesnis 45 proc., įgyvendinus investicijas, 2009 m. pabaigoje ūkio kapitalas padidėjo 10,6 karto, bei lyginant su šakos vidurkiu Ūkio-4 kapitalas buvo 10 kartų didesnis. Ūkis-5 taip pat savo kapitalą padidino įgyvendinęs investicijas su ES parama, kadangi, jei 2003 m. šio ūkio kapitalas siekė 825648 Lt, tai 2009 m. šio ūkio kapitalas siekė 1787748 Lt ir tapo 2,16 karto didesnis. Lyginant su augalininkystės šakos vidutiniu kapitalu, šio ūkio kapitalas prieš įgyvendinant investicijas buvo 6,8 karto didesnis, įgyvendinus paramą ir stebint paskutiniuosius veiklos metais, matoma, kad kapitalas lyginant su šakos vidurkiu buvo 11 kartų didesnis. Ūkio-6 kapitalas taip pat padidėjo įgyvendinus investicijas su ES parama, kadangi jei prieš paramos įgyvendinimą šio ūkio

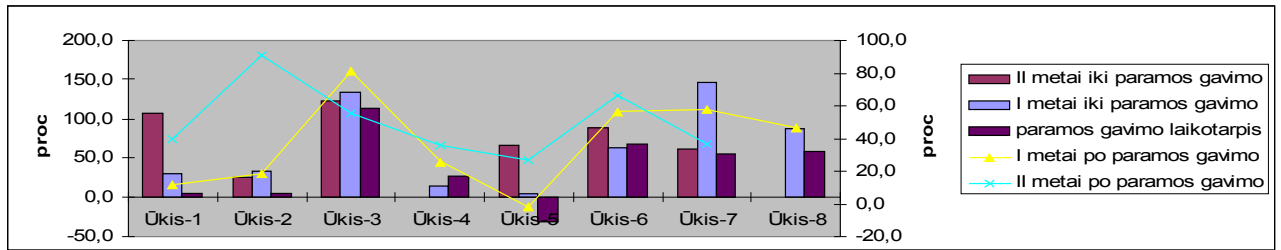
kapitalas siekė 46182 lt, tai paskutiniaisiais metais jis padidėjo net 31 kartu ir siekė 1425618 lt. Lyginant su augalininkystės šakos kapitalo vidurkiu šis ūkis pirmaisiais veiklos metais (2004m.) siekė 28 proc. šakos kapitalo vidurkio, tačiau įgyvendinus investicijas, šio ūkio kapitalas padidėjo 5,5 karto lyginant su šakos augalininkystės ūkių vidurkiu. Ūkio-7 kapitalas taip pat pirmaisiais veiklos metais buvo mažesnis, siekė 53 proc. šakos vidurkio, tačiau įgyvendinus investicijas su ES parama ūkio kapitalas padidėjo 6,4 kartų ir lyginant su šakos vidurkiu, buvo 2,4 karto didesnis. Ūkio-8 kapitalas taip pat padidėjo 2,2 karto įgyvendinus investicijas, ir lyginant su augalininkystės šakos kapitalo vidurkiu siekė 2,19 kartų daugiau.

2.2.3 Šiaulių rajono augalininkystės ūkių veiklos efektyvumo rodiklių analizė

Norint įvertinti analizuojamų ūkių veiklos plėtros ekonominį efektyvumą įgyvendinant paramą, buvo analizuoti veiklos efektyvumo rodikliai du metai iki paramos gavimo bei du metai po paramos gavimo. Šis laikotarpis pasirinktas neatsitiktinai, tačiau norint įvertinti objektyviau žemės ūkio subjektų veiklą, kadangi analizuojami žemės ūkio subjektai paramą yra gavę skirtingais laikotarpiais.

Pelno kitimo tendencijos labai svarbios ūkiams, kadangi nuo jo didėjimo ar mažėjimo priklauso ūkių plėtra. Taigi vienas svarbiausių žemės ūkio subjektų veiklos efektyvumą apibūdinantis kriterijus yra grynasis pelnas, kuriuo remiantis skaičiuojami pagrindiniai pelningumo rodikliai. Žemės ūkio sektoriuje vienas iš pagrindinių rodiklių, įvertinant ūkio subjektus siekiant pasinaudoti ES paramą, bei kontroliuojant paramos gavėjus penkerius, įvertinant ar atitinka ekonominį gyvybingumą apibūdinančių rodiklių reikšmės yra – grynasis pelningumas. Mokslinėje literatūroje dar vadinamas grynas parduotuvės pelningumas arba tiesiog bendrasis pelningumas. Žemės ūkio sektoriuje šio rodiklio apskaičiavimas yra skaičiuojamas specifiskai, dėl gaunamų tiesioginių išmokų, todėl apskaičiuojant šį rodiklį naudojama grynojo pelno bei parduotuvės, įskaitant tiesiogine išmoka (subsidią) santykis. Kaip jau žinoma, šios subsidijos yra mokamos tam, kad būtų kompensuojama žemės ūkio produkcijos parduotuvės negautos pajamos.

Vadovaujantis LR žemės ūkio ministro įsakymu, minėtu teorinėje tyrimo dalyje, nustatyta mažiausia šio rodiklio reikšmė yra 1 proc. (žr.15 priedą) Visi analizuojami ūkiai išskyrus Ūki-5 šį rodiklį ženkliai viršija. (žr. 2.12 pav.) Remiantis teorijoje aptariamomis reikšmėmis, nustatyta, kad ūkio veikla labai efektyvi, kai grynasis pelningumas viršija 25 proc., jei šis rodiklis viršija 10 proc. tai veikla apibūdinama kaip gera, patenkinama veikla jei mažiau nei -10 proc., mažai pelninga kai yra mažiau nei 5 proc. ir labai blogai, kai yra neigiama. Tai yra sąlyginis vertinimas, kadangi tai priklauso nuo verslo pobūdžio, o žemės ūkio šaka yra specifinė dėl padidėjusios rizikos, kurią sąlygoja gamtinės sąlygos, kurios lemia kainų kitimą skirtingais laikotarpiais.

2. 12 pav. Žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES parama grynojo pelningumo pasikeitimas

Šaltinis: Sudaryta autorės.

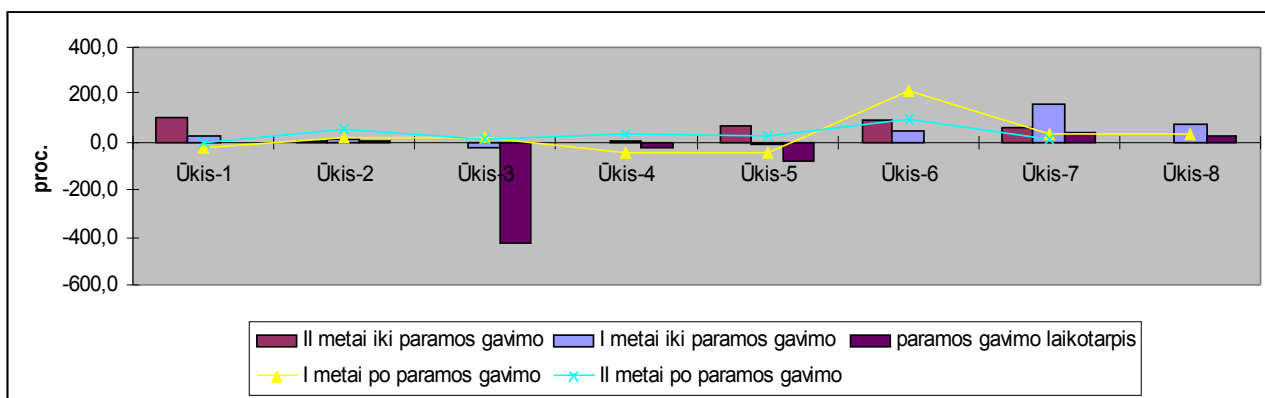
Vertinant kiekvieną analizuojamą ūkį matoma, kad Ūkis-1 prieš įgyvendinant ES paramą dvejus metus dirbo pelningai ir šio ūkio pelningumas 2002 m. siekė 107 proc., tam turėjo įtakos mažos kintamos išlaidos, kurios tais metais tesudarė 96 tūkst. litų (žr. 10 priedą) likus vieneriems metams iki paramos gavimo 2003 m. pelningumo rodiklis sumažėjo iki 30 proc., arba sumažėjo 77,6 proc., šio rodiklio sumažėjimui turėjo įtakos kintamų išlaidų padidėjimas, šios išlaidos siekė 204 tūkst. litų, tai 112 proc. daugiau nei ankstesniais metais, tačiau vertinant pagal nustatyta vertinimo metodiką, ūkis dirbo pelningai, taip pat vadovaujantis LR žemės ūkio ministerijos metodika, šis rodiklis atitiko nustatytus reikalavimus norint gauti ES paramą. Paramos įsisavinimo metais (2004m.) ūkio pelningumas sumažėjo iki 5 proc., arba sumažėjo dar 108 proc., kadangi įsisavinus ES paramą padidėjo pastoviųjų ūkio sąnaudų dalis, jos padidėjo 3,8 karto, kurias įtakėjo padidėjusios ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąnaudos. 2005 m. stebimas pelningumo rodiklio didėjimas iki 12 proc. arba lyginant su praeitais paramos įsisavinimo metais išaugo 127 proc. tam turėjo įtakos pardavimo pajamų padidėjimas 7 proc., bei subsidijų išmokėjimas, jos padidėjo 3,8 karto. Antraisiais metais po paramos įsisavinimo šis rodiklis išaugo iki 40 proc. arba 231 proc. daugiau nei pirmaisiais po paramos gavimo metais, nors pardavimų pajamos sumažėjo 6 proc., tačiau subsidijos išaugo 83 proc. (žr. 10 priedą) Ūkis-2 grynojo pelningumo rodikliai taip pat prieš įsisavinant ES paramą buvo didesni atitinkamai likus dviems metams, jis siekė 23 proc., likus metams iki paramos gavimo siekė 33 proc., galima teigti, kad ūkis dirbo efektyviai. Paramos gavimo metais šis rodiklis nukrito iki 5 proc. arba sumažėjo 85 proc. lyginant su ankstesniais metais, tam turėjo įtakos kintamų ūkio išlaidų padidėjimas, šios išlaidos padidėjo 11 proc., bei nebaigtos gamybos likučių sumažėjimas 51 proc., tačiau jau pirmaisiais metais po paramos gavimo pelningumo rodiklis padidėjo iki 19 proc., arba jis padidėjo 294 proc., o jau antraisiais metais, po paramos gavimo, grynas pelningumas padidėjo net iki 91 proc. tam turėjo įtakos pardavimų pajamų padidėjimas pirmaisiais metais, po paramos gavimo pardavimai padidėjo 92 proc. bei nebaigtos produkcijos padidėjimas antraisiais po paramos gavimo metais, daugiau nei 36 kartus. Ūkis-3 savo veiklą pradėjo likus vieneriems metams iki paramos gavimo, tačiau tais metais dirbo labai pelningai ir grynojo pelningumo rodiklis siekė 124 proc., paramos gavimo metais šis rodiklis išaugo iki 134 proc. arba padidėjo 5 proc. lyginant su ankstesniais metais, po paramos gavimo šis rodiklis sumažėjo iki 114 proc. arba sumažėjo 15 proc., tam turėjo įtakos pastoviųjų sąnaudų padidėjimas, šios sąnaudos padidėjo 266 proc. (žr. 10 priedą), antraisiais po paramos gavimo metais šis rodiklis sumažėjo iki 82 proc. arba

31 proc. mažiau nei pirmaisiais po paramos gavimo metais, tam taip pat turėjo įtakos pastoviųjų sąnaudų išaugimas 81 proc., bei kintamų sąnaudų padidėjimas 56 proc. Tačiau šio ūkio pardavimų pelningumas išlieka labai aukštas, bei jo veikla vertinama, kaip labai efektyvi. Ūkis- 4 taip pat pradėjo savo veiklą likus metams iki paramos gavimo, todėl analizei pateikti duomenų prieš dvejus metus nėra galimybės. Metams prieš paramos gavimą ūkis dirbo pakankamai pelningai, šio ūkio pardavimų pelningumas siekė 15 proc., paramos gavimo metais pardavimo pelningumas išaugo iki 27 proc., arba padidėjo 79 proc., po paramos gavimo pirmais metais šis rodiklis nežymiai sumažėjo (4 proc.) ir siekė 25 proc., o antraisiais metais po paramos gavimo šis rodiklis išaugo iki 36 proc., arba padidėjo 40 proc. tam turėjo įtakos pardavimo pajamų padidėjimas 269 proc. (žr.10 priedą), taigi galima konstatuoti faktą, kad šis ūkis dirba labai efektyviai. Ūkio- 5 likus dviems metams iki paramos gavimo, gryojo pelningumo rodiklis siekė 67 proc., kadangi pradėjus veiklą pastoviųjų sąnaudų buvo tik 19 tūkst. lt, likus vieneriems metams šis rodiklis nukrito iki 3 proc., arba sumažėjo 95 proc., tam turėjo įtakos išaugusios kintamos sąnaudos 1616 proc. (žr.10 priedą). Paramos gavimo metais gryojo pelningumo rodiklis nukrito iki neigiamo (-32 proc.)- tais metais ūkis dirbo nuostolingai, tam turėjo įtakos pastoviųjų sąnaudų išaugimas 30 proc., įvertinus ir tai kad pardavimų pajamos padidėjo tik 9 proc. Tačiau pirmaisiais metais po paramos gavimo šis rodiklis nors ir išlieka neigiamas 1,8 proc., bet, kaip matoma jis pradeda didėti ir jau lyginant su paramos gavimo metais nuostolis sumažėjo 94 proc., o jau antraisiais po paramos gavimo metais ūkis pradėjo dirbti pelningai- šis rodiklis siekia 27 proc., kas leidžia konstatuoti faktą, kad ūkio veikla tampa efektyvi. Šio rodiklio didėjimui turėjo įtakos pardavimų pasikeitimai, kurie pirmaisiais po paramos gavimo metais išaugo 18 proc., o jau antraisiais po paramos gavimo metais išauga net 74 proc. Ūkis- 6 taip pat visais metais dirbo labai efektyviai, tačiau iki paramos gavimo šio ūkio pardavimų pelningumo rodiklis siekė 89 proc., taigi vienam pardavimo litui teko 89 cent. pelno, tai likus iki paramos gavimo metams šis rodiklis sumažėjo iki 63 proc., kadangi kintamos sąnaudos išaugo 358 proc., tačiau jau paramos gavimo metais pardavimų pelningumo rodiklis padidėjo 8 proc., iki 68 proc., o pirmaisiais metais po paramos gavimo rodiklis nukrito iki 56 proc. kadangi tais metais nebuvo pardavimo pajamų tik subsidijos. Tačiau antraisiais po paramos gavimo metais šis rodiklis išaugo iki 66 proc. dėl padidėjusių pardavimų 100 proc., kadangi buvo parduodama ir praeitų metų produkcija. Ūkis-7 taip pat dirbo efektyviai, jei likus dviems metams iki paramos gavimo pardavimų pelningumas siekė 62 proc., tai likus iki paramos gavimo metams šis rodiklis išaugo iki 147 proc., dėl subsidijų išmokėjimo (11408lt) bei pardavimo pajamų padidėjimo 14 proc. Paramos gavimo metais šis rodiklis sumažėjo iki 55 proc., dėl pastoviųjų sąnaudų padidėjimo 337 proc. (žr.10 priedą), pirmaisiais metais po paramos gavimo šis rodiklis dar padidėjo 4 proc. iki 57 proc., tam taip pat turėjo subsidijų padidėjimas 26 proc., tačiau antraisiais po paramos gavimo metais šis rodiklis nukrito 36 proc. iki 37 proc. dėl pardavimų sumažėjimo 15 proc., bei subsidijų sumažėjimo 34 proc. Ūkis-8 pradėjo savo veiklą tik metams iki paramos gavimo ir jo pardavimų pelningumas siekė 86 proc., paramos gavimo

metais nukrito iki 59 proc., o metams po paramos gavimo šis rodiklis sumažėjo iki 46 proc., tam turėjo įtakos sumažėjusios tiesioginės išmokos- 9 proc.

Taigi, kaip matoma iš pateiktos analizės nors visų ūkių paramos įgyvendinimo metais grynasis pelningumas sumažėja, Ūkio-1, Ūkio-2 bendrojo pelno tenka tik 5 ct. vienam pardavimo litui, Ūkio-3, 1,14 lt, Ūkio-4 - 4 ct., Ūkio-6 - 68 ct., Ūkio-7 - 55 ct., Ūkio - 59 ct., o Ūkis-5 paramos įgyvendinimo metais dirbo nuostolingai ir vienam pardavimo litui teko 32 ct. nuostolio. Įgyvendinus paramą, dėl pastoviųjų bei kintamų sąnaudų padidėjimo, pelningumo rodiklis ūkiuose sumažėja ir siekia: Ūkio-1 – 12 proc., Ūkio-2- 19 proc., Ūkio-3- 114 proc., Ūkio- 4- 25 proc., Ūkio-6 – 56 proc., Ūkio-7- 57 proc., Ūkio- 8 - 46 proc., tačiau stebima, kad antraisiais metais po paramos įsisavinimo, šių ūkių pelningumo rodiklis išauga: Ūkyje-1 - 3,3 kartus, Ūkyje- 2 grynojo pelningumo rodiklis išauga 4,7 karto, Ūkyje-4 – 44 proc., Ūkyje-6 – 18 proc., Ūkyje - 5 taip pat grynojo pelningumo rodiklis padidėja – jei pirmaisiais metais po paramos gavimo šis ūkis dar dirbo nuostolingai ir vienam pardavimo litui teko 1,86 lt. nuostolio, tai antraisiais metais po paramos gavimo, šio ūkio vienam pardavimo litui jau teko 27 ct. grynojo pelno. Tačiau Ūkis-3 ir Ūkis-7 veiklos efektyvumą antraisiais metais sumažino (Ūkis-3- 28 proc., Ūkis-7 – 35 proc.) dėl išaugusių kintamų bei pastoviųjų sąnaudų (Ūkio-3 kintamos sąnaudos padidėjo 56 proc., pastoviosios sąnaudos- 81 proc., Ūkio- 7 kintamos sąnaudos išaugo net 2,4 karto).

Norint įvertinti žemės ūkio subjektų veiklą, eliminavus gautas subsidijas ir išanalizavus ūkių veiklos efektyvumą be tiesioginių išmokų, buvo apskaičiuojamas veiklos pelningumo rodiklis. Šis rodiklis pagal LR ŽŪM vertinimo metodiką, nėra skaičiuojamas.

2. 13 pav. Žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES parama veiklos pelningumo pasikeitimas

Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis 2.13 paveikslu galima teigti, kad veiklos pelningumo rodikliai visų ūkių žymiai sumažėja eliminavus pardavimų subsidijas, galima konstatuoti faktą, kad subsidijos žemės ūkio subjektų pelningumui turi didelę įtaką. Didžiausias pasikeitimas atsiskleidžia Ūkyje-3, jei šio ūkio grynasis pelningumas visais metais yra vienas iš didžiausių (paramos gavimo metais jis siekė 134 proc.) tai matoma, kad veiklos pelningumas paramos gavimo metais sumažėja iki neigiamo ir sudaro netgi minus 423 proc., šio rodiklio sumažėjimui didelę įtaką turėjo kintamų išlaidų padidėjimas, kurios paramos gavimo metais išaugo net 89 proc. (žr. 10 priedą) Tačiau po paramos

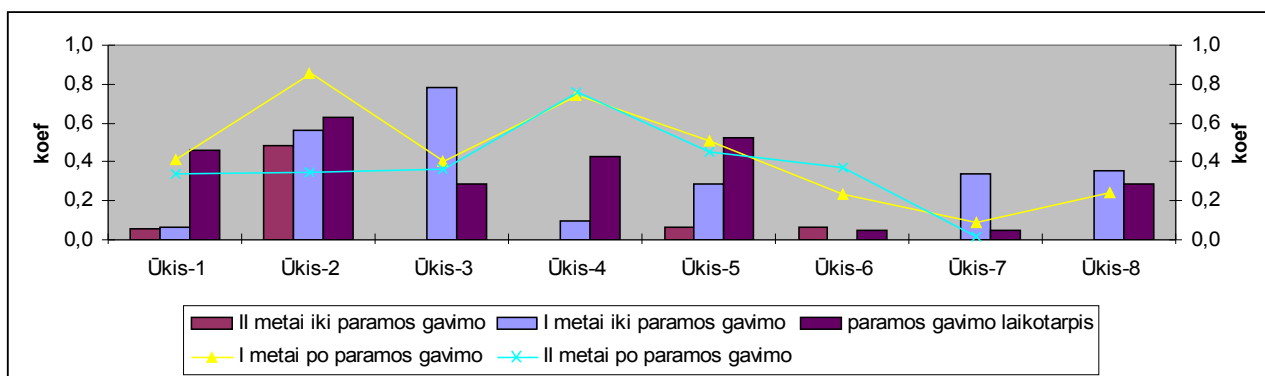
gavimo, veiklos pelningumo rodiklis pradeda didėti ir pirmais metais išauga iki 21 proc., antraisiais metais sumažėja iki 11 proc., šiam sumažėjimui įtakos turėjo sumažėjusios 31 proc. pardavimo pajamos. Ūkio-1 taip pat, jei grynasis pelningumas ir iki paramos gavimo ir po paramos gavimo buvo teigiamas, tai veiklos pelningumas paramos gavimo metais bei dvejus metus po paramos gavimo buvo neigiamas. Paramos gavimo metais veiklos pelningumas buvo neigiamas ir siekė minus 1,86 proc., pirmais metais po paramos gavimo jis dar nukrito iki minus 22 proc. tačiau jau antraisiais paramos gavimo metais šis rodiklis pradėjo gerėti ir buvo neigiamas tik minus 3 proc. arba veiklos pelningumo rodiklis pagerėjo 85 proc. Ūkio-2 veiklos pelningumas iki paramos gavimo esant dviems metams siekė 9 proc., likus vieniems metams išaugo iki 13 proc. ir vėlgi stebimas, paramos gavimo metais rodiklio sumažėjimas iki 6 proc., tačiau jau pirmaisiais metais po paramos gavimo šio rodiklio reikšmė išauga iki 16 proc. arba padidėja 169 proc., o antraisiais metais po paramos gavimo padidėja net iki 56 proc. arba lyginant su ankstesniais metais išauga 238 proc. Ūkio – 4, paramos gavimo metais, taip pat veiklos pelningumo rodiklis tampa neigiamas minus 19 proc., po paramos gavimo pirmaisiais metais rodiklis dar sumažėja iki 42 proc., tačiau jau antraisiais po paramos gavimo metais šis rodiklis padidėja iki 33 proc., arba 269 proc. Kadangi Ūkio-5 grynasis pelningumas buvo neigiamas, tai atitinkamai ir veiklos pelningumo rodikliai išlieka neigiamai. Jei prieš įsisavinant paramą dviejų metų laikotarpyje veiklos pelningumas nukrito nuo 67 proc. iki 10 proc. neigiamos reikšmės, tai paramos gavimo metais šis rodiklis dar sumažėjo iki minus 78 proc., tačiau stebima, kad po paramos įsisavinimo šis rodiklis išaugo ir siekė minus 45 proc., o jau antraisiais metais rodiklis išauga iki 27 proc. Ūkio-6 veiklos pelningumo rodiklis po paramos įsisavinimo išaugo daugiausiai ir siekė 218 proc., tačiau kaip ir minėta, tais metais buvo parduota ir praeitų metų produkcija. Antraisiais metais po paramos gavimo šis rodiklis sumažėja iki 94 proc. Ūkio -7 didžiausias veiklos pelningumas (157 proc.) buvo likus metams iki paramos gavimo, šio rodiklio padidėjimui turėjo įtakos išaugę 14 proc. pardavimai. Paramos gavimo metais rodiklis nukrito iki 38 proc., dėl išaugusių 4,25 karto kintamų kaštų, po paramos gavimo pirmaisiais metais veiklos pelningumas sumažėjo iki 33 proc., o antraisiais metais net iki 11 proc., tam taip pat turėjo įtakos kintamų išlaidų padidėjimas, kurios antraisiais paramos gavimo metais padidėjo 230 proc. Ūkis-8 savo veiklą kaip jau minėta pradėjęs tik metai iki paramos gavimo savo veiklos pelningumu siekė 73 proc., paramos gavimo metais šis rodiklis nukrito iki 27 proc. arba sumažėjo 63 proc. dėl sumažėjusių 45 proc. pardavimų, tačiau jau pirmais metais po paramos gavimo veiklos pelningumo rodiklis padėjo didėti ir siekė 33 proc. arba padidėjo 21 proc. lyginant su paramos gavimo metais.

Taigi, apibendrinat analizuojamų ūkių grynojo pelningumo bei veiklos pelningumo rodiklių kitimą, galima teigti, kad šie rodikliai labai priklauso nuo kintamų bei pastoviųjų sąnaudų kitimo ir pardavimų pasikeitimų. Kaip matoma Ūkio-1, Ūkio-2, Ūkio-3, Ūkio-6 veiklos pelningumo

rodikliai sumažėjo vidutiniškai 80 proc., lyginant su grynojo pelningumo rodikliu, tam turėjo įtakos padidėjusios tiek kintamos tiek ir pastoviosios sąnaudos, o Ūkio-4, Ūkio-5, veiklos pelningumas sumažėja tik 8 -14 proc., Ūkio-7 ir Ūkio-8 veiklos pelningumas sumažėjo apie 45 proc. Tačiau vertinant pagal ankstesnius metus, dėl pardavimo padidėjimo veiklos pardavimo rodiklis gerėja.

Norint įvertinti ar turėjo įtakos ES finansinės paramos įsisavinimas skolų padidėjimui, buvo analizuojama skolos rodiklis, bei vertinamas paskolų padengimo rodiklio kitimas analizuojamuose ūkiuose. Didelės skolos yra vienas iš neigiamų reiškinių, galinčių paveikti kitus finansinės veiklos rodiklius. Įsisavinant ES paramą būtent šie rodikliai (skolos bei paskolų padengimo) yra nagrinėjami, vertinat žemės ūkio subjektų projektus.

Pagal nustatytas LR Žemės ūkio ministerijos kritines reikšmes, žemės ūkio subjektų skolos rodiklis negali būti mažesnis nei 0,7. Šis rodiklis apskaičiuojamas kaip ilgalaikių ir trumpalaikių skolų santykis su turtu.

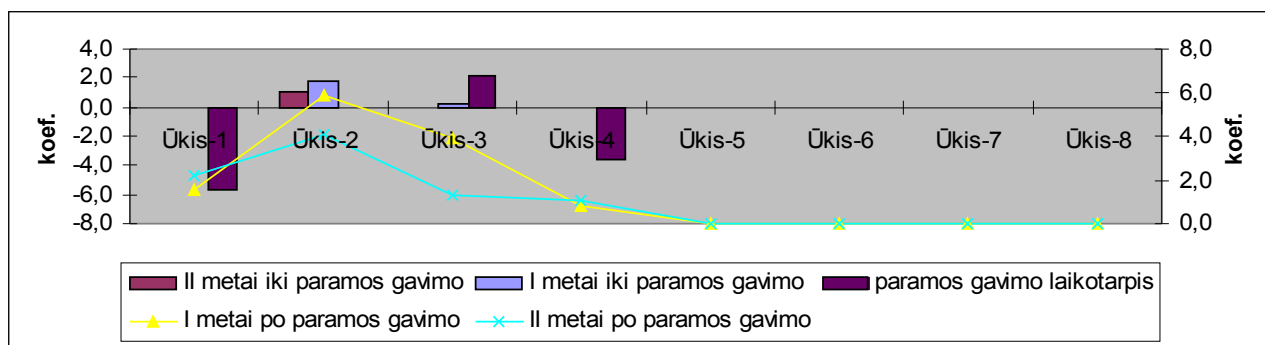
2. 14 pav. Žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES paramą skolos rodiklio kitimas

Šaltinis: Sudaryta autorės

Kaip matoma iš 2.14 paveikslo iki paramos gavimo didžiausias skolos rodiklis buvo likus vieniems metams iki paramos gavimo Ūkyje-2, šis koeficientas siekė 0,56, o Ūkyje-3, šio rodiklio koeficiento reikšmė siekė 0,78, tačiau, pagal nustatytus Ministerijos reikalavimus vertinat paraišką šis rodiklis vertinamas teigiamai, kadangi siekiant paramos pagal priemonę „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ rodiklio reikšmė, gali būti padidinta iki 0,8. Minėto Ūkio-3 rodiklio reikšmei turėjo įtakos nepakankama turima turto vertė pradedant veiklą. Tačiau matoma, kad Ūkyje-3 paramos gavimo metais bei įsisavinus paramą šis rodiklis sumažėja ir atitinkamai paramos gavimo metais siekė 0,28, po paramos praėjus vieneriems metams išaugo iki 0,4, tačiau antraisiais metais pradeda mažėti ir siekia 0,36 proc. Ūkis-2 savo skolos rodiklį taip pat sumažina antraisiais po paramos gavimo metais, kadangi jis sumažėjo lyginant su paramos gavimo metais 44 proc. nuo koeficiento 0,63 iki 0,35. Didžiausias šio ūkio skolos koeficientas stebimas pirmaisiais metais po paramos gavimo lyginant su veiklos pradžia jis išaugo 295 proc., ir tam turėjo įtakos ilgalaikių skolų padidėjimas kurios išaugo 108 proc. lyginant su metais einančiais prieš paramos gavimą. Mažiausias skolos rodiklis stebimas Ūkyje-7, tačiau ir šio ūkio veikloje prieš paramos įsisavinimą

likus metams skolų rodiklis išaugo iki 0,34, dėl trumpalaikių skolų padidėjimo, šios skolos išaugo 100 proc. (žr. 10 priedą), tačiau paramos įsisavinimo metais šis rodiklis sumažėja iki 0,05, pirmaisiais metais po paramos įsisavinimo koeficiento reikšmė padidėjo iki 0,09, tačiau antraisiais po paramos gavimo metais, šis koeficientas sumažėjo iki 0,02, galima konstatuoti faktą, kad kadangi šis ūkis paramą įsisavino kompensuojant investicijas 100 proc. dalyvaujant priemonėje „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, nereikėjo papildomo finansavimo iš bankų ar kitų asmenų, norint įgyvendinti numatytas investicijas. Ūkio - 4 skolos rodiklis paramos gavimo metais padidėjo nuo 0,43 iki 0,76 galima teigti, kad šis ūkis įsisavinant ES paramą finansavo investicijas iš skolintų lėšų, tačiau nustatyto metodikoje rodiklio šis ūkis neviršija, kadangi ūkio savininkas dalyvauja „Jaunųjų ūkininkų paramos priemonėje“ (leistina reikšmė 0,8). Kaip matoma nuo paramos įsisavinimo šio ūkio skolos rodiklis išaugo 77 proc., tai didžiausias koeficientas lyginant su analizuojamais ūkiais per atitinkamą laikotarpį. Ūkio-5 skolos rodiklis antraisiais paramos metais sumažėjo nuo 0,52 paramos įsisavinimo metais iki 0,45 antraisiais metais po paramos įsisavinimo ir sumažėjo 13 proc., Ūkis-6 po paramos įgyvendinimo padidino skolos rodiklio koeficientą nuo 0,05 paramos įgyvendinimo metais iki 0,23 pirmaisiais po paramos metais, galima teigti, kad tam turėjo įtakos trumpalaikių skolų padidėjimas, kuris lyginant su paramos gavimo metais padidėjo 3,4 karto, galime daryti prielaidą, kad kadangi paramos įsisavinimo metais šis ūkis produkcijos nepardavė, sekančiais metais pritrūko apyvartinių lėšų. Tačiau stebint antruosius metus po paramos gavimo, galima teigti, kad šis rodiklis padidėjo iki 0,37 ir tam vėlgi turėjo įtakos trumpalaikių skolų padidėjimas, kurios padidėjo 61 proc. (žr. 10 priedą). Taigi šio ūkio skolos rodiklio didėjimui neturi įtakos pardavimų didėjimas, nors pardavimai antraisiais po paramos gavimo metais išaugo 78 proc., galima daryti prielaidą, kad šis ūkis apyvartines lėšas naudoja neefektyviai ir tai nėra susiję su ES parama ar investicijų įsisavinimu. Ūkio -8 skolos rodiklis sumažėjo po paramos gavimo 17 proc., nuo 0,28 iki 0,24, o lyginant su pirmaisiais veiklos metais jis sumažėjo 50 proc., galima teigti kad šio rodiklio mažėjimui turėjo įtakos pardavimų padidėjimas, kuris po paramos gavimo pirmaisiais metais padidėjo net 181 proc.

Pagal LR ŽŪM nustatytą metodiką, paskolos padengimo rodiklis neturi būti mažesnis nei 1,25 proc. (žr. 15 priedą). Šis rodiklis žemės ūkyje skaičiuojamas, kaip grynujų pagrindinės veiklos pinigų srautai ir struktūrinių fondų parama (kapitalo dotacijos), gautos iki paskolos padengimo termino santykis su gražinta paskola ir per metus sumokėtomis palūkanomis. Vertinat paskolų padengimo rodiklį, galima teigti, kad Ūkis-5, Ūkis-6, Ūkis-7 ir Ūkis-8 įgyvendindamas investicijas su ES parama nesinaudojo skolintu kapitalu, kadangi šių ūkių paskolų padengimo rodiklis yra 0. (žr. 2.15 pav.)

2. 15 pav. Žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES parama paskolų padengimo rodiklio kitimas
Šaltinis: sudaryta autorės

Remiantis 2.15 paveikslu, galima teigti, kad jei prieš paramos įsisavinimą visų ūkių paskolos padengimo rodiklis buvo nedidelis, Ūkyje-2 šis rodiklis siekė 1 proc., Ūkyje-3 - 0,3 proc., arba šio koeficiento reikšmė siekė 0, (Ūkyje-1, Ūkyje-4), tai paramos įsisavinimo metais paskolos padengimo rodiklis Ūkyje-1, Ūkyje-4 pasiekė neigiamą reikšmę (Ūkyje-1 -5,7 proc., Ūkyje-4 - 3,9 proc.), kadangi paramos įsisavinimo metais ūkiuose paskolos nedengiamos dėl visų ūkio lėšų skyrimo investicijoms. Tačiau matoma, kad po paramos įsisavinimo jau pirmaisiais metais Ministerijos nustatytą šio rodiklio reikšmę - 1,25 proc., viršijama: Ūkyje-1 pirmaisiais po paramos gavimo metais šis rodiklis siekė 1,5 proc., antraisiais metais išauga iki 2,2 proc., taigi, galima teigti, kad ūkis sugeba tinkamai padengti paskolas susidariusias dėl investicijų į ūkį, ir tam turėjo įtakos ES parama, kadangi padidėjo pagrindiniai pinigų srautai. Ūkio-2 paskolų padengimo rodiklis pirmaisiais metais išauga iki 5,9 proc., antraisiais metais mažėja ir siekia 4 proc., tai taip pat įrodo, kad ūkis pajėgus padengti ilgalaikius išskolinimus. Ūkis-3 savo išskolinimus pirmaisiais po paramos gavimo metais taip pat pajėgus padengti, šio ūkio paskolos padengimo rodiklis siekė 3,9 proc., tačiau antraisiais paramos gavimo metais šis rodiklis sumažėjo iki 1,3 proc., tačiau išlieka kaip teigiama reikšmė įsipareigojimams vykdyti. Ūkis-4 paskolos padengimo rodikliu pirmaisiais po paramos gavimo metais nepajėgia atitikti nustatyto reikalavimo (1,25 proc.) ir siekia 0,8 proc., tačiau stebimas jau antraisiais po paramos gavimo metais šio rodiklio didėjimas, jis padidėjo 25 proc. ir siekė 1.

Apibendrinant, galima teigti, kad didesnių ūkių, kurie įsisavino didesnės vertės investicijas su ES parama, tokie kaip Ūkis-1, Ūkis-2, Ūkis-5, savo skolos rodiklį prieš įsisavinant paramą padidino: jei prieš paramos įgyvendinimą Ūkio-1 skolos rodiklis siekė 0,1, tai paramos įgyvendinimo metais šis rodiklis išauga penkis kartus, iki 0,5, tačiau stebima kad skolos rodiklis šiame ūkyje mažėja, po paramos gavimo praėjus dviems metams šio koeficiento reikšmė siekia 0,3 arba sumažėja 40 proc., Ūkis-2 skolos rodiklį padidino nuo 0,56 prieš paramos įgyvendinimą iki 0,63 paramos įgyvendinimo metais, tačiau vėlgi stebima, kad antraisiais metais po paramos gavimo šio ūkio skolos rodiklio reikšmė sumažėja iki 0,35 arba sumažėja 44 proc., Ūkis-5 skolos rodiklis

išaugo nuo 0,28 prieš paramos gavimą iki 0,52 paramos gavimo metais, tačiau stebimas šio rodiklio reikšmės mažėjimas, antraisiais metais jis sumažėja iki 0,45, o smulkesnių ūkių, (Ūkis-3, Ūkis-4, Ūkis-6, Ūkis-7), skolos rodiklis padidėjo įsisavinus paramą: Ūkio-3 padidėjo nuo 0,28 paramos metais iki 0,36 antraisiais metais po paramos gavimo, Ūkio-4 nuo 0,43 paramos metais iki 0,76 įgyvendinus investicijas su ES parama, Ūkio-6 nuo 0,05 paramos įgyvendinimo metais iki 0,37 įgyvendinus paramą. Mažiausiai keitėsi skolos rodiklis Ūkyje-7 (Ūkio-7 skolos rodiklis kinta nuo 0,05 iki 0,02). Analizuojant paskolos padengimo rodiklius, galima teigti, kad mažesni ūkiai, kurie dalyvavo programoje Investicijos į žemės ūkio valdas kartu su programa Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas, sugebėjo investicijas įgyvendinti be papildomų finansavimo šaltinių, taigi šiems ūkiams pilnai pakako ES paramos, tačiau matoma, kad po paramos įgyvendinimo, nesinaudojant skolintu kapitalu iš bankų, dėl apyvartinių lėšų trūkumo nėra laiku apmokamos trumpalaikės skolos, kas lemia didėjančią skolos rodiklį, o stambesni ūkiai dalyvavo tik programoje Investicijos į žemės ūkio valdas, šios programos įgyvendinimui dėl lėšų stygiaus turėjo finansavimui investicijas formuoti iš skolinto kapitalo lėšų, tačiau dėl tinkamai išdėstyto skolinto kapitalo gražinimo termino nėra jaučiamas trūkumas pinigų apyvartinių lėšų formavimui.

2.2.4 Įgyvendintų investicinių projektų su ES fondų finansine parama efektyvumo vertinimas

Norint įvertinti įgyvendintų investicijų efektyvumą analizuojamuose ūkiuose, tyrime buvo pasirinkta išnagrinėti pagrindinius investicijų efektyvumą nusakančius rodiklius. Tam buvo pasirinkta apskaičiuoti Grynąją dabartinę vertę, atsipirkimo laiką, rentabilumo koeficientą, modifikuotą vidinės grąžos normą, bei investuoto kapitalo pelningumą.

Visi investicijų vertinimo metodai, išskyrus investuoto kapitalo pelningumo, grindžiami pinigų srautais, todėl tyrime buvo apskaičiuoti pinigų srautai įvertinus ES finansinę paramą, bei papildomai sumodeliuota prielaida, kad ūkiai ES finansine parama būtų nesinaudoję. Šis modeliavimas tyrime atliekamas tam, kad įvertinti ar ES finansinė parama yra tikrai reikalinga ir efektyvi.

Žemiau pateikta 2.8 lentelė, kurioje apskaičiuoti gryniesi pinigų srautai įgyvendinus ES finansinę bei pateikta sumodeliuota prielaida, jei ES finansinės paramos analizuojami ūkiai nebūtų pasinaudoję.

Žemės ūkio subjektų grynieji pinigų srautai įgyvendinus ES finansinę paramą

(tūkst. Lt)

metai	Ūkis-1		Ūkis-2		Ūkis-3		Ūkis-4		Ūkis-5		Ūkis-6		Ūkis-7		Ūkis-8	
	CF _B	CF _S	CF _B	CF _S	CF _B	CF _S	CF _B	CF _S	CF _B	CF _S	CF _B	CF _S	CF _B	CF _S	CF _B	CF _S
2004	-695	-352	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
2005	-100	-100	x	x	x	x	-386	-132	-1213	-652	x	x	x	x	x	x
2006	111	111	x	x	-369	-171	94	94	-828	-828	-102	-16	-145	2	x	x
2007	183	183	-562	-263	52	52	365	265	191	191	-29	-29	-119	-119	x	x
2008	317	317	959	959	109	109	-170	-170	-854	-854	331	331	-190	-190	-163	-25
2009	825	825	1926	1926	58	58	689	689	-362	-362	319	319	-170	-170	-15	-15

Šaltinis: Sudaryta autorės

CF_B - Grynieji pinigų srautai be ES paramosCF_S - Grynieji pinigų srautai su ES parama

Remiantis pateiktais duomenimis 2.8 lentelėje, galima konstatuoti faktą, kad paramos gavimo metais visų ūkių pinigų srautai su ES finansine parama yra didesni. Ūkio-1 su ES parama didesni 50 proc., Ūkio-2 su ES parama didesni 47 proc., Ūkio-3 pinigų srautai padidėja 46 proc. su ES parama, Ūkio -4 pinigų srautai padidėja 34 proc., Ūkio-5 srautai paramos įsisavinimo metais padidėja 54 proc., Ūkis-6 savo pinigų srautus su ES parama padidina 85 proc., Ūkis-7 gavęs ES finansinę paramą jau paramos įgyvendinimo metais pinigų srautus turi teigiamus ir jie siekia 2063 lt., arba jie didesni 142790 lt., nei investicijas įgyvendinant be ES paramos. Ūkio-8 grynieji pinigų srautai padidėja 85 proc.

Įvertinant įgyvendintų investicijų efektyvumą 2009 m. pabaigoje, analizuojamuose ūkiuose, tyrime buvo pasirinkta projektų vertinimui diskonto norma 10 proc., kadangi investicijos su ES parama yra mažiau rizikingos.

Kadangi investicijas su ES parama analizuojamų ūkiai gavo skirtingais laikotarpiais, tyrime norėta atskleisti būtent skirtingų laikotarpių ES paramos efektyvumo būklę. Ūkis-1 investicijas su ES parama įgyvendino anksčiausiai – 2004m., Ūkis- 4 bei Ūkis -5 paramą įgyvendino 2005m., Ūkis-3, Ūkis-6 ir Ūkis-7 investicijas su ES parama įgyvendino 2006 m., Ūkis-2 paramą įsisavino ir investicijas įgyvendino 2007m., bei vėliausiai įsisavinęs paramą analizuojamas augalininkystės ūkis yra Ūkis-8, šis ūkis investicijas įgyvendino 2008 m.

Žemiau 2.9 lentelėje pateikiama apskaičiuoti aštuonių minėtų augalininkystės ūkių pagrindiniai investicijų efektyvumą nusakantys rodikliai.

Žemės ūkio subjektų ES paramos investicinio projekto efektyvumo rodikliai 2009 m.

	Atsipirkimo periodas		NPV		U		MIRR	
	Be ES paramos	Su ES paramą	Be ES paramos	Su ES paramą	Be ES paramos	Su ES paramą	Be ES paramos	Su ES paramą
Ūkis-1	4,2 m.	3,5 m.	155622	466751	0,3	0,8	14	28
Ūkis-2	1,5 m.	1,2 m.	1728347	2000127	2,9	3,3	130	237
Ūkis-3	Iki 2009 m. neatsiperka	3,1 m.	-171548	9055	-0,06	0,03	-13	12
Ūkis-4	4,2 m.	3,4 m.	293536	524559	0,8	1,4	23	34
Ūkis-5	Iki 2009 m. neatsiperka	Iki 2009 m. neatsiperka	-2451769	-1941940	-2,2	-1,7	-48	-46
Ūkis-6	2,4 m.	2,1 m.	350267	428708	4,1	5	74	149
Ūkis-7	Iki 2009 m. neatsiperka	Iki 2009 m. neatsiperka	-489244	-355684	-2,8	-2	-100	-82
Ūkis-8	Iki 2009 m. neatsiperka	Iki 2009 m. neatsiperka	-160853	-35297	-1,2	0,25	100	100

Šaltinis: sudaryta autorės

Vertinant analizuojamus ūkius pagal investicijų atsipirkimo laiką galima konstatuoti faktą, kad anksčiausiai įgyvendinęs ES paramą Ūkis-1 (parama įgyvendinta 2004m.) investicijos atsipirko po 3,5 m. (2007 m.), tačiau jei vertintume investicijas be ES paramos, galima daryti prielaidą, kad investicijos būtų atsipirkusios po 4,2 metų, t.y. 7 mėnesiais vėliau. Ūkio -2 (parama įgyvendinta 2007 m.) investicijos atsiperka per 1,2 m. (2008 m.) kadangi, jau anksčiau 2.2 skyriuje analizuoti rodikliai rodė, kad šis ūkis ne tik valdo didelius žemės plotus (583 ha), bet ir jo veiklos efektyvumo rodikliai aukšti. Jei šis ūkis paramą būtų įgyvendinęs be ES paramos, jo investicijos atsipirktų po 1,5 m. Ūkis-3 įgyvendinęs investicijas 2006 m. modeliuojant situaciją be ES paramos 2009 m. dar nebūtų atsipirkusios, tuo tarpu su ES finansine parama investicijos atsipirko po 3,1 m. Ūkis-4 savo investicijas įgyvendino 2005 m. ir šios atsipirko su ES parama per 3,4 m., jei šis ūkininkas būtų paramą įgyvendinęs be ES finansinės paramos jo investicijos atsipirktų tik per 4,2 m. Ūkio-5, nors paramą įgyvendino 2005 m., tačiau vertinant iki 2009 m. pabaigos investicijos neatsiperka, nei su ES parama nei modeliuojant situaciją be ES paramos. Ūkio-6 investicijos atsipirko su ES paramą per 2,1 m., jos įgyvendintos 2006 m., be ES paramos šio ūkio investicijos būtų įgyvendintos per 2,4 m. galima teigti, šis ūkis pajėgus vertinant pagal suminius pinigų srautus greičiausiai atsipirkti investicijas ir be ES paramos. Ūkis-7 įgyvendinęs paramą 2006 m. taip pat dar nėra atpirkęs investicijų iki 2009 m. pabaigos, tiek pasinaudojus ES finansinę pagalbą, tiek ir be šios paramos įsisavinimo. Ūkis-8 investicijas įgyvendino vėliausiai, 2008 m. pradžioje, šio ūkio parama su ES finansavimu dar neatsipirko.

Vertinat NPV dydį su diskonto norma 10 proc. matoma, kad su ES parama ūkių grynas pinigų srautas didesnis, nei modeliuojant situaciją be ES paramos (žr. 2.9 lentelė) Ūkio-1 su ES parama pinigų srautas didesnis 2,9 karto, Ūkio-2 su ES parama didesnis 16 proc., Ūkio-3 be ES

paramos 2009 m. pelningumas būtų mažesnis už ribinį. Tačiau su ES parama NPV nors nėra didelė 9055 lt, tačiau pelningumas yra didesnis už ribinį pelningumą. Ūkio-4 grynoji dabartinė vertė 2009 m. siekė 79 proc. daugiau, nei jei investicijos būtų vykdomos be ES paramos. Ūkio-5 investicijos tiek su ES parama, tiek ir be jos 2009 m. pabaigoje yra visiškai nepelningos (žr. 2.9 lentelę). Ūkis-6 savo investicijas su ES parama įsisavino 22 proc. pelningiau nei, jei modeliuotume situaciją be ES paramos. Ūkis-7 savo investicijas dar nėra atpirkęs iki 2009 m. pabaigos tačiau matoma, kad su ES parama neigiami pinigų srautai mažesni 27 proc. nei be ES paramos. Ūkis-7 savo investicijas atpirko ir kaip jau ir minėta, antraisiais metais jos tampa pelningos.

Vertinant ūkių investicijų rentabilumo koeficientą, galima pateikti analizę apie pajamų ir investicijų išlaidų santykį. Šis rodiklis turėtų būti didesnis už 1, bei šis indeksas kartais dar vadinamas pelningumo indeksu. Rentabilumo indeksas skirtingai nuo grynosios dabartinės vertės, yra santykinis rodiklis, kuris parodo investicinio projekto pelningumą arba esamą pinigų vertę, tenkančią vienam investicijų vienetui. Galima konstatuoti faktą, kad tik Ūkio-2, Ūkio-4 ir Ūkio-6 investicijų pajamų santykis yra didesnis už investicijų išlaidas. Ūkio-2 rentabilumo koeficientas siekia 3,3, vertinat Ūkio-4 investicijų pelningumą, matome kad jos mažiau pelningos už Ūkio-2 ir siekia 1,4, o Ūkio-6 investicijos pelningiausios, su ES parama U siekia 5, jei modeliuotume situaciją be ES finansinės paramos šis rodiklis nukristų iki 4,1, tai dar kartą įrodo, kad naudojantis paramos priemone „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ ši parama smulkiam ūkiui yra naudinga.

Vertinant pagal modifikuota vidinė pajamų norma (MIRR), skaičiuojamas investicijos pelningumas, kai pinigų srautų reinvestavimo norma yra aiškiai apibrėžta. Renkantis, kokį metodą geriau taikyti, vidinės grąžos normos (IRR) ar modifikuotos vidinės pajamų normos (MIRR), pasirinktas pastarasis. MIRR atveju daroma prielaida, kad projekto srautai yra reinvestuojami pagal vidinius įmonės kapitalo kaštus, o pasirinkus IRR metodą, projekto pinigų srautai reinvestuojami pagal paties projekto IRR. Reinvesticijos pagal kapitalo kaštus yra tikslesnės, todėl MIRR yra patikimesnis projekto pelningumo rodiklis.

Apskaičiavus MIRR galima konstatuoti faktą, kad vertinant pagal šį metodą, taip pat reikšmės didesnės su ES parama. Didžiausias pelningumas yra Ūkyje-2, šio ūkio MIRR siekia 237 ir Ūkyje-6, šio ūkio MIRR reikšmė siekia 149. Tačiau tokių ūkių kaip Ūkis-5 ir Ūkis-7 MIRR reikšmės yra neigiamos (Ūkis-5, minus 46, Ūkis-6 minus 82) taigi galima teigti, kad šių ūkių investicijų modifikuota vidinė pajamų norma 2009 m. pabaigai yra mažesnė už diskonto normą ir šių ūkių investicijos nėra atsipirkusios. Visų kitų MIRR yra didesnė už diskonto normą, kas įgalina teigti, kad investicijos pelningos, bet jų pelningumas su ES parama dvigubai didesnis (žr. 2.9 lentelę).

Pagal pagrindinius investicijų efektyvumo vertinimo rodiklius nustatčius, kad investicijos su ES finansine parama žemės ūkio subjektams yra efektyvesnės nei investicijos be ES paramos,

tyrime norima atskleisti turto bei kapitalo gražos kitimą iki paramos gavimo, bei po paramos gavimo praėjus dviems metams. Tam buvo apskaičiuoti turto ir nuosavo kapitalo gražos pelningumo rodikliai (žr. 10 priedą). Šie rodikliai vertinami vienareikšmiškai: kuo pelningumas didesnis, tuo ūkio veikla valdoma geriau.

2.10 lentelė

Žemės ūkio subjektų turto gražos rodiklio kitimas

Turto graža, ROA, proc.								
Laikotarpis	Ūkis-1	Ūkis-2	Ūkis-3	Ūkis-4	Ūkis-5	Ūkis-6	Ūkis-7	Ūkis-8
II metai iki paramos gavimo	85	14	Duomenų nėra	Duomenų nėra	15	33	33	Duomenų nėra
I metai iki paramos gavimo	17	15	6	8	1	60	35	46
Paramos gavimo metai	3	2	3	15	-13	16	25	9
I metai po paramos gavimo	6	10	25	9	-0,85	8	24	12
II metai po paramos gavimo	22	35	20	16	11	15	11	Duomenų nėra

Šaltinis: sudaryta autorės

Skaičiuojant žemės ūkio subjektų turto gražos pelningumą, buvo naudotas šių ūkių vidutinis turtas. ROA rodiklis parodo kiek grynojo pelno tenka vienam turto litui. Kaip matoma iš 2.10 lentelės prieš paramos gavimą esant dviems metams visi ūkiai dalyvavę rinkoje savo turtą naudojo pakankamai efektyviai. Didžiausias turto gražos rodiklis buvo Ūkyje-1, šio ūkio turto graža siekė 85 proc., taigi galima teigti, kad šio ūkio turtas „įdarbintas“ efektyviai. Likus metams iki paramos gavimo šio ūkio turto gražos rodiklis nukrito 80 proc., nors vidutinis turtas šio ūkio padidėjo 57 proc., tačiau ROA rodiklis sumažėjo dėl sumažėjusi grynojo pelno, kuris tais metais sumažėji 72 proc., paramos gavimo metais šis rodiklis dar nukrito iki 3 proc., tačiau įsisavinus paramą šis rodiklis pradėjo didėti ir jau pirmaisiais metais padidėjo 2 kartus dėl išaugusio vidutinio turto 40 proc., o antraisiais metais po paramos gavimo rodiklis padidėjo dar 3,5 karto, tai įrodo, kad šio ūkio turtas tapo efektyvesnis bei juo galima uždirbti daugiau pelno. Ūkio-2 turto gražos rodiklis paramos gavimo metais taip pat sumažėjo ir siekė 2 proc., arba lyginant su metais iki paramos gavimo sumažėjo 87 proc., tačiau po paramos įsisavinimo antraisiais metais šis rodiklis siekė 35 proc., arba padidėjo 17,5 karto. Ūkio-3 turto gražos rodiklis taip pat padidėjo po paramos įsisavinimo, jei paramos įsisavinimo metais šis rodiklis siekė 3 proc., tai įsisavinus paramą pirmais metais rodiklis padidėjo 8,3 karto, tačiau antraisiais metais šis rodiklis nukrito 20 proc., tam turėjo įtakos sumažėję pardavimai 31 proc., kas sumažino grynąjį pelną. Ūkis-4 paramos įsisavinimo metais padidino turto gražos rodiklį 87 proc., tam turėjo įtakos jau paramos gavimo metais padidėjęs turtas 96 proc., tačiau po paramos gavimo pirmaisiais metais šio rodiklio reikšmė sumažėjo iki 9 proc., galima teigti, kad šis ūkininkas neišnaudojo turimo turto efektyviai. Antraisiais metais po paramos gavimo Ūkio-4 turto gražos rodiklis padidėja 78 proc., tad galima

teigti, kad ūkininkas savo turima turtą naudoja efektyviai. Ūkio-5 turto graža yra mažiausia iš nagrinėjamų ūkių, tai dar kartą įrodo, kad šis ūkis dirba neefektyviai, nepriklausomai nuo to ar investicijos įsisavintos su ES finansine parama ar be jos. Iki paramos gavimo likus metams turto gražos rodiklis šiame ūkyje sumažėjo net 93 proc., paramos įgyvendinimo metais turto naudojimas tampa visiškai neefektyvus ir siekia 13, tačiau po paramos įgyvendinimo, šis ūkis jau antraisiais metais turtą pradeda naudoti efektyviau ir turto gražos rodiklis padidėja 13 kartų. Ūkis-6 iki paramos gavimo turtą naudojo efektyviai, likus metams iki paramos gavimo jo rodiklis siekė 60 proc., tačiau paramos įgyvendinimo metais sumažėja 73 proc., dėl įgyto turto neefektyvaus naudojimo, tačiau jau antraisiais metais šis rodiklis pradeda didėti ir siekia 15 proc., arba 86 proc. daugiau. Ūkio-7 turto gražos rodiklis visais metais išskyrus antrus po paramos gavimo buvo stabilus ir svyravo tarp 33-35 proc., o įgyvendinus paramą tarp 25 proc. arba 29 proc. turto efektyvumas sumažėja, tačiau antraisiais metais po paramos gavimo šis rodiklis sumažėja iki 11 proc. arba 54 proc., tam įtakos turėjo sumažėję 15 proc. pardavimai, kas sumažino grynojo pelno dydį. Ūkis-8 prieš pramos įsisavinimą savo turtą naudojo labai efektyviai ir šio ūkio turto gražos rodiklis siekė 46 proc., tačiau įgyvendinus paramą ūkis nepajėgia pirmaisiais metais efektyviai naudoti turto ir šio ūkio turto gražos rodiklis nukrenta 80 proc., tačiau jau antraisiais metais po paramos gavimo ūkio turto graža padidėja 33 proc.

Norint įvertinti nuosavybės gražą, tyrime apskaičiuota ROE rodiklis, tačiau šis rodiklis labai priklauso nuo įmonės skolos lygio ir tai gali iškreipti šį rodiklį. Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad kuo didesnis šis rodiklis, tuo efektyvesnė ūkio veikla, tačiau šio rodiklio didėjimas priklauso ir nuo skolinto kapitalo dalies didėjimo.

2.11 lentelė

Žemės ūkio subjektų nuosavybės gražos rodiklio kitimas

Nuosavybės graža, ROE, proc.								
Laikotarpis	Ūkis-1	Ūkis-2	Ūkis-3	Ūkis-4	Ūkis-5	Ūkis-6	Ūkis-7	Ūkis-8
II metai iki paramos gavimo	89	24	Duomenų nėra	Duomenų nėra	17	34	33	Duomenų nėra
I metai iki paramos gavimo	19	32	23	9	2	62	49	84
Paramos gavimo metai	5	4	16	30	-27	23	37	16
I metai po paramos gavimo	17	20	107	47	-2	13	33	21
II metai po paramos gavimo	47	70	62	119	24	25	14	Duomenų nėra

Šaltinis: sudaryta autorės

Nuosavybės gražos apskaičiavimas parodo ūkininko investicijų pelningumą ir priimamų finansų valdymo sprendimų bendrą poveikį. Šis rodiklis išreiškiamas grynojo pelno ir savininko nuosavybės santykiu. Kuo nuosavybės graža yra didesnė, tuo efektyvesnė yra ūkio veikla, tuo daugiau pelno jis uždirba. Tačiau tyrime šis rodiklis analizuojamas įvertinant kartu su ROA

rodikliu, norint įvertinti skolinto kapitalo įtaką rezultatui. Taigi, Ūkis-1 iki paramos gavimo dirbo pelningai, kadangi šio ūkio kapitalo gražos rodiklis, likus dviems metams iki paramos gavimo siekė 89 proc. (žr.2..lentelę), galima teigti, kad šis rodiklis parodo tikrąją ūkio kapitalo gražos vertę, kadangi ir ROA rodiklis skirtasi 6 proc., likus metams iki paramos gavimo, bei paramos gavimo metais stebimas šio rodiklio mažėjimas, palyginti su ankstesniais metais, paramos gavimo metais šis rodiklis sumažėjo 74 proc., tačiau jau pirmaisiais po paramos gavimo metais stebimas šio rodiklio didėjimas (pirmais metais jis padidėjo 3,4 karto, antraisiais – 2,8 karto). Tačiau tokiam staigiam kapitalo pelningumo rodiklio didėjimui turėjo įtakos skolinto kapitalo padidėjimas, nes paramos gavimo metais ūkis pasinaudojo skolintu kapitalu 366 tūkst. litų.(žr. 10 priedą) Ūkio -2 nuosavybės gražos rodiklis paramos gavimo metais nukrito iki 4 arba 88 proc. lyginant su metais likusiais iki paramos gavimo, tam turėjo įtakos grynojo pelno sumažėjimas, kuris tais metais sumažėjo 86 proc., Tačiau įgyvendinus paramą, ROE rodiklis pradeda didėti ir jei jis po paramos pirmaisiais metais siekė 20 proc., tai jau antraisiais metais padidėjo 3,5 karto (žr.2.11 lentelę). Tačiau lyginant su ROA rodikliu šis rodiklis padidėjo dvigubai, kas suteikia daryti prielaidą, kad šis ūkis naudojo daug skolinto kapitalo (pirmaisiais po paramos gavimo metais skolintas kapitalas sudarė 1258 tūkst. litų, antraisiais- 1105 tūkst. lt) (žr. 10 priedą) Didžiausias kapitalo gražos rodiklis stebimas Ūkyje-3, jis po paramos gavimo pirmaisiais metais siekia net 107 proc., tačiau, kaip matoma iš 10 priede pateiktos informacijos šio ūkio skolinto kapitalo dalis siekia 75 proc. viso ūkio kapitalo. Galima teigti, kad šis ūkis padidindamas ūkio skolas, padidino nuosavybės gražos rodiklį. Ūkis-4 paramos gavimo metais padidino ROA rodiklį 3,3 karto, tačiau vėlgi analizuojant kapitalo struktūrą, matoma, kad šio ūkio skolinto kapitalo dalis sudaro 65 proc., bei išsiskolinimai kasmet didėja, antraisiais metais skolinto kapitalo dalis padidėjo 2,3 karto, kas padidina šio rodiklio kilimą, nuo 47 proc. pirmaisiais metais po paramos gavimo iki 140 proc. arba 2,9 karto. Kaip matoma šis rodiklis padidėjo tokiu pat tempu kaip ir skolinto kapitalo dalis. Ūkio-5, kaip ir turto gražos rodiklių analizėje, paramos gavimo metais bei po paramos praėjus vieneriems metams kapitalo gražą yra neefektyvi šis rodiklis pirmais metais po pramos gavimo yra neigiamas ir siekia, minus 2 proc. , tačiau antraisiais paramos gavimo metais rodiklis padidėja iki 24 proc., bei įgalina daryti prielaidą, kad ūkis savo kapitalą panaudoja efektyviau, tuo labiau kad įvertinus skolinto kapitalo dydį matoma, kad jis sumažėjo 12 proc. Ūkis-6 efektyviausiai panaudojo savo kapitalą prieš paramos įsisavinimą einančiais metais, rodiklis siekė 62 proc. arba 63 proc. efektyviau nei paramos gavimo metais, tačiau po paramos gavimo sekančiais metais šis rodiklis sumažėjo 43 proc., tai parodo šio ūkio neefektyvų kapitalo panaudojimą. Tačiau kaip ir turto gražos rodiklis, antraisiais metais šis rodiklis pradeda didėti ir siekia 92 proc. daugiau nei pirmaisiais paramos gavimo metais. Ūkio -7 turto gražos rodikliai taip pat atitinka tolygų kapitalo gražos didėjimą, tai suteikia teisę teigti, kad šis ūkis dirba efektyviau, tačiau kaip ir kitų ūkių paramos metams po

paramos gavimo rodiklis sumažėja 63 proc. lyginant prieš paramos gavimą, bet jau antraisiais metais rodiklis pradeda didėti ir lyginant su pirmaisiais metais padidėja 8 proc. Ūkio- 8 taipogi, jei iki paramos gavimo kapitalo pelningumas siekė 85 proc., tai paramos gavimo metais šis rodiklis nukrito 81 proc., tačiau po paramos gavimo praėjus metams šio ūkio kapitalo gražos efektyvumas pradeda didėti ir jau pirmaisiais metais padidėjo 31 proc. (žr. 2.11 lentelę)

Taigi, apibendrinat galima teigti, kad kuo mažiau naudojama skolintų lėšų tuo turto gražos ir kapitalo gražos rodiklių reikšmės artimesnės, tai parodo analizuojamų ūkių rodiklių reikšmės iki investicijų su ES parama įgyvendinimo, prieš įsisavinant ES paramą visi ūkiai dirbo daugiau naudodami nuosavą kapitalą. Įsisavinus ES paramą, turto gražos ir kapitalo gražos rodiklių reikšmės Ūkyje-4 ypatingai nutolusios (antraisiais metais po paramos gavimo ROA siekia 16 proc., ROE -119 proc), tai parodo, kad šis ūkis naudoja daug skolinto kapitalo ūkio plėtrai. Kitų ūkių šie rodikliai taip pat turi skirtingas reikšmes, tačiau matoma, kad įgyvendinus investicijas su ES parama, ūkių turto gražos ir kapitalo gražos rodikliai didėja: Ūkio-1 turto graža padidėjo 7,3 karto, kapitalo graža- 9,4 karto, Ūkio-2 tiek turto graža, tiek ir kapitalo graža padidėjo 17,5 kartų, Ūkio-3 turto graža padidėjo 6,6 karto, kapitalo graža- 3,9 karto, Ūkio-4 turto graža padidėjo 6 proc., kapitalo graža – 3,9 karto, tai dar kartą patvirtina, kad šis ūkis daug naudoja skolinto kapitalo investicijų įgyvendinimui. Ūkio-5 turto graža padidėjo 2 kartus, o kapitalo graža 3 kartus, Ūkio- 6 turto graža sumažėjo 6 proc., tuo tarpu kapitalo graža padidėjo 9 proc., Ūkio-7 turto graža sumažėjo 56 proc., o kapitalo graža sumažėjo -62 proc., Ūkio-8 turto graža padidėjo 33 proc., o kapitalo graža 31 proc. Taigi galima patvirtinti teiginį, kad kuo mažiau naudojama skolinto kapitalo tuo reikšmės artimesnės (Ūkyje-2, Ūkyje-5, Ūkyje-7 ir Ūkyje-8), o naudojant daugiau skolinto kapitalo (Ūkyje -1, Ūkyje-3, Ūkyje-4) šių rodiklių reikšmės išsiskiria. Tačiau galima teigti, kad visi ūkiai antraisiais paramos gavimo metais ženkliai padidino ūkių efektyvumą, kadangi turto gražos bei kapitalo gražos rodikliai yra didesni palyginus su paramos gavimo metais.

Išanalizavus veiklos efektyvumo rodiklius nustatyta, kad įgyvendinus investicijas su ES parama veikla tampa efektyvesne, ypač tai patvirtina antrieji po paramos įgyvendinimo metai. Taip pat stebima, kad investicijų įgyvendinimo rodikliai su ES finansine parama žymiai didesni, bei investicijų atsipirkimo laikas trumpesnis.

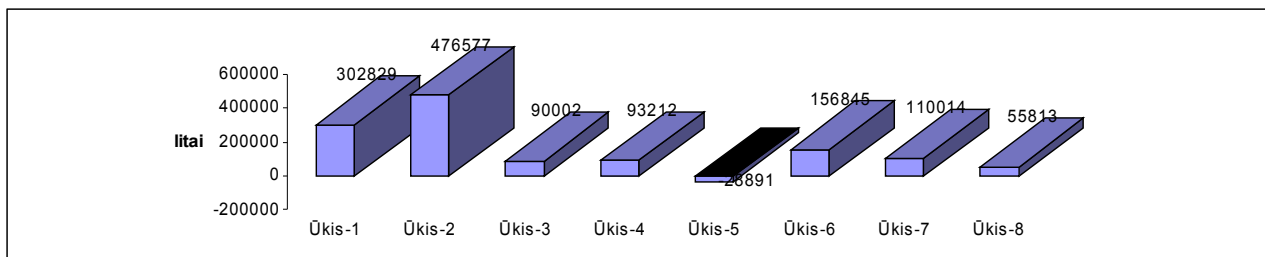
3. ŽEMĖS ŪKIO SUBJEKTŲ INVESTICIJŲ SU ES FONDŲ FINANSINE PARAMA EKONOMINIO EFEKTYVUMO VERTINIMO SISTEMA

3.1. Investuoto kapitalo pelningumo nustatymas

Pastaruoju metu literatūroje sutinkamas platus spektras įvairiausių veiklos vertinimo metodų ir būdų. Tyrime norima įvertinti žemės ūkio subjektų įgyvendintų investicijų su ES finansine parama ne tik veiklos efektyvumą, bet ir nustatyti to efektyvumo pasekmėje pridėtinę ekonominę vertę. ES finansinė parama tampa kapitalo struktūros dalimi ir dažniausiai sumažina investicijų finansavimą nuosavu kapitalu.

Tačiau prieš pradėdant vertinti kapitalo struktūrą, tyrime įvertintas įgyvendintų investicijų pelningumas žemės ūkio subjektams su ES parama, pasinaudojant vidutinio investuoto kapitalo pelningumo metodu. Kadangi žemės ūkio subjektai įgyvendino sąlyginai nedidelius projektus (žr. 2.6 lentelę), šis metodas gali būti naudojamas mažos apimties investicijoms vertinti.

Norint apskaičiuoti vidutinį investuoto kapitalo pelningumą, pirmiausia tyrime pateiktas vidutinis metinis pelnas (NOPAT) po paramos įgyvendinimo (žr.1 priedą).

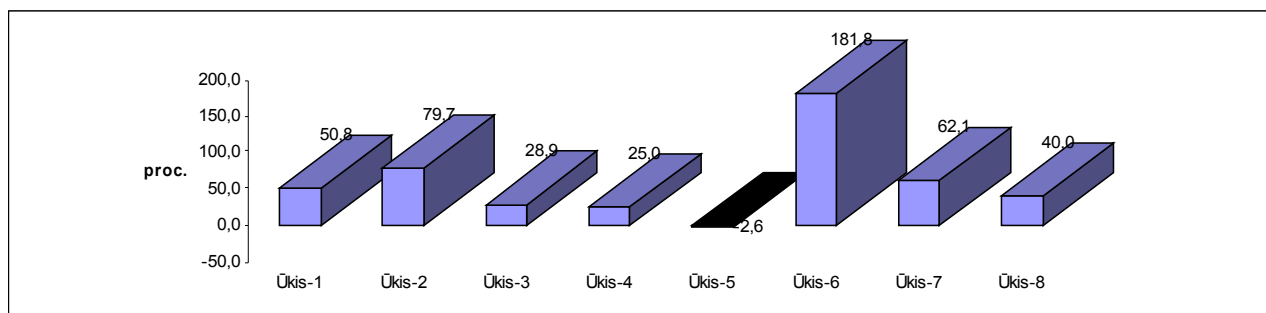
3.1 pav. Žemės ūkio subjektų vidutinis metinis pelnas (NOPAT) po ES finansinės paramos įsisavinimo, 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės

Taigi, šis rodiklis apskaičiuojamas norint įvertinti, kaip keičiasi investicijų pelningumas ūkiams įgyvendinus paramą, skirtingais laikotarpiais, bei atsižvelgiant į jų turimų žemių plotus, kadangi tai turi įtakos pardavimo pajamų dydžiui. Kaip matoma iš 3.1 paveikslo didžiausią vidutinį pelną gavo Ūkis-2, po paramos įgyvendinimo praėjus 2 metams jo vidutinis metinis pelnas siekia 476577 Lt, tuo tarpu Ūkis-1 įgyvendinęs paramą prieš 5 metus vidutinis metinis pelnas siekia 36 proc. mažiau arba 302829 Lt, taigi galima teigti, kad nors Ūkis-1 ES paramą įgyvendinto anksčiau, tačiau dėl skirtingų žemės plotų (šio ūkio žemės plotai mažesni 34 proc.) uždirbo mažesnę vidutinį pelną. Ūkis-5 ir Ūkis-4 paramą įgyvendino tuo pačiu laikotarpiu, tačiau kaip matoma praėjus 4 metams po paramos gavimo jų vidutinis pelnas skiriasi. Ūkio-5 vidutinis metinis pelnas yra neigiamas ir siekia 28891 Lt, tai dar kartą įrodo, kad šis ūkis paramą panaudojo neefektyviai, nors žemės plotai (465,58 ha), bei tuo pačiu ir pardavimai nėra mažesni, nei kitų analizuojamų ūkių. Ūkis-4, kaip jau minėta taip pat paramą įgyvendino prieš keturis metus, tačiau šio ūkio vidutinis metinis pelnas siekia 93212 Lt. Pagal dirbamos žemės plotus šio ūkio dydis (341,39 ha) atitinka Ūkio-1 žemės plotus (384,02 ha), taigi lyginant šiuos

du ūkius, matoma, kad nors paramos įgyvendinimas skiriasi, tik vienerių metų laikotarpiu, tačiau akivaizdu, kad Ūkis-1 investicijas panaudojo efektyviau 3,2 karto. Ūkis-3, Ūkis-6 bei Ūkis-7 paramą įgyvendino vienodu laikotarpiu, prieš trejus metus, tačiau matoma, kad Ūkis-6 uždirbo didžiausią vidutinį metinį pelną (156845 lt). Vėlgi, vertinant pagal dirbamos žemės plotus, galima teigti, kad šis ūkis nėra didžiausias iš vertinamųjų ir jo žemės plotai siekia 50 proc. Ūkio-3 (2.7 lentelė) tačiau, kaip matoma Ūkis-3 ūkis uždirbo 42 proc. mažiau vidutinio pelno. Ūkio -7 žemės plotai yra tik 13 proc. mažesni už Ūkio-6, tačiau galima konstatuoti faktą, kad šio ūkio efektyvumas panaudojant investicijas 30 proc. mažesnis. Ūkio -8 metinis pelningumas siekia 55813 Lt, tačiau dirbamos žemės plotai yra mažiausi ir siekia 55,74 ha, tai 18 proc. mažiau nei Ūkis-7 ir 29 proc. mažiau nei Ūkis-6, tai atitinkamai ir vidutinis metinis pelnas gautas mažesnis, lyginant su Ūkiu -7 mažesnis 49 proc., o su Ūkiu-6 net 64 proc.

Norint įvertinti vidutinį investuoto kapitalo pelningumą apskaičiuotas (ROCE) rodiklis (žr. 10 priedą).

3. 2 pav. Žemės ūkio subjektų vidutinis investuoto kapitalo pelningumas (ROCE) įsisąvinus ES finansinę paramą, 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Kaip matoma iš 3.2 paveikslėlio, didžiausią vidutinį pelningumą pasiekė Ūkis-6, jis paramą įgyvendino prieš trejus metus, bei jo investuoto kapitalo pelningumas siekia 182 proc. Tai parodo, kad įgyvendinus paramą pagal programą „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ ir įgyvendinus investicijas 100 proc. iš ES fondų finansinės paramos, dirbant efektyviai, kas ir parodė analizuojant veiklos efektyvumo rodiklius ankstesniuose skyriuose, galima investuoto kapitalo pelningumą padidinti 182 proc. Tuo tarpu Ūkio-5, įgyvendintos investicijos su ES parama nedavė laukto rezultato ir po paramos gavimo praėjus 4 metams investuoto kapitalo pelningumas siekė minus 2,6 proc. Šio ūkio parama siekė 50 proc. bendrų investicijų (2.1 lentelė), tačiau vertinant pagal žemės plotus, šis ūkis turintis 465,58 ha investavo į ūkį daugiausia, (1,1 mln. lt), galima daryti prielaidą kad ūkis nesugebėjo tinkamai ir efektyviai panaudoti investuotą kapitalą. Ūkis-1, kaip jau minėta anksčiausiais įgyvendinęs paramą, vidutinį investuotą kapitalo pelningumą 2009 m. gauna 51 proc., taigi galima teigti, kad šis ūkis panaudoja savo investuotą kapitalą, bei 50 proc. gautą kapitalą iš ES fondų efektyviai. Ūkio-2 vidutinio investuoto kapitalo pelningumas sudaro 80 proc., tai vėlgi parodo, kad ūkis dirba efektyviai, šio ūkio veikla po ES paramos yra dveji metai. Ūkis-6, Ūkis-4, Ūkis-3, kaip jau minėta veiklą tęsia tris metus po paramos gavimo, tačiau jų vidutinis investuoto kapitalo pelningumas yra skirtingas, nors įgyvendino paramą pagal

vienodas paramos priemonės. Kaip jau minėta efektyviausiai panaudotos investicijos Ūkyje-6, tačiau Ūkis-7 savo investuoto kapitalo pelningumu mažesnis 66 proc., tačiau investuoto kapitalo suma didesnė 36 proc., tai parodo, kad šis ūkis neefektyviai sugebėjo išnaudoti turimą kapitalą, arba pagal turimos žemės plotą ši investicija neefektyvi. Vertinat Ūkio-3 ROCE, matoma kad šis ūkis 2009 m. vidutinį investuoto kapitalo pelningumą siekia tik 29 proc., tai vėlgi įrodo, kad arba ūkis nesugeba efektyviai išnaudoti investicijų, tuo pačiu ir ES finansinės paramos, kadangi šis ūkis įsisavino 64 proc. nuo bendrų investicijų arba pagal turimus žemės plotus šio ūkio investicija per didelė. Ūkio- 4 po keturių metų įsisavinus paramą, vidutinis investuoto kapitalo pelningumas siekia 25 proc.

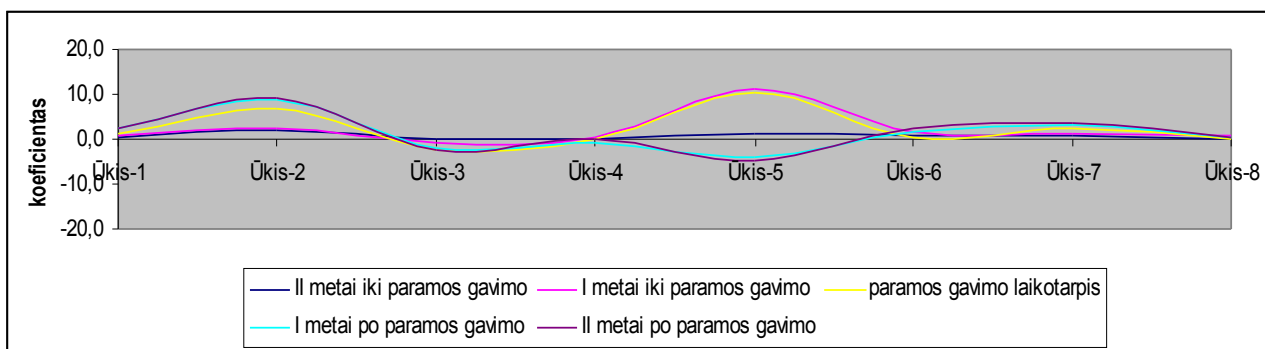
Apibendrinant galima teigti, kad ūkio veiklos efektyvumas priklauso ne tik nuo praėjusio ES paramos įsisavinimo laiko, bet ir nuo sugebėjimo efektyviai naudoti turimą turtą, bei sugebėjimo ūkininkauti nepriklausomai kokią paramos priemonę ūkis įgyvendins ir kokia šios priemonės paramos suma. Taip pat įgyvendinant investicija ūkis turi atsižvelgti į naudojamų žemių plotus, kadangi investicijų suma gali būti per didelė ūkiui norint efektyviai panaudoti investuotą turtą.

3.2 Kapitalo struktūros bei rizikos vertinimas ūkio plėtros efektyvumui įsisavinus ES finansinę paramą

Įgyvendinant ES paramą skirtą žemės ūkio sektoriui, labai svarbu priimti ekonomiškai pagrįstus sprendimus dėl finansavimo šaltinių struktūros. Kapitalo svertas apibūdina skolinto kapitalo ir nuosavo kapitalo santykį ir kartu įvertina įmonės kapitalo struktūrą, nuo kurios priklauso ilgalaikė finansinė ūkio sėkmė. Žemės ūkio sektorių dėl didelio pardavimo pajamų kintamumo ir pastoviųjų bei kintamųjų ūkio išlaidų santykio, tai jau išsiaiškinta ankstesniuose tyrimo dalyse, galima priskirti prie didesnės verslo rizikos grupės. Tačiau norint stiprinti ūkių konkurencingumą, turi pasiryžti diegti naujas technologines inovacijas ir ryžtis drąsiems veiksams, o tai didina riziką. Taigi, viena iš priežasčių sąlygojančių skolų dalį kapitalo struktūroje, yra ES finansinė parama, be kurios negalėtų būti įgyvendintos investicijos.

Taigi, žemės ūkio šaka yra viena iš rizikingiausių ūkių šakų, kurią įtakoja ne tik rinkos sąlygų kitimas, bet ir gamtinės sąlygos. Realizavimo pajamų pasikeitimas sąlygoja dar didesnę pelno prieš atskaitant palūkanas ir mokesčius pasikeitimas. Žemės ūkio srityje iki 2009 m sausio 1d. pelno mokesčio įtakos nebuvo, kadangi ši veiklos sritis pelno mokesčiu apmokestinama nebuvo.

Taigi, norint įvertinti veiklos riziką, tyrime buvo analizuojamas veiklos sverto efektas, kuris parodo, kiek pasikeičia pelnas vienu procentu pasikeitus pardavimų pajamoms (žr. 11 priedą).

3. 3 pav. Žemės ūkio subjektų veiklos sverto lygio (VSL) kitimas

Šaltinis: sudaryta autorė

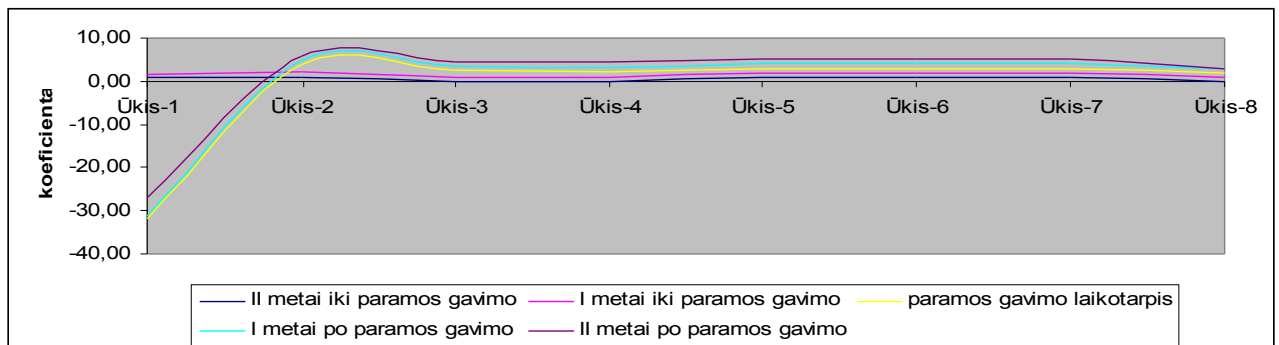
Kuo didesnė pastoviųjų veiklos išlaidų dalis, išlaidų struktūroje, tuo stipresnis veiklos sverto efektas, tuo didesnė verslo rizika. Apskaičiuotas veiklos sverto efektas 3.3 paveiksle parodo, kad Didžiausias veiklos sverto svyravimas yra Ūkyje-2 ir Ūkyje-5. Tai reiškia, kad ūkių pelnas svyruoja labiau, keičiantis pardavimų apimtims. Ūkis - 2 prieš paramos gavimą likus dviems metams taip pat buvo aukštas ir siekė 1,8, o paramos įsisavinimo metais išaugo net iki 4,3, dėl procentinio EBIT pasikeitimo - pasikeitus pardavimams 60 proc., pelnas prieš palūkanas ir mokesčius padidėjo 361 proc., tačiau kaip žinoma augant veiklos svertui auga ir rizika, tais metais kintamos išlaidos padidėjo 46 proc., po paramos gavimo praėjus metams šio ūkio veiklos svertas nebėra toks stiprus ir siekia 1,8, o antraisiais metais sumažėja iki 0,2 arba 89 proc., galima teigti, kad įsisavinus ES paramą verslo rizikos laipsnis mažėja, kadangi antraisiais metais po pramos gavimo pasikeitus 92 pardavimo procentams tenka 0,2 kartų didesnis pelno pasikeitimo procentas. Ūkyje-5 prieš paramos įsisavinimą esant vieneriems metams, verslo sverto lygis padidėjęs iki 10, tam turėjo įtakos tiek kintamų išlaidų padidėjimas net 119 proc. tiek ir pastoviųjų sąnaudų padidėjimas 21 kartą, tačiau įgyvendinus paramą verslo sverto lygis sumažėjo, pirmaisiais metais po paramos gavimo siekė – 14, antraisiais metais iki sumažėjo iki 0,86 arba 94 proc. mažiau. Kaip matoma antraisiais investicijų įgyvendinimo metais kiekvienam pardavimo pasikeitimo procentui tenka 0,86 kartų mažesnis veiklos pelno pasikeitimo procentas, kai tuo tarpu praėjus metams po paramos gavimo kiekvienam pardavimo pasikeitimo procentui teko 14 kartų mažesnis veiklos pelno pasikeitimo procentas. Taigi, galima teigti, kad šis ūkis nors ir dirba neefektyviai, tačiau šio ūkio verslo rizika mažėja.

Ūkio-1 po paramos įgyvendinimo verslo svertas padidėjo iki 1,2, tam turėjo įtakos padidėjusios pastoviosios sąnaudos net 98 proc., kadangi įgyvendinus investicijas padidėjo ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąnaudos, kas įtakojo ūkio EBIT sumažėjimą iki 75 proc. Tačiau jau antraisiais metais po paramos gavimo šis koeficientas sumažėjo iki 0,29, tai parodo, kad pardavimų pasikeitimas mažiau įtakoja grynąjį pelną, kadangi grynasis pelnas prieš palūkanas ir mokesčius padidėjo net 210 proc. Ūkio-3 veiklos svertas prieš paramos įsisavinimą bei paramos įsisavinimo metais buvo neigiamas, bei paramos gavimo metais matoma, kad kiekvienam pardavimo pasikeitimo procentui teko 1,6 karto mažesnis veiklos pelno pasikeitimo procentas, po paramos įgyvendinimo šio ūkio veiklos sverto lygis sumažėjo, kiekvienam pardavimo pasikeitimo procentui tenka 0,26 karto didesnis veiklos pelno

pasikeitimo procentas, tačiau jau antraisiais metais šis veiklos svertas sumažėja iki 0,27, tačiau žinoma, kad šis svertas pasireiškia tada kai yra didesnis už vienetą. Taigi galima daryti prielaidą kad šis ūkis, po investicijų įgyvendinimo sumažino verslo riziką. Ūkio-4 taip pat verslo svertas nesiekia vieneto, tad galima teigti, kad pelnas mažai svyruoja ir tuo sumažindamas verslo riziką ūkyje. Kaip matoma, šio ūkio po paramos gavimo pirmaisiais metais procentinis EBIT pasikeitimas siekė 79 proc., tuo tarpu pardavimų pasikeitimas siekė 50 proc., ir atitinkamai antraisiais metais po paramos įgyvendinimo, EBIT pasikeitimas siekė 189 proc. o pardavimų pasikeitimas 269 proc., taigi vienam pardavimo pasikeitimo procentui teko 0,56 karto didesnis veiklos pelno pasikeitimo procentas.(žr. 10 priedą) Ūkio-6 veiklos svertas svyravo per paskutinius iki paramos gavimo metus nuo 0,87 iki 0,76, taigi kiekvienam pardavimo pasikeitimo procentui teko nuo 0,75 iki 0,76 kartų didesnis veiklos pelno pasikeitimo procentas, tai įgalina teigti, kad šio ūkio rizika buvo maža. Įgyvendinus projektą, ūkio padėtis netapo rizikingesnė, kadangi nors ir pirmaisiais metais po paramos gavimo kiekvienam pardavimo pasikeitimo procentui teko 1,2 karto didesnis veiklos pelno pasikeitimo procentas, tai padidina pelną, bet tuo pačiu ir padidina riziką, tačiau jau antraisiais metais ūkio veiklos svertas sumažėja iki 0,88, taigi kiekvienam pardavimo pasikeitimo procentui teko 0,88 kartų mažesnis veiklos pelno pasikeitimo procentas, galima teigti, kad rizika sumažėja. Ūkio- 7 ir Ūkio-8 veiklos svertas nesiekia vieneto, taigi galima teigti, kad šiems ūkiams veiklos svertas nepasireiškia, bei šių ūkių veikla mažiausiai rizikinga.

Taigi kuo didesnės pastovios išlaidos, tuo veiklos svertas didesnis, bei didesnė verslo rizika. Didelės pastovios sąnaudos yra susijusios su brangių technologijų diegimu.

Analizuojant finansinę riziką, buvo apskaičiuotas finansinio sverto lygio kitimas. (žr. 11 priedą).Šią riziką lemia skolų ir palūkanų už paskolintas lėšas santykis. Šio sverto esmė ta, kad kuo jis didesnis, tuo sudėtingesnė grynojo pelno ir veiklos pelno pasikeitimo priklausomybė.

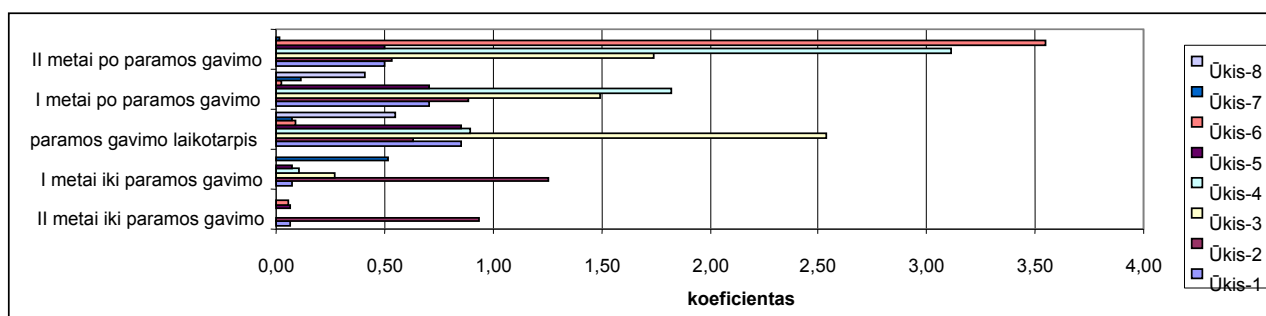
3. 4 Žemės ūkio subjektų finansinio sverto lygio (FSL) kitimas

Šaltinis: sudaryta autorė

Iš tyrime pateikto 3.4 paveikslo galima teigti, kad Ūkio-3 finansinis svertas paramos gavimo metais padidėjo iki 1,45, taigi galima daryti išvadą, kad ūkis įsigijo skolinto kapitalo ir 14 proc. veiklos pelno dalies yra skiriam palūkanų už ilgalaikius finansavimo šaltinius apmokėti. Tačiau jau antraisiais metais šis svertas sumažėja iki 1,06, tai rodo, kad finansinė rizika mažėja, kadangi EBIT padidėjus 544 proc. tai ūkio pelningumui jautrumas finansinio sverti yra 6 proc. Ūkio- 1 finansinis svertas pasireiškė

paramos gavimo metais ir jis siekė minus 33, tai rodo, kad EBIT padidėjus 361 proc. pelningumas sumažėja 3 kartus. Tačiau jau pirmaisiais paramos gavimo metais finansinio sverto efekto nebėra, kadangi jis nesiekia vieneto, tačiau stebima, kad antraisiais paramos gavimo metais šis svertas padidėjo iki 4,2 (žr. 3.4 pav.) arba matoma, kad finansinė rizika padidėja, dėl pardavimo pajamų 7 proc. sumažėjimo (žr. 11 priedą). Visi kiti ūkiai ir iki paramos gavimo ir po paramos gavimo finansinis sverto efektas nepasireiškė. Tačiau galima stebėti, kad paramos gavimo metais, bei vienerius metus po paramos gavimo finansinio sverto efektas padidėjo Ūkyje- 3 (paramos metais iki 1,5, metams po paramos gavimo sumažėjo iki 1,1), Ūkyje-4 paramos gavimo metais padidėjo iki 1,08, pirmaisiais metais po paramos gavimo dar padidėjo 16 proc. iki 1,25, tačiau matoma, kad antraisiais po paramos gavimo metais finansinio sverto efekto ūkyje neliko, bei rizika sumažėjo. Ūkyje-5, Ūkyje-6, Ūkyje-7 ir Ūkyje-8 finansinio sverto efektas buvo lygus 1, tai reiškia kad finansinės rizikos šie ūkiai tiek įgyvendindami paramą tiek praėjus dviems metams po jos neturėjo.

Įvertinant kapitalo struktūros įtaką pelniui ir jos veiklos rizikai, skaičiuojamas kapitalo struktūrą apibūdinantis svertas - kapitalo svertas. Kol reikšmė nesiekia vieneto, tol nuosavybė sudaro didesnę bendrojo kapitalo dalį. Viršijant vieneta, reiškia kad didesnę kapitalo dalį sudaro skolintas kapitalas. 3.5 paveiksle pateikta analizuojamų augalininkystės ūkių kapitalo sverto kitimas.

3.5 pav. Žemės ūkio subjektų kapitalo sverto kitimas

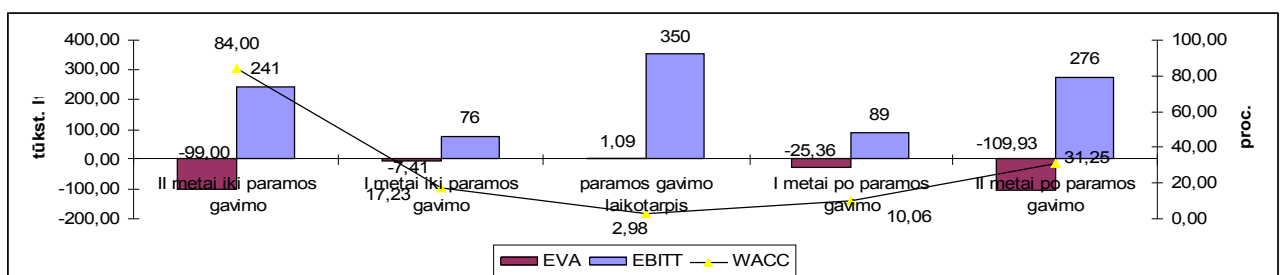
Šaltinis: sudaryta autorės

Apskaičiavus kapitalo svertą, (žr. 11 priedą) galima teigti, kad kapitalo svertas likus dviems metams iki paramos gavimo nesiekė vieneto nei viename analizuojamame ūkyje, tai reiškia, kad nuosavybė sudarė didesnę dalį bendrojo kapitalo dalyje. Tačiau Ūkis-2 artėja prie ribos, kadangi jis siekia 0,94, likus metams iki paramos gavimo, šio ūkio skolinto kapitalo dalis dar padidėja 34 proc. ir siekia 1,26, tačiau jau paramos įsisavinimo metais, šio ūkio kapitalo svertas sumažėja iki 0,63. Po paramos gavimo pirmaisiais metais šio ūkio kapitalo svertas padidėjo 41 proc., tačiau antraisiais metais sumažėjo 40 proc. Taigi galima teigti, kad šis ūkis įsisavinus ES paramą savo kapitalą formuoja iš nuosavų lėšų, o skolinto kapitalo dalis yra nežymi. Didesnis kapitalo sverto padidėjimas stebimas paramos gavimo metais, tai reiškia kad dauguma ūkių naudojami skolintu kapitalu norint įgyvendinti ES paramą. Ūkis-1 tais metais kapitalo svertą padidino iki 0,86, arba net 13 kartų daugiau nei ankstesniais metais, tačiau po paramos įsisavinimo kapitalo svertas pradeda mažėti pirmaisiais metais- 17 proc.,

antraisiais dar sumažėja 30 proc., taigi galima daryti išvadą, kad šis ūkis nors ir naudojosi skolintu kapitalu, tačiau jo dalis visame ūkio kapitale sudarė nedidelę dalį bei kasmet mažėjo (pirmaisiais metais siekė 0,71, antraisiais – 0,50). Didžiausia paramos įgyvendinimo metais skolinto kapitalo dalis teko Ūkiui-3, tais metais jo kapitalo svertas padidėjo iki 2,54 arba 9,4 karto daugiau nei ankstesniais metais, taigi kaip matoma skolinto kapitalo dalis buvo didžiausia, tačiau po paramos įgyvendinimo šis svertas sumažėjo iki 1,49, arba 41 proc., antraisiais metais ūkis vėl padidėjo skolinto kapitalo dalį ir kapitalo svertas padidėjo iki 1,74 arba 17 proc. Ūkis-4 po paramos įgyvendinimo savi kapitalą pradėjo formuoti iš skolinto kapitalo dalies, kadangi kaip matoma iš 3.14 paveikslo šio ūkio kapitalo svertas kasmet didėja. Jei paramos įgyvendinimo metais šio ūkio kapitalo svertas siekė 0,90 tai pirmisiais po paramos gavimo metais padidėjo 2 kartus arba padidėjo iki 1,82, o antraisiais po paramos gavimo metais skolinto kapitalo dalis dar padidėjo kapitalo svertas sudarė 3,1, arba dar padidėjo 1,7 karto. Taigi, kaip matoma šis ūkis nesugebėjo ES paramos įsisavinti be skolinto kapitalo finansavimo. Taip pat stebima, kad Ūkis-6 po paramos įsisavinimo antraisiais metais padidino skolinto kapitalo dalį didžiausiu dydžiu palyginus su visais analizuojamais ūkiais, taigi jei paramos įsisavinimo metais šuo ūkio skolinto kapitalo svertas tebuvo 0,49, tai antraisiais paramos gavimo metais šio ūkio kapitalo svertas padidėjo iki 3,55 arba padidėjo net 39 kartais.

3.3. Investicijų, įgyvendintų su ES finansine parama, įtaka ūkių pridėtinei ekonominei vertei

Kaip jau žinoma iš tyrimo 2.1 skyriuje nagrinėtų rezultatų ES padidino žemės ūkio sektoriaus rėmimą iš valstybės bei ES fondų žemės ūkio sektoriaus konkurencingumui didinti bei plėtrai skatinti. Parama tampa didele šio sektoriaus ilgalaikių investicijų kapitalo struktūros dalimi ir dažniausiai sumažina investicijų finansavimą nuosavu kapitalu. Norint išsiaiškinti, ar turėjo įtakos paramos įsisavinimas vidutiniams kapitalo kaštams (WACC) bei, kaip ES parama įtakojo ūkių pridėtinę ekonominę vertę, šiame tyrimo skyriuje atlikta šių rodiklių analizė pagal visų analizuojamų aštuonių ūkių rezultatus (žr. 13 priedą).

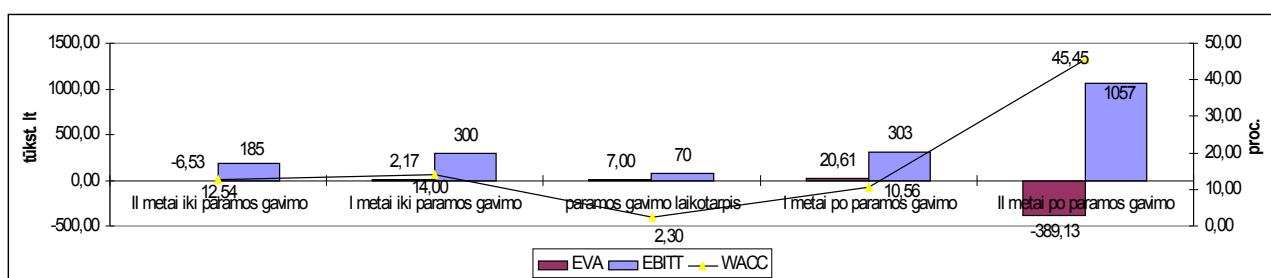
3. 6 pav. Ūkio-1 pridėtinė ekonominė vertė

Šaltinis: sudaryta autorės

Atlikus analizę pagal 3.6 paveiksle pateiktą informaciją galima teigti, kad Ūkio-1 vidutiniai kapitalo kaštai pirmisiais paramos įgyvendinimo metais sumažėjo 82 proc., nuo 17 proc.

iki paramos gavimo iki 3 proc. paramos įgyvendinimo metais. Tačiau jau pirmaisiais metais po paramos gavimo šie kaštai pradeda didėti ir siekia 10 proc. arba padidėja 3 kartus dėl sumažėjusio nuosavo kapitalo dalies 42 proc. (nuo 0,93 proc. iki 0,54 proc.), o antraisiais metais po paramos gavimo šis WACC išaugo dar 3 kartus iki 31 proc., tam turėjo įtakos pardavimo pajamų sumažėjimas 7 proc., tačiau nuosavo kapitalo dalis antraisiais metais jau siekė 66 proc. Analizuojant EBIT paramos įgyvendinimo metais šio rodiklio reikšmė padidėjo 361 proc., tačiau pirmaisiais paramos įgyvendinimo metais sumažėjo 75 proc., o antraisiais paramos metais grynasis pelnas prieš palūkanas ir mokesčius padidėjo 210 proc. arba sudarė 276 tūkst. lt. Taigi apskaičiavus šio ūkio pridėtinę ekonominę vertę (EVA) nustatyta, kad iki paramos gavimo šio ūkio vertė iki paramos gavimo likus dviems metams buvo 197 tūkst., tačiau likus metams iki paramos gavimo jo vertė nukrito iki minus 7 tūkst., arba sumažėjo 190 tūkst. lt., o paramos gavimo metais padidėjusi 6 kartus, tačiau po paramos gavimo pradėjo mažėti nuo minus 25 iki minus 110 tūkst. lt. galima daryti išvadą, kad žemės ūkio sektoriui labai svyruojant pardavimo pajamos EVA reikšmė taip pat svyruoja.

Paveiksle 3.7 pateikta Ūkio-2 įtaka ES paramos įsisavinimas ūkio pridėtiniai ekonominei vertei.

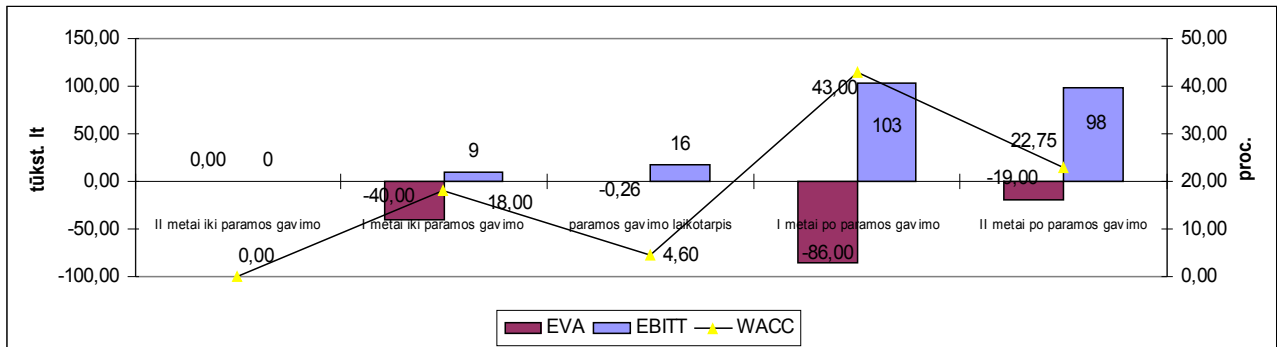
3. 7 pav. Ūkio-2 pridėtinė ekonominė vertė

Šaltinis: sudaryta autorės

Kaip jau minėta ankstesniuose tyrimo dalyse, Ūkis-2 pagal veiklos efektyvumo vertinimo kriterijus vienas pelningiausių dirbantis ūkis, bei jo investicijų pelningumas pakankamai didelis (80 proc.). Vertinant šio ūkio vidutinius kapitalo karštus, matoma, kad Ūkis-2 paramos gavimo metais vidutinius kaštus sumažino 84 proc. lyginant su metais prieš paramos gavimą (vidutiniai kaštai sumažėjo nuo 14 iki 2,3 proc.). Pirmaisiais po paramos gavimo metais WACC padidėjo iki 11 proc. arba išaugo 4,6 karto, tam turėjo įtakos kintamų sąnaudų padidėjimas beveik dvigubai, bei padidėjo pastoviosios sąnaudos 34 proc. (žr.10 priedas), antraisiais metais po paramos vidutiniai kapitalo kaštai padidėjo dar 4 kartus ir išaugo iki 45 proc. kadangi sumažėjo pardavimo pajamos 19 proc., tačiau pastoviosios sąnaudos dar padidėjo 19 proc. kaip matoma iš 3.16 paveikslo, po pramos gavimo ūkio pelnas prieš palūkanas ir mokesčius išaugo pirmaisiais metais 4 kartus (nuo 70 tūkst. iki 303 tūkst. lt), antraisiais metais dar padidėjo 3,5 karto. Tačiau vėlgi analizuojant pagal ūkio

pridėtinę ekonominę vertę, matoma, kad ūkio vertė po paramos gavimo išaugo 3 kartus, tai antraisiais metais pridėtinė ekonominė vertė sumažėjo iki minus 389 tūkst. lt., kadangi sumažėjo pardavimo pajamos 20 proc., o kaip jau minėta pastoviosios ūkio sąnaudos išlieka auštos bei minėtais metais išaugo 19 proc.

Ūkio-3 pridėtinės ekonominės vertės pasikeitimas atvaizduotas 3.8 paveiksle.

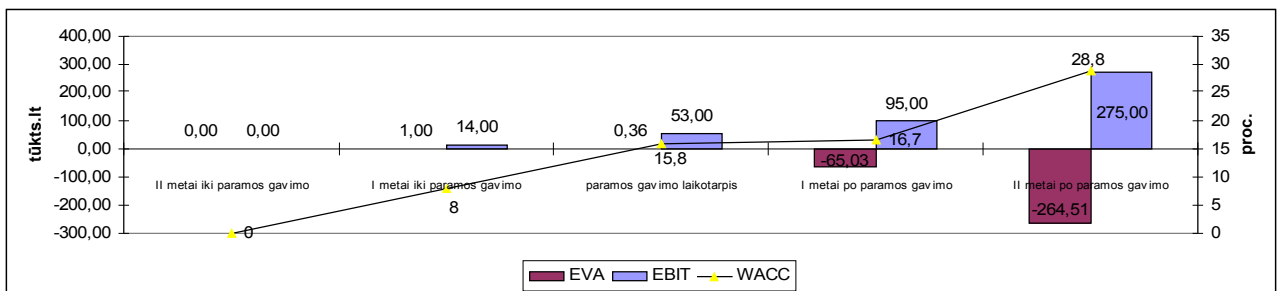

3. 8 pav. Ūkio-3 pridėtinė ekonominė vertė

Šaltinis: sudaryta autorės

Apskaičiavus Ūkio-3 pridėtinę ekonominę vertę, (žr. 13 priedą) matoma, kad šio ūkio vertė paramos gavimo metais buvo pakilusi nuo minus 40 iki paramos gavimo likus metams iki minus 0,26 paramos gavimo metais, tai rodo kad pelnas buvo mažesnis už ūkio kapitalo kaštus, nors ūkis ir dirbo pelningai EBIT paramos gavimo metais padidėjo 78 proc., bet įvertinus bendruosius kaštus matyti, kad ūkis nesukūrė pridėtosios vertės, kaip ir sekančiais metais po paramos gavimo nes ūkio EVA nukrito iki minus 86 tūkst., dėl padidėjusių pastoviuųjų kaštų, kurie tais metais padidėjo 3,7 karto(žr. 9 priedas) kas padidino vidutinius kapitalo kaštus iki 43 proc., arba 9 kartus daugiau. Tačiau stebima, kad antraisiais metais ūkio EVA padidėjo ir nors nesiekė teigiamos reikšmės, tačiau 78 proc. padidėjo ir siekė minus 19 tūkst. Taigi nors ūkis nesukūrė pridėtinės vertės, kapitalas buvo mažesnis, tačiau galima teigti, kad ūkio vertė didėja kadangi didėja grynas pelnas. Pirmaisiais metais jis EBIT padidėjo 6,4 karto, tačiau antraisiais metais nežymiai 5 proc. sumažėjo.

Žemiau 3.9 paveiksle pateikta Ūkio-4 pridėtinės ekonominės vertės, vidutinių kaštų, bei grynojo pelno prieš palūkanas ir mokesčius pasikeitimas per penkerius metus.

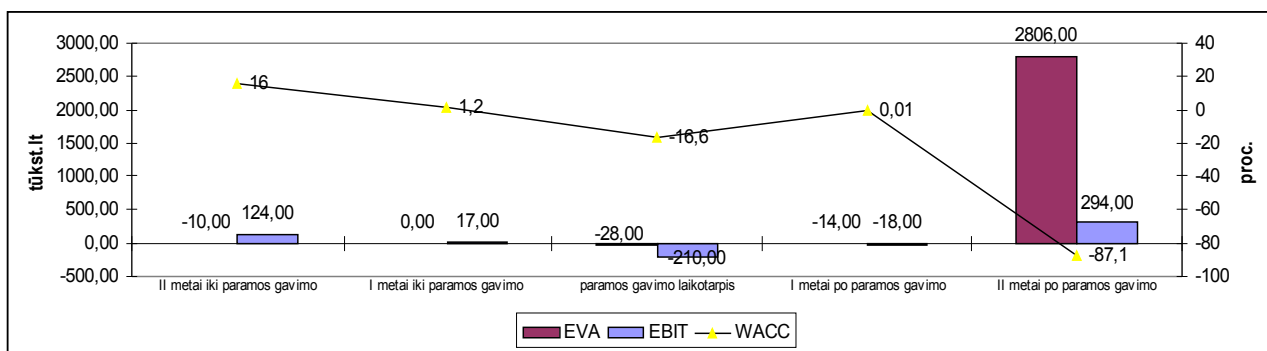

3. 9 pav. Ūkio-4 pridėtinė ekonominė vertė

Šaltinis: sudaryta autorės

Vertinant Ūkio- 4 situaciją prieš paramos gavimą matoma, kad šio ūkio vidutiniai kapitalo kaštai kasmet didėja. Jei prieš paramos įsisavinimą šio ūkio kapitalo kaštai siekė 8 proc., tai paramos įsisavinimo metais šis rodiklis padidėjo 98 proc. ir siekė 15,8 proc. bei stebima kad kasmet šis rodiklis kyla didėjančia linkme. Antraisiais po paramos gavimo metais vidutiniai kapitalo kaštai siekė 29 proc. arba 1,8 karto daugiau nei paramos įgyvendinimo metais. Taigi, galima konstatuoti faktą, kad šis ūkis, nors prieš paramos gavimą likus metams turėjo pridėtinės vertė 1 tūkst. litų, tačiau jau paramos įgyvendinimo metais ir po paramos įgyvendinimo dvejus metus šio ūkio EVA mažėja, bei pelnas mažesnis už jo kapitalo kaštus. Nors kaip matoma, šio ūkio EBIT didėjo, ir jei paramos gavimo metais siekė 16 tūkst. tai praėjus metams po paramos gavimo šio ūkio grynas pelnas prieš palūkanas ir mokesčius buvo didesnis 79 proc. ir siekė 95 tūkst. litų, antraisiais metais dar padidėjo 2,9 karto, tačiau pridėtinės vertės nesukūrė, dėl didelių kapitalo kaštų, kurie antraisiais metais padidėjo 72 proc. Galima teigti, kad ūkio kapitalas mažėjo, bei faktinė investicijų grąža yra maža.

Paveiksle 3.10 pateikta Ūkio-5 pridėtinė ekonominė vertė įsisavinus ES paramą, šis ūkis pagal veiklos efektyvumo rodiklius, bei investicijų atsipirkimo rodiklius yra labiausiai neefektyvus ūkis, tačiau matoma, kad antraisiais metais šio ūkio vertė sudarė 2806 tūkst. lt

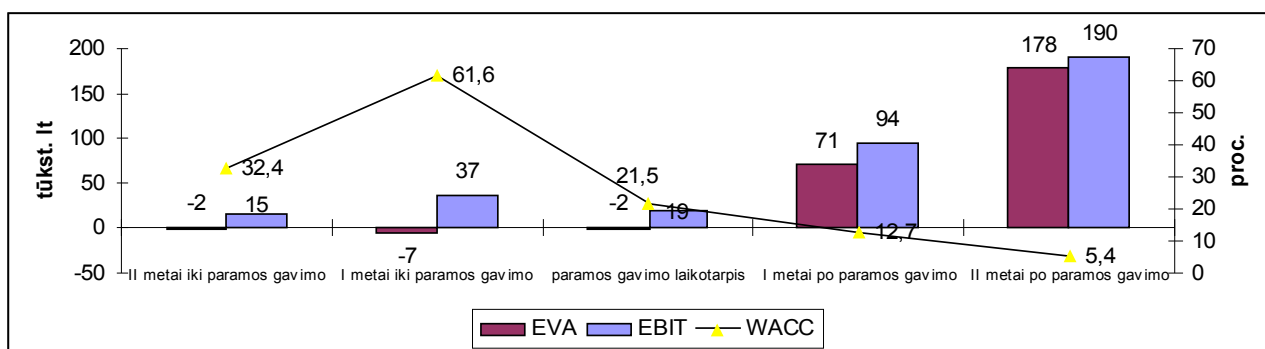

3. 10 pav. Ūkio-5 pridėtinė ekonominė vertė

Šaltinis: sudaryta autorės

Taigi, galima teigti, kad Ūkis-5 antraisiais paramos įgyvendinimo metais sumažino vidutinius kapitalo kaštus iki minus 87 proc., tam turėjo įtakos padidėjęs EBIT 16 kartų (žr.13 priedą) . Taigi galima konstatuoti faktą, kad šis ūkis antraisiais paramos gavimo metais Ūkio-5 pelnas buvo didesnis už jo kapitalo kaštus, ir šis ūkis sukūrė pridėtinę vertę, kaip jau minėta 2806 tūkst .litų.

Žemiau 3.11 paveiksle, pateikta analizuojamo Ūkio-6 pridėtinė ekonominė vertė.

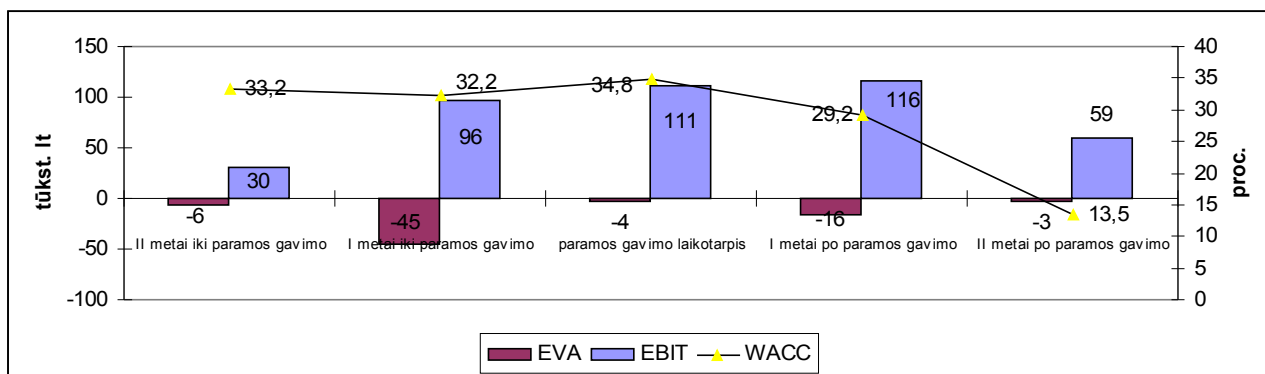

3.11 pav. Ūkio-6 pridėtinė ekonominė vertė

Šaltinis: sudaryta autorės

Išanalizavus Ūkio-6 vidutinius kapitalo kaštus, galima teigti, kad šio ūkio vidutiniai kapitalo kaštai įsisavinus ES paramą, pradėjo mažėti. Jeigu iki paramos įsisavinimo likus vieneriems metams šie kaštai buvo padidėję 1,9 karto (nuo 32,4 proc. iki 61,6 proc.), tai paramos gavimo metais vidutiniai ūkio kapitalo kaštai sumažėjo 65 proc. iki 21,5 proc. pirmaisiais metais po paramos įsisavinimo sumažėjo dar 41 proc. iki 12,7 proc., o antraisiais metais dar sumažėjo 57 proc. iki 5,4 proc. Kaip matoma, nors EVA paramos įgyvendinimo metu buvo neigiamas, tačiau jau pirmaisiais metais po paramos gavimo šis rodiklis padidėjo 36 kartai ir ūkio pridėtinė ekonominė vertė siekė 71 tūkst. lt, o antraisiais po paramos įgyvendinimo metais EVA vertė padidėjo dar 2,5 karto iki 178 tūkst. litų. Taigi galima konstatuoti faktą, kad šis ūkis uždirbo didesnę pelną už jo kapitalo kaštus. Šio ūkio EBIT kasmeti didėjo atitinkamai pirmaisiais po paramos gavimo metais padidėjo 4,9 karto, antraisiais metais 2 kartus.

Sekančio analizuojamo Ūkio-7, pridėtinė ekonominė vertė apteikta 3.12 paveiksle.

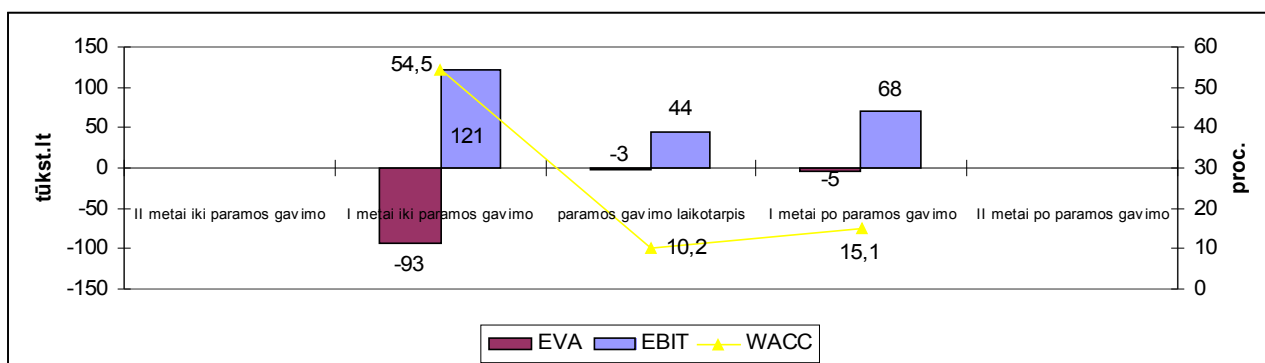
3.12 pav. Ūkio-7 pridėtinė ekonominė vertė

Šaltinis: sudaryta autorės

Išanalizavus šio ūkio vidutinius kapitalo kaštus (WACC), galima teigti, kad įgyvendinus ES paramą šiame ūkyje vidutiniai kaštai pradėjo mažėti. Jei paramos įgyvendinimo metais šio ūkio vidutiniai kaštai siekė 34,8 proc., tai įgyvendinus paramą vidutiniai kaštai sumažėjo 16 proc., o antraisiais metais sumažėjo dar 54 proc. iki 13,5 proc. tačiau ūkio pridėtinė ekonominė vertė padidėjo didėti, tik antraisiais po paramos įgyvendinimo metais, jei pirmaisiais metais šio ūkio EVA

buvo neigiama ir galima konstatuoti faktą, kad ūkio pelnas buvo mažesnis už jos kapitalo kaštus, tai antraisiais metais šio ūkio EVA padidėjo iki minus 3. Taigi galima daryti išvadą, kadangi kaip matoma, ūkio EBIT pirmaisiais metais po paramos gavimo padidėjo 5 proc., tačiau EVA buvo neigiamas 16 tūkst. litų, tačiau antraisiais po paramos gavimo metais, nors ir sumažėjo 49 proc. EBIT tačiau EVA padidėjo 81 proc. Galima teigti, kad šio ūkio pinigų srautai iš ūkio veiklos didėja ir mažėja kapitalo kaštai.

Paveiksle 3.13 pateikta vėliausiai įgyvendinus ES paramą Ūkio-8 grynasis pelnas prieš palūkanų mokėjimą ir mokesčius, vidutiniai kapitalo kaštai bei pridėtinė ekonominė vertė.

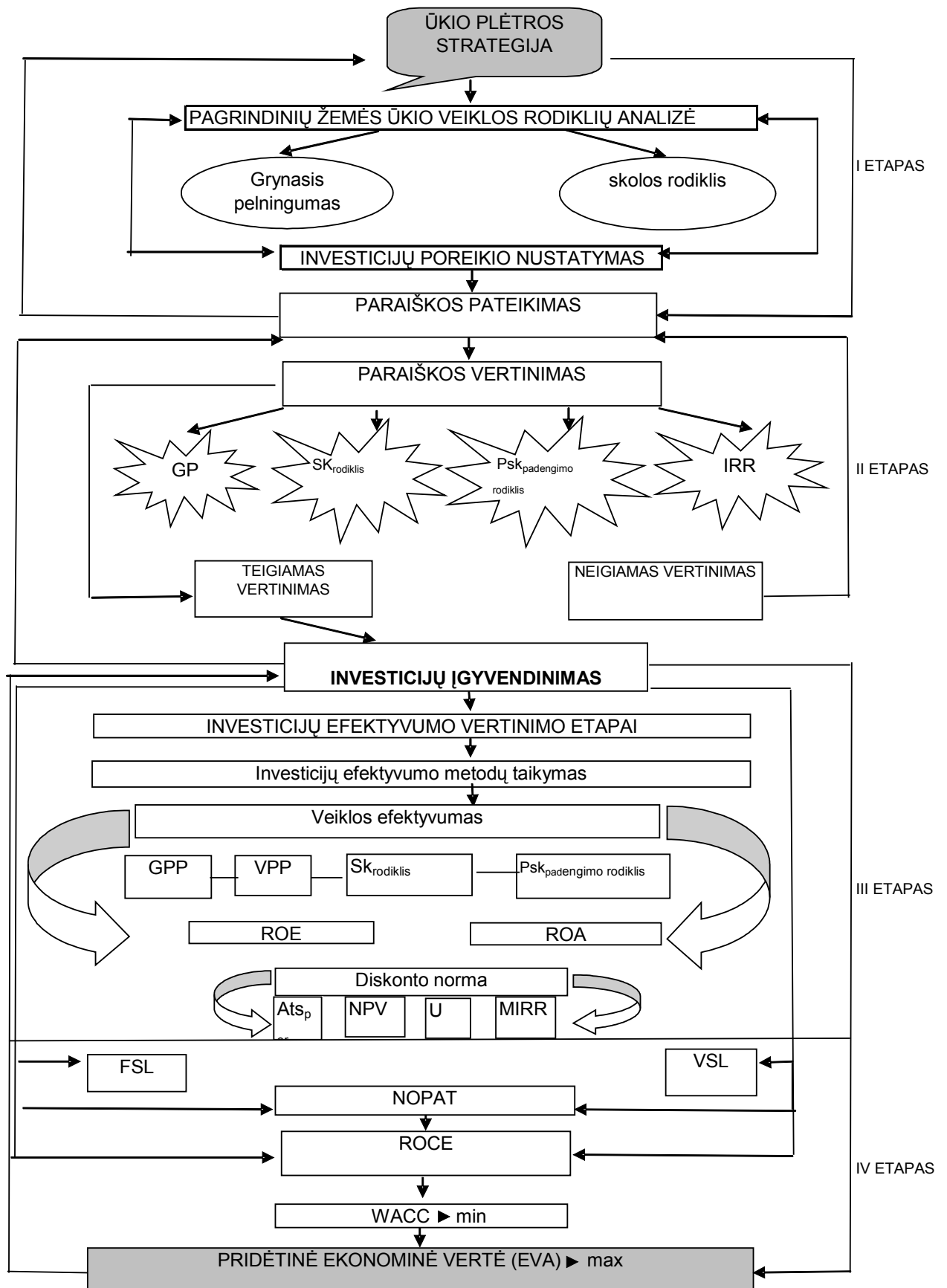
3.13 pav. Ūkio-8 pridėtinė ekonominė vertė

Šaltinis: sudaryta autorės

Atlikus analizę, galima teigti, kad Ūkio-8 WACC įgyvendinus paramą sumažėjo 72 proc., nuo 54,5 proc. iki 15,1 proc., EBIT paramos įgyvendinimo metais sumažėjo 64 proc., tačiau po paramos įgyvendinimo praėjus metams šio ūkio grynasis pelnas prieš palūkanų mokėjimą ir mokesčius padidėjo 1,5 karto. Taigi galima teigti, kad įgyvendinus paramą pelnas tampa didesnis už kapitalo kaštus, nes jei prieš paramos įgyvendinimą ūkio EVA siekė minus 93 tūkst. lt, tai įgyvendinus paramą šio ūkio pridėtinė ekonominė vertė nors ir išlieka neigiama, tačiau padidėjo 95 proc.

3.4. Žemės ūkio subjektų ES finansinės paramos veiklos efektyvumui vertinimo sistemos modelio kūrimas

Išanalizavus, bei įvertinus analizuojamų augalininkystės ūkių investicijų įgyvendinimą su ES parama, bei apskaičiavus ūkių veiklos efektyvumą sudaromas sisteminis investicijų su ES finansine parama veiklos efektyvumo vertinimo modelis, atspindintis specifinį žemės ūkio šakos veiklos efektyvumo vertinimą. Ūkio pasinaudojusio ES parama tikslas, sukurti didesnę ūkio pridėtinę vertę, taip didinant ūkio konkurencingumą, bei grynojo pelno augimą. Pateikiant ir įvertinant galimą ekonominio efektyvumo vertinimo alternatyvas, sudaromas sisteminis veiklos efektyvumo vertinimo proceso modelis, kurį sudaro keturi etapai. Žemiau 3.14 paveiksle pateiktas sisteminis žemės ūkio subjektų pasinaudojusių ES fondų finansine parama, veiklos efektyvumo vertinimo modelis.

3. 14 pav. Sisteminis žemės ūkio subjekto, pasinaudojusio ES fondų finansine parama, veiklos efektyvumo vertinimo modelis

Šaltinis: sudaryta autorės

Pirmuoju etapu sukuriama ūkio plėtros strategija, naudojantis ūkio veiklos rodiklių analize, pagal pateiktus LR žemės ūkio ministerijos nustatytas leistinas reikšmes, įvertinama ar šią ūkio plėtros strategiją galima įgyvendinti pasinaudojant ES finansine parama. Jei ūkio atrinktų rodiklių dydžiai atitinka nustatytas reikšmes, nustatome investicijų poreikio dydį, bei pateikiama paraiška Nacionalinei mokėjimo agentūrai prie ŽŪM paraiškos įvertinimui.

Antruoju etapu vertinama paraiška, bei vertinama ne tik veiklos efektyvumo bet ir kapitalo struktūros bei projekto vidinės gražos būklė. Jei ūkio investicinis projektas atitinka nustatytus reikalavimus, paraiška įvertinama teigiama bei pereinama prie investicijų įgyvendinimo etapo.

Trečiuoju etapu, galima įvertinti veiklos efektyvumą įgyvendinus investicijas su ES finansine. Šiam tikslui pasiekti, galima taikyti įvairius investicijų efektyvumą nusakančius metodus. Šiame etape siūloma įvertinti dviems aspektais, pirmiausia įvertinama veiklos efektyvumą nusakančiais rodikliais (grynojo pelno pasikeitimu, veiklos pelno pasikeitimu, skolos rodiklio kitimas, paskolos padengimo rodiklio pasikeitimu), toliau analizuojama platesniu kontekstu įvertinant turto bei kapitalo gražą, bei nustatant faktinę investicijų grynąją vertę rentabilumą, bei gražos normą.

Ketvirtuoju etapu efektyvumo vertinimas išsiplečia iki ūkio veiklos finansinio ir kapitalo svertų nagrinėjimo, bei nustatomas faktinis investuoto kapitalo vidutinis pelningumas. Norint įvertinti pilną ekonominį efektyvumą, apskaičiuojami vidutiniai kapitalo kaštai.

Įvertinat ES paramos įgyvendinimo įtaką pridėtinei ekonominei vertei, ketvirto etapo pabaigoje apskaičiuojama ūkio pridėtinė ekonominė vertė (EVA).

Žemės ūkio subjektų ES finansinės paramos efektyvumo nustatymui bei plėtros galimybėms įvertinti, galima teigti, kad investicijos su ES finansine parama mažiausia turėtų sumažinti vidutinius kintamus kaštus o didžiausias veiklos efektyvumas būtų tada, kai ūkio ekonominė vertė padidėtų.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išanalizavus įvairių autorių literatūrą nustatyta, kad ekonomikos mokslas skirtingai vertina valstybės paramos svarbą verslui. Vieningos nuomonės nėra, tačiau nei viena valstybė ar regionas negali nesinaudoti jei teikiama parama. Žiūrint iš pozicijos, kad visuomenė grupuojama į stambias grupes ir vertinant ekonomiką makrolygiu, mokslininkai dažniausiai formuoja išvados, kad intervencija, o kartu ir valstybės pagalba yra tinkamas būdas spręsti ekonomines problemas. Be to būtina nustatyti ar nauda atitenka tam verslui, kuriam yra skiriama.

ES finansinės paramos žemės ūkio verslo plėtrai nustatyti tikslai nesikeičia nuo 2000 metų, nes darbo vietų kūrimas, verslumo skatinimas, gyvenimo kokybės gerinimas, infrastruktūros kaime gerinimas yra pagrindiniai ES fondų finansavimo tikslai, tiek ankstesniais paramos teikimo etapais tiek ir šiuo metu. Kaip matoma 2007-2013 m. daugelis programų išlieka, kaip tęstinės socialinio-ekonominio regionų plėtros priemonės, tik atsiranda platesnis priemonių spektras gyvenimo kokybės gerinimui kaime. Pagal keturias programos kryptis numatytos paramos priemonės apima Lietuvos BPD 2004-2006 m bei KPP 2004-2006 m. plano priemones. Lyginant su ankstesniu finansiniu periodu, šiuo metu užtikrinama didesnė paramos sklaida. Padaugėjo priemonių, kurios suteikia galimybę parama naudotis įvairaus dydžio ūkiams. Be to KPP 2007-2013 m. priemonių įgyvendinimui, paramos teikimas tapo paprastesnis ir aiškesnis, kadangi iš dviejų fondų bei dviejų paramą administruojančių dokumentų pereita prie aiškesnio ir konkretesnio vieno dokumento bei vieno finansavimo fondo.

Nustatyta, kad ES parama per 2000-2013 m. laikotarpį išaugo: jei pagal SAPARD 2000-2004 m. išmokėta 616,9 mln. lt., tai BPD ir KPP 2004-2006 m. laikotarpiu ši suma išaugo 3 kartus o jau 2007-2013 m. laikotarpiui, tik įpusėjus paramos teikimui, jau išmokėta 2 proc. daugiau nei per visą BPD bei KPP 2004-2006 m. laikotarpį. Tai sąlygoja daryti prielaidą, kad per likusius paramos gavimo metus, bus įsisavintos visos Lietuvai skirtos lėšos (7804,6 mln. lt), kurios sudaro 3 kartus daugiau nei praeito laikotarpio skirta parama. Šiaulių rajone atitinkamai kiekvienu laikotarpiui galima stebėti taip pat paramos įsisavinimo didėjimą lyginant SAPARD 2000-2004 m. ir BPD 2004-2006 m. laikotarpius išmokėta 3 kartus daugiau, o įgyvendinant KPP 2007-2013 m. paramą jau pasinaudota 25,7 mln. lt, tai sudaro 80 proc. visos 2004-2006 m. gautos paramos.

Norint įvertinti ES finansinės paramos žemės ūkio subjektų plėtros galimybėms ekonominį efektyvumą, buvo pasirinkta atlikti aštuonių Šiaulių rajono augalininkystės ūkių veiklos analizę iki paramos gavimo ir įgyvendinus paramą. Augalininkystės ūkiai pasirinkti todėl, kad šios srities ūkių pateikė daugiausia paraiškų ES paramai gauti (SAPARD paramos augalininkystės sektoriui atitenka 70 proc. visų surinktų paraiškų, BPD 2004-2006 m. – 75 proc., KPP 2007-2013 m. – 80 proc.)

Atlikus žemės ūkio subjektų žemės plotų pasikeitimo analizę įvertinant ūkių veiklos plėtrą, nustatyta, kad visi aštuoni augalininkystės ūkiai pasinaudoję ES paramą dirbamos žemės plotus padidino, didesni ūkiai, plotus padidino nuo 5 proc. iki 75 proc. (Ūkis-1; Ūkis-2; Ūkis-5) mažesni ūkiai

įsisavinę ES paramą plotus padidino didesniu kiekiu nuo 120 iki 377 proc. (Ūkis-3-; Ūkis-4; Ūkis-6 Ūkis-7 – 132 proc.). Tai suteikia galimybę teigti, kad ES parama ūkio plėtrai davė teigiamus rezultatus.

Įvertinant augalininkystės ūkių veiklos efektyvumą, išnagrinėjus grynojo pelningumo kitimą, nustatyta, kad stambesni ūkiai efektyviau panaudojo įsisavintas ES paramos lėšas. Šių ūkių grynasis pelningumas padidėjo po paramos įgyvendinimo didesniu dydžiu, nei smulkesnių ūkių. Nors paramos įsisavinimo metais stambesniuose ūkiuose (Ūkis-1; Ūkis-2; Ūkis-5), grynasis pelningumas sumažėjo vidutiniškai 80 proc., tačiau įgyvendinus paramą antraisiais metais grynasis pelningumas padidėjo vidutiniškai 6,4 kartus, tuo tarpu mažesnių ūkių, kurie ES paramą įsisavino pagal dvi programos kryptis – „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“ ir „Investicijos į žemės ūkio valdas“ - grynasis pelningumas paramos įsisavinimo metais sumažėjo vidutiniškai 8 proc. (Ūkis-4; Ūkis-6), o antraisiais padidėjo vidutiniškai 28 proc. Norint įvertinti ūkių veiklos plėtros efektyvumą neatsižvelgiant į ES mokamas tiesiogines išmokas nustatyta, kad ūkiuose veiklos pelningumas lyginant su grynuoju pelningumu mažesnis, kadangi be subsidijų ūkių jautrumą pelnui padidina kintamos ir pastoviosios sąnaudos. Tai įrodo, kad žemės ūkio šakos verslas labai jautrus kintamų ir pastovių sąnaudų kitimui ir be ES tiesioginių išmokų (subsidijų) ši verslo šaka būtų visiškai nepelninga. Veiklos efektyvumą įsisavinęs ES paramą daugiausia padidino Ūkis-2 (9,1 karto), o sumažino Ūkis-7 (2,2 karto).

Išanalizavus paskolos padengimo rodiklį ir susiejus jį su skolos rodikliu, nustatyta, kad mažesni ūkiai, kurie dalyvavo programoje „Investicijos į žemės ūkio valdas“ kartu su programa „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, sugebėjo investicijas įgyvendinti be papildomų finansavimo šaltinių, skolos rodiklį paramos įgyvendinimo metais sumažino vidutiniškai 85- 64 proc. tačiau įsisavinus paramą šis rodiklis padidėjo vidutiniškai 77 proc. (Ūkyje-4; Ūkyje-7), o Ūkyje-6 net 4,6 karto, taigi nors šiems ūkiams pilnai pakako ES paramos investicijoms įgyvendinti, tačiau matoma, kad po paramos įsisavinimo, dėl apyvartinių lėšų trūkumo nėra laiku apmokamos trumpalaikės skolos, kas lemia didėjantį skolos rodiklį, o stambesni ūkiai dalyvavo tik programoje „Investicijos į žemės ūkio valdas“, šios programos įgyvendinimui dėl lėšų stygiaus (50 proc. reikia investuoti ūkio lėšų) turėjo finansavimą formuoti iš skolinto kapitalo lėšų, skolos rodiklį paramos įgyvendinimo metais padidino vidutiniškai 15 proc. (Ūkis-2; Ūkis-4), o Ūkyje-1- net 5 kartų, tačiau antraisiais metais skolos rodiklis sumažėjo 59-83 proc., paskolų padengimo rodiklį padidino 3,5 karto.

Vertinant ES fondų finansinės paramos įtaką investicijų įgyvendinimui vertinant pagal pagrindinius investicijų efektyvumo metodus, akivaizdžiai matoma investicijų su ES parama nauda, kadangi vertinant pagal atsipirkimo laiką, su ES parama tik trijuose ūkiuose 2009 m. pabaigai investicijos dar nėra atsipirkusios, tuo tarpu be ES paramos keturiuose. NPV visuose ūkiuose su ES parama didesnė vidutiniškai 2,9-1,7 karto nei be ES paramos. Vertinant pagal investicijų rentabilumo koeficientą, nustatyta kad visuose ūkiuose taip pat šis dydis turi aukštesnę reikšmę nei be ES paramos finansavimo. MIRR visuose ūkiuose net dvigubai didesnis nei be ES paramos.

Įvertinus turto bei kapitalo gražos rodiklius, nustatyta: prieš įsisavinant ES paramą visi ūkiai dirbo daugiau naudodami nuosavą kapitalą. Įsisavinus ES paramą, turto gražos ir kapitalo gražos rodiklių reikšmės Ūkyje-4 ypatingai nutolusios (antraisiais metais po paramos gavimo ROA siekia 16 proc., ROE -119 proc.), tai parodo, kad šis ūkis naudoja daug skolinto kapitalo ūkio plėtrai. Kitų ūkių įgyvendinus investicijas su ES parama, ūkių turto gražos ir kapitalo gražos rodikliai didėja: didžiausia turto ir kapitalo graža Ūkyje-2 (17,5 kartų), tai parodo kad investicijas su ES parama šis ūkis įgyvendino efektyviausiai o Ūkyje-7 sumažėjo turto ir kapitalo graža (atitinkamai turto graža 56 proc., kapitalo-62 proc.), galima teigti, kad šio ūkio investicijos mažiau efektyvios.

Žemės ūkio šaka yra viena rizikingiausių ūkio šakų, kurią įtakoja ne tik rinkos pasikeitimai bet ir gamtinės sąlygos. Įvertinus veiklos bei finansinę riziką, nustatyta, kad įsisavinus ES paramą rizika sumažėja: didesni ūkiai įsisavinę didesnės sumos ES paramą riziką sumažina nuo 5 iki 170 kartų. Mažesniuose ūkiuose EBIT jautrumas pardavimo pajamoms įsisavinus ES paramą sumažėja arba nepasireiškia. Finansinė rizika mažesniuose ūkiuose nepasireiškia. Stambiuose ūkiuose (Ūkis-1, Ūkis-2), pirmaisiais metais po pramos gavimo finansinio svorto efektas pasireiškė nežymiai, tačiau įgyvendinus ES paramą finansinė rizika sumažėjo (Ūkyje-1 -29 kartus, Ūkyje-2 – 34 proc.).

Išanalizavus investuoto kapitalo pelningumą (ROCE) 2009 m. pabaigai, nustatyta, kad pelningiausios investicijos yra Ūkyje-6 (181,8 proc.), šis ūkis paramą įsisavino prieš 3 metus, (1 ha tenka 1107 Lt investicijų), o visiškai nepelningos investicijos matomos Ūkyje-5, šio ūkio ROCE rodiklis yra neigiamas (-2,6 proc.), investicijos įgyvendintos prieš 4 metus, (1 ha tenka 2409 lt. investicijų).

Norint nustatyti ES paramos ūkių veiklos efektyvumui, apskaičiuota paramos įtaka ūkio ekonominei pridėtinei vertei. Išanalizavus, galima teigti, kad įsisavinus ES paramą vidutiniai kintami kaštai padidėjo daugelyje ūkių bei sumažėjo EVA rodiklis. Tačiau EVA rodiklis ypač išaugo Ūkyje-5 (2778 karto), Ūkyje-6 (69 kartais) Ūkyje-2 (3 kartais), tai dar kartą patvirtina, kad šie ūkiai efektyviausiai įsisavino ES paramą. Taigi tyrime iškelta **hipotezė**, kad ES fondų finansinė parama suteikia galimybę efektyviai plėtoti žemės ūkio veiklą patvirtina iš dalies, kadangi ūkio veiklos efektyvumas priklauso ne tik nuo praėjusio ES paramos įsisavinimo laiko, bet ir nuo sugebėjimo efektyviai naudoti turimą turtą, bei sugebėjimo ūkininkauti, nepriklausomai kokią paramos priemonę ūkis įgyvendins ir kokia šios priemonės paramos suma. Taip pat įgyvendinant investicija ūkis turi atsižvelgti į naudojamų žemių plotus, kadangi investicijų suma gali būti per didelė ūkiui norint efektyviai panaudoti investuotą turtą.

Siūloma, nustatant ES finansinės paramos žemės ūkio subjektų plėtros galimybėms ekonominį efektyvumą naudotis tyrime sukurtu sisteminiu žemės ūkio subjekto, pasinaudojusio ES fondų finansine parama, veiklos efektyvumo vertinimo modeliu (žr.3.14 paveikslą).

Galima teigti, kad įgyvendinti ir pasiekti ES paramos teikimo pagrindiniai tikslai: verslumo kaime didinimas, gyvenimo kokybės gerinimas bei veiklos efektyvumo didinimas.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS

A

Analizavimas – duomenų surinkimas ir išanalizavimas apie atliktą darbą kiekybiniu ir kokybiniu požiūriu;

Analizė – tyrimas, kruopštus aplinkybių bei priežasčių nustatymas;

Apyvartinis kapitalas – gamybinio kapitalo dalis, kuri visiškai suvartojama per vieną gamybos ciklą, pakeičia savo natūralią formą ir perkelia visą savo vertę į gatavą produkciją;

Ataskaitinių metų pelnas prieš apmokestinimą – įmonės įprastinės ir neįprastinės veiklos rezultatas per finansinius metus;

Augalininkystė – žemės ūkio šaka, apimanti kultūrinių augalų, skirtų žmonėms aprūpinti maisto ir ne maisto produktais, pramonei – žaliava, gyvulininkystei – pašarais, ir grybų auginimą.

B

Bendrasis pelnas – įmonės veiklos pajamų dalis, kuri lieka iš jos atėmus parduotos produkcijos, suteiktų paslaugų, atliktų darbų savikainą;

Bendrasis pelningumas – bendrojo pelno santykis su pajamomis už parduotas prekes ir paslaugas;

Bendrasis programavimo dokumentas (BPD) -Lietuvos parengtas strateginis dokumentas, kuriame yra išdėstyti ES struktūrinių fondų ir valstybės narės veiksmų tikslai, strategija, ES struktūrinių fondų bei kitų finansavimo šaltinių lėšos.

D

Diskontavimas – būsimosios vertės perskaičiavimas dabartiniam laikotarpiui;

E

Efektyvumas – įvairių išteklių naudojimo lygis, užtikrinantis maksimalų produkto panaudojimą, rezultatyvumas;

Ekonominė analizė – pardavimų analizė, išteklių sudarymo ir naudojimo analizė, veiklos sąnaudų analizė, finansinės veiklos bei finansų būklės analizė;

Esamoji vertė – pajamų dabartinė vertė, apskaičiuota būsimajam laikotarpiui, kurie bus gauti ateityje, esamoji vertė.

F

Finansiniai rodikliai – priemonė pateikti įmonės apskaitos arba finansinius skaičius tarp kitų skaičių, išreiškiant skaičius kaip kitų skaičių santykį, tam, kad būtų įvertinta įmonės veikla;

Finansų analizė – ekonominės analizės dalis;

G

Grynasis ataskaitinių metų pelnas – galutinis įmonės veiklos rezultatas per ataskaitinius metus;

Grynasis pelningumas – grynojo pelno santykis su pajamomis už parduotas prekes ir paslaugas;

Grynoji esamoji vertė – diskontuotų vienam laiko momentui pajamų rodiklio ir kapitalinių įdėjimų (išlaidų) skirtumas.

H

Hipotezė – neįrodytas ir patikrinimo reikalaujantis atskirų procesų ar įvykių bei jų galimos sekos aiškinimas;

I-Į

Investicijos – piniginės lėšos, materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų);

Išlaidos – visos išlaidos, susijusios su gaminio pagaminimu ir realizavimu; visa tai, kas sumažina pelną ar padidina nuostolį;

Išlaidos – įmonės tam tikro ataskaitinio laikotarpio piniginės išlaidos – turto bei paslaugų sunaudojimas, skolų atsiradimas susijęs su jos ūkine veikla;

Įsipareigojimas- pretenzija asmens ar įmonės ištekliams pasiskolintų pinigų atžvilgiu.

K

Kapitalas – žmogaus pertvarkyti ir tolesniam naudojimui pritaikyti gamtos ištekliai; finansinių ir fizinių fondų, kurie gali būti naudojami prekėms gaminti ir paslaugoms kurti, vertė; turtas, vertybės;

Kreditas – pasitikėjimas tarp komercinių partnerių ir pinigų arba prekių skolinimas už palūkanas;

Kompensacinė išmoka - teisės aktų nustatyta tvarka fiziniams ir juridiniams asmenims teikiama finansinė parama negautoms pajamoms ar turėtoms papildomoms išlaidoms kompensuoti dėl įvairių įsipareigojimų ar teisės aktų nustatytų apribojimų.

M

Metodas – tyrimo būdų ir priemonių visuma;

Modelis – tikrovės dalies apibūdinimas, norint numatyti galimas pokyčių pasekmes.

N

Nuosavas kapitalas – dalis įmonės, priklausančios savininkui, t.y. skirtumas tarp turto ir įsipareigojimų;

Nuosavybė – sandorių ir operacijų metu susidarę įsipareigojimai parduoti vertybes ar teikti paslaugas kitoms įmonėms ar asmenims;

Nuosavybė – priklausymas kam nors turint teisę valdyti, tvarkyti;

O

Objektas- tai, kas tiriama ir analizuojama.

P

Pajamos – nuosavybės prieaugis, gaunamas iš visokių sandėrių, t.y. parduodant prekes, teikiant paslaugas ir kt.;

Paramos gavėjas - operatorius, asmuo arba viešoji ar privati įmonė, atsakinga už operacijų įgyvendinimą ar paramos gavimą;

Paramos paraiška – nustatytos formos dokumentas, kurį turi užpildyti ir pateikti pareiškėjas, siekiantis gauti paramą;

Pareiškėjas – asmuo, nustatyta tvarka pateikęs užpildytą paraišką paramai gauti;

Paskola – įprastas verslo finansavimo būdas;

Pelnas – skirtumas tarp įmonės pajamų, kurias ji uždirbo iš savo veiklos per tam tikrą laikotarpį, ir patirtų sąnaudų per tą patį laikotarpį;

Pelningumas – įmonės veiklos sėkmės rodiklis, bendrojo pelno santykis su pagrindinėmis pajamomis, rodo kiek pelno tenka 1 pardavimų litui;

Pelningumo rodikliai – įmonės pelno maržos apskaitos matas, kuris išreiškia įmonės pelną, kaip jos pajamų gautų iš pardavimų procentą;

Pinigų srautas - pinigai, kuriuos per tam tikrą laikotarpį įmonė ir gavo, ir išleido.;

Projektas – visuma dokumentų, kuriuose nurodomi verslo plane (projekto apraše) numatyti veiksmai, pagrįsti paramos paraiškoje, jos prieduose ir tam tikrose duomenų bazėse esama informacija, ir pinigų suma numatytiems projekto tikslams pasiekti.

Projekto įgyvendinimo laikotarpis – laikotarpis nuo paraiškos užregistravimo NMA prie žemės ūkio ministerijos datos iki paskutinio mokėjimo prašymo pateikimo NMA prie žemės ūkio ministerijos datos.

R

Rentabilumas – įmonės sugebėjimas dirbti pelningai, gauti mažesnę kaip vidutinę pelno normą panaudotų išteklių sumos;

Rentabilumo koeficientas – išreiškia dabartinių pajamų ir tai pačiai datai diskontuotų investicinių išlaidų santykį;

Rizika – galimas pavojus veiklai, nuostolis.

Rodiklis – kiekybinis dydis, iš kurio sužinoma planavimui, valdymui ir kontrolei reikiama informacija;

S

Skolinamasis kapitalas – lėšos, skirtos paskolų paklausai tenkinti grynujų pinigų arba vertybinių popierių forma;

Skolintojų nuosavybė (įsiskolinimai) – tai finansiniai įsipareigojimai apmokėti už turtą, kuriuo nors laiku ateityje, arba suteikti paslaugas ar tiekti prekes vėlesniam laikui;

T

Tiesioginė išmoka – parama pinigais, skirta pajamų lygiui palaikyti, Žemės ūkio ministerijos nustatyta tvarka tiesiogiai teikiama žemės ūkio veiklos subjektams, atitinkantiems jos skyrimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus.

Trumpalaikis turtas – įmonės turtas įsigytas trumpalaikiam naudojimui;

Turtas- likvidinių ir nelikvidinių vertybių suma, kuria disponuoja ekonominis subjektas;

U-Ū

Ūkininkas – fizinis asmuo, teisės aktų nustatyta tvarka įregistravęs žemės ūkio valdą ir ūkį.

V

Veikla – sąmoningai organizuoti veiksmai, siekiant nustatytų uždavinių ar tikslų įgyvendinimo;

Veiklos sąnaudos – ataskaitinio laikotarpio išlaidos, kurių negalima tiesiogiai priskirti parduotų prekių savikainai, tačiau jos buvo patirtos uždirbant pajamas;

Verslo planas – vadovaujantis žemės ūkio ministro patvirtintomis taisyklėmis parengtas dokumentas, kuriame techniškai, finansiškai, ekonomiškai ir socialiniu požiūriu pagrindžiami investavimo tikslai, nurodomos projektui įgyvendinti reikalingos lėšos ir terminai.

Ž

Žemės ūkis – ūkio šaka, apimanti žemės ūkio veiklą;

Žemės ūkio veikla – veikla, apimanti žemės ūkio produktų gamybą ir apdorojimą, savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų perdirbimą, maisto produktų gamybą ir šių produktų realizavimą, taip pat paslaugų žemės ūkiui teikimą. Žemės ūkio veikla nelaikoma maisto produktų gamyba iš ne savo pagamintų ir apdorotų žemės ūkio produktų ir šių produktų realizavimas;

Žemės ūkio veiklos subjektas – asmuo, įregistruotas įstatymų ar kitų teisės aktų nustatyta tvarka ir užsiimantis žemės ūkio veikla.

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė V., Misevičius V. (1993). *Technologijos inovacijų ekonominis įvertinimas*. Kaunas: Technologija.
2. Ališauskas K., Kazlauskienė Ž. (2005). *Investicinių projektų rengimas, valdymas ir vertinimas*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
3. Behrens W., Hawranek P. M. (1991). *Manual for the Preparation of Industrial Feasibility Studie*. Vienna: UNIDO Publication.
4. Bivainis J., Griškevičius A., Jakšas V. (1997). *Investicinių projektų vertinimas*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
5. Boldrin, M., Canova, F. (2003) Regional Policies and EU Enlargement // Funck, B.,
6. Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I. (1998). *Finansų analizė*. Kaunas: KTU leidykla.
7. Bagdonas V. (1996). *Verslo rizika*. Vilnius: Vilniaus Technikos universiteto leidykla.
8. Cibulskienė D., Butkus M. (2007). *Investicijų ekonomika: Realiosios investicijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
9. Cibulskiene D. (2007) Įmonių kapitalo struktūros formavimas finansų rinkos globalizacijos procesuose. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
10. Coase, R.H (1995). The problem of social cost /journal of Law and economics. No.3
11. Čiburienė, J., Pabijanskas, D.(2004). *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*.
12. Damašienė, V., Rutkauskas, A. (2002). *Finansų valdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
13. Funck, B., Pizzti, L. (eds.) *European Integration, Regional Policy, and Growth*, Washington, D. C.: World Bank, 2003.
14. Jakutis, A., Petraškevičius, V., Steponas, A., Šečkutė, L., Zaicev, S.(2007). *Ekonomikos teorija*. Vilnius.
15. Juozaitienė, L.(2008). *Įmonės finansai: analizė ir valdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
16. Gaidienė, Z. (1998). *Finansų valdymas*. Kaunas: Technologija
17. Garškienė A. (1997). *Verslo rizika*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
18. Griškevičius A., Silickas J. (1998). *Investicinių projektų valdymas*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
19. Gronskas, V.(2005). *Ekonominė analizė*. Kaunas : Technologija.
20. Kvedaraitė, V. (1996). *Firmos finansinė analizė*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
21. Kvedaravičius, J.(2006). *Organizacijų vystimosi vadyba*. Kaunas.
22. Martin, Ph. (2003) Public Policies and Economic Geography // Funck, B., Pizzti, L. (eds.) *European Integration, Regional Policy, and Growth*, Washington, D. C.:World Bank, P. 19-33.
23. Midelfart-Knarvik, K. H., Overman, H. G. (2002) Delocation and European Integration: Is Structural Funding Justified? // *Economic Policy* 35, October: 322-59.
24. Nakrošis V. (2003). *Europos sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas*. Vilnius

25. North D.C. (2003) . Institucijos jų kaita ir ekonominė veikmė. Vilnius. Eugrimas
26. Pelkmans, J. (1997) European Integration. Methods and Economic Analysis. London: Longman.
27. Pizziti, L. (eds.) (2003) European Integration, Regional Policy, and Growth
28. Simon H.A.(1995) A Behavioral model of rational choice/ the Quarterly journal of economics. No 282
29. Rutkauskas A. V., Damašienė V. (2002). *Finansų valdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
30. Rutkauskas V., Stankevičius P. (2004). *Finansų analizė valdymas ir prognozavimas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
31. Rutkauskas A. V., Tamošiūnienė R. (2002). *Verslo projektavimas*. Vilnius: „Technika“
32. Urniežius R. (2001). *Rizika*. Vilnius: Mintis.
33. Valakevičius E. (2001). *Investicijų mokslas*. Kaunas: KTU leidykla
34. Washington, D. C.: World Bank, P. 33-95.
35. Žemės ūkio ministerijos duomenys.[Žiūrėta 2009-12-15] Prieiga per internetą: <http://www.zum.lt/lt/zemes-ukio-ministerija/kaimo-pletra/parama-pagal-2007-2013-m--programos-priemones>
- 36 ES struktūrinė parama - ramstis Lietuvos verslui. [žiūtėta 2009-01-02]. Prieiga per internetą: http://www.nrda.lt/2003_01_22e.htm
37. Lietuvos žemės ūkis ir kaimo plėtra. [žiūtėta 2009-01-11].Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fls/leid_fl/zum2004.pdf
38. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2007 m. lapkričio 28 d. įsakymas Nr. 3D-521 (Žin., 2007, Nr. 126-5141).
39. LR Žemės ūkio ministro 2008 m. sausio 31 d. įsakymas Nr. 3D-54 (Žin.,2008, Nr.14-494).
40. Kaimo plėtros 2007-2013 metų programa ir strategija.
41. Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programos priemonės. LR žemės ūkio ministerija
42. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie ŽŪM. Statistiniai duomenys.
43. 47. Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas.(2008) Vilnius. Eugrimas
45. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Ūkių veiklos rezultatai 2003. Vilnius (2004)
46. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Ūkių veiklos rezultatai 2004. Vilnius (2005)
47. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Ūkių veiklos rezultatai 2005. Vilnius (2006)
48. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Ūkių veiklos rezultatai 2006. Vilnius (2007)
49. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Ūkių veiklos rezultatai 2007. Vilnius (2008)
50. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Ūkių veiklos rezultatai 2008. Vilnius (2009)
51. Бромвич. М. (1996) *Анализ экономической эффективности капиталовложений*. Москва: ИНФРА
- 52 Бирман Г., Шмидт С. (1997). *Экономический анализ инвестиционных проектов* Москва: ЮНИТИ

PRIEDAI